په تیاروکي ځلانده ستوری

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله پر ژوند ځغلنده کتنه

Ketabton.com

تالیف: عبدالرحمن فاتح
ژباړه: عبادالله ابراهیمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ:

هغو سرشاره او با احساسه ځوانانو ته، چې که له يوې خوا پرې د وخت ظالمانو د جبر او ستم کړۍ خورا راتنګه کړې وي او د ابن تيميه رحمه الله په څير د هغوی په اسارت کې له درد اوکړاوه ډکې شپې ورځې تيروي؛ خو له بلې خوا يې په سينه کې د ايمان جذبه لا هم لمبې وهي؛ د هر ظلم، بې عدالتۍ او جهالت په ليدو يې وجدان په لړه راځي، په وړاندې يې د مقاومت جنډې پورته کوي، او په مخ کې يې لکه د ذوالقرنين ديوال داسې ټينګ ودريږي .!

ژباړن

۱۴۰۲

لمريز کال د دلوې شپږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه

د دې کتــاب ژبــاړه د کتــاب د لیکــوال پــه اجــازه پــه الکترونیکــي بڼــه پــر لیکــه کیــږي، سره لــه دې ځینــو کســانو یــې د چــاپ پــه برخــه کــې ژمنــه کــړې وه خــو لا هــم متاســفانه چــې کتــاب پــه چــاپي بڼــه لا شــتون نــه لــري، بیــا هــم پــه دې برخــه کــې د مرســتې هیلــه مــن یــم إن شــاءالله چــې چــاپ بــه یــې لــه اجــر او مفــاد څخــه خــالي نــه وي . همدارنگــه د کتــاب ژبــاړې پــه برخــه کــې هــم کــه کومــه تیروتنــه وینــئ پــه لانــدې ایمــل یــې راسره شریکولی شئ

په درنښت

ژباړن

abadullahibrahimi2@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مطالبو فهرست

سريزه 5

له شيخ الاسلام ابن تَيْمِيّه رحمه الله سره اشنايي 9

نوم او نسب 9

په یوه علمي او پيژندل شوې کورنۍ کې د شیخ الاسلام رحمه الله رالویدل 10

د شيخ الاسلام ابن تيمه رحمه الله حافظه او ذکاوت 14

د شيخ لإسلام رحمه الله ځينې غوره صفتونه 16

د شيخ الاسلام رحمه الله عقيده 25

ځينې هغه ستونزې چې شيخ الاسلام رحمه الله د دين په لاره کې 27

ګاللي دي 27

د شيخ الاسلام رحمه الله د زنداني کيدو پيښې 28

د شيخ الاسلام رحمه الله له زنداني کيدلو څخه درسونه او پندونه 35

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله وفات 36

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ الاسلام رحمه الله علمي مقام او د هغه د شخصیت په اړوند د علماؤ تعریف او تمجید 38

د شیخ الاسلام رحمه الله په اړوند د نورو اشخاصو ستاینې 43

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله ځینې تالیفات 58

د شیخ الإسلام رحمه الله د کتابونو ځینې ځانګړتیاوې 69

د شیخ الاسلام رحمه الله استادان 70

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله شاګردان 71

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله ځینې څرګندونې 73

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه د عصمت دعوا نه کوو. 77

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله په اړوند له شبهاتو څخه اوو 79

شبهو ته ځواب 80

لومړۍ شبهه: ایا شیخ الاسلام رحمه الله په تجسیم باندې 80

(c) ketabton.com: The Digital Library

قائل وه؟ 80

دوهمه شبهه: آیا ابن تیمیه رحمه الله تکفیري وه؟ 113

دریمه شبهه: آیا شیخ الاسلام رحمه الله څلورګونو امامانو ته 126

توهین او جسارت کړی دی؟ 126

څلورمه شبهه: آیا ابن تیمیه رحمه الله ناصبی او د اهل بیتو 143

دښمن وه؟ 144

پنځمه شبهه: ایا شیخ الاسلام رح د قبرونو له زیارت څخه منکر دی په ځانګړې توګه د

پیغمبر ص د قبر زیارت یې حرام ګڼلی؟ 155

شپږمه شبهه: آیا شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله د جهنم 178

د اور په فناء یا له منځه تللو باور درلود؟ 178

اوومه شبهه : آیا شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله د عالم 184

په ازلی والي عقیده درلوده؟ 184

اتمه شبهه: ایا ابن تیمه رح د اولیاؤ له کراماتو منکر وه او د 191

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای دوستانو ته يې بد رد ويل؟ 191

خاتمه 207

د منابعو فهرست 208

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

الحمدلله، والصَّلاة والسلامُ علی رَسول الله، و علّی آله و اصحبه ومن والاه و علی من اتبع هداه الی یوم لدین.

د الله تعالی بې ساري مننه او شکرانه ګي ادا کوم چې اسلام یې د کامل، جامع او شامل دین په توګه مونږ ته رالیږلی، سلام او درود دې وي پر رسول الله ﷺ چې د الله دین یې په درسته بڼه تر مونږ رارسولی او ښوولی دی، او سلام دې وي د هغه پر صحابه وو چې نړیوالو ته د اسلام د رسولو په لاره کې یې له هیڅ ډول هڅو او منډو څخه دریغ نه دی کړی.

الله تعالی د دې دین حفاظت ژمنه کړې او هغه یې د تحریفوونکو له تحریف څخه خوندی ساتلی دی، الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَّ إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾.[1]

ژباړه: مونږ پخپله ذکر(قرآن) نازل او مونږ پخپله ددې ساتندویان یو.

هر کله چې اهل بدعت د دین د ښیرې د بدولو هڅه کړې او غوښتي یې دي چې سنت په بدعت بدل کړي؛ نو الله تعالی هم د خپل دین د ساتنې لپاره علماء او غم خواران را مخې

[1] (سوره حجر ۹آیت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته کړي تر څو له دين څخه په کلکه دفاع وکړي، د هيچا له ملامتۍ څخه ونه ويرېږي او په دې لاره کې په مېړانه سربښندنه او قربانۍ ورکړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: «إن الله يبعث لهذه الامة على رأس كل مائة سنة من يجدد لها دينها».[1]

يعني:« الله تعالی په هرو سلو کلونو کې د دې امت لپاره يو داسې کس راليږي چې دد دوی لپآره دين له سره تازه او تجديد کړي.»

په دې کې شک نشته چې د دغو تجديدونکو له ډلې شيخ الاسلام امام احمد بن تيميه رحمه الله هم دی چې د اوومې هجري قمري پيړۍ په پای او د اتمې په پيل کې اوسيدلو. په رښتيا هم دې ستر امام د سلفو رحمهم الله د صحيح منهج د بيا راتازه کولو لپاره خورا ډېرې هڅې کړي، په دې لاره کې يې خپل ټول عمر تير کړی او له خپل هر څه ورته تير شوی دی، نه يې له چا ويره کړې او نه يې هم د چا گوابښ او ملامتۍ ته پام کړی دی.

دا چې دا مظلوم امام د خپلو حسودو او کينه کښو مخالفيو لخوا تر ظلم او تيري لاندې راغلی نو لازمه مې وګڼله تر څو د شيخ الاسلام رحمه الله د ژوند د حالاتو د بيان او دهغه په اړوند د ځينو شبهاتو د ځوابولو لپاره يو کتاب وليکم او نوم ورته "ستاره درخشان در شام"

[1] (سنن ابو داوود ۴۲۹۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سیری در زندگی شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله) غوره کړم. هڅه مې کړې تر څو په دې کتاب کې لاندې ټکو ته ډېره پاملرنه وکړم.

- په روانه او ساده ژبه يې ولیکم او د سختو لغاتونو له کارولو څخه ډډه وکړم
- تر ممکنه حده د موضوع له داسې اوږدلو چې د ستړیا او خستګۍ لامل شي او هم له داسې اختصار څخه چې خلل رامنځته کړي ډډه وکړم.
- د مراجعو او منابعو په ذکر ا و توثیق کې پوره دقت وکړم او خپل ناقص انساني توان په کار یوسم.
- د دغه ستر امام له مظلومیت څخه دفاع وکړم او د هغه ریښتوني څېره ننداري ته وړاندې کړم.
- د شیخ رحمه الله سالم منهج پرته له افراط او تفریط څخه لکه څنګه چې دی هغسې يې وکښم.
- تر کومه ځایه چې زه معلومات لرم په فارسي ژبه کې په دې ډول او طرز سره د کتاب نشتون.
- د هغه په وړاندې د اهل بدعت والاو دروغ او تبلیغات او همدارنګه دا چې پر هر مسلمان لازمه ده تر څو له حق او مظلومیت څخه ننګه وکړي په ځانګړې توګه کله چې مظلوم د شیخ الاسلام رحمه الله په څېر ستر امام او لاربنود وي.
- د شیخ رحمه الله د ځلانده علمی مقام او همدارنګه د هغه د کتابونو د معرفي کولو لپاره چې خورا ډېرې ګټې او ښیګړې پکې نغښتې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د علماؤ او دعوتگرانو د ډاډگيرنې لپاره تر څو د دغه امام له ژوند څخه زده کړه وړکړي او پندونه ځنې واخلي او د دعوت، توحيد، کتاب او سنت د خپراولو په سخته او له کړاوه ډکې لارې کې له زغم او حوصلې څخه کار واخلي.
- د اسلامي علومو د زده کوونکو لپاره يو درس شي تر څو له رسول الله ﷺ وروسته دغسې مشران خپل لاربښود او الگو وټاکي.
- ترڅو مې پخپله هغه ژمنه وفاء کړي وي چې لس کاله وړاندې مې پخپله رساله "د وهابيت پيژندنه د تحقيق پر بنسټ نه د تقليد" کې کړي وه چې د شيخ الاسلام رحمه الله په اړوند د شبهاتو په هکله به يو څه ليکم.
- دهغې سختې او بې کچې مينې په خاطر چې له شيخ الاسلام رحمه الله سره يې لرم.

د همدې او ځينې نورو اهدافو لپاره مې دا کتال وليکلو او د الله تعالى له دربار څخه غواړم چې زما دا ناچيزه هڅه د امت له يوه عالم څخه د دفاع او همدغه راز د اسلامي امت د ويښتابه پخاطر قبوله او په دې لاره کې لا نور توفيق رانصيب کړي. آمين.

عبدالرحمن فاتح

د مدينې منورې د اسلامي پوهنتون د د حديثو او اسلامى علومو له پوهنځي څخه فارغ التحصيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شيخ الاسلام ابن تَيْمِيّه رحمه الله سره اشنايي

نوم او نسب

تقی الدين ابو العباس احمد بن عبد الحليم بن مجد الدين ابو البرکات عبدالسلام، ابن تيميه حرانی رحمه الله . دا چې ولې دغې کورنۍ ته ابن تيميّه ويل کيږي، د علماوو تر منځ پرې د نظر اختلاف دی او ويل کيږي چې د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله له نيکونو څخه د محمد بن خَضِر په نوم شخص چې کله د حج له سفر نه تر راګرځيدو وروسته د تَيْمَاء په نوم سيمې ته ورسيدو، نو هلته يې يوه نجلۍ وليده، تر دې وروسته کله چې نوموړی خپل کور ته راغلو نو ميرمن يې چې له مخکې اميندواره وه ماشومه لور يې پيدا شوې وه، نوموړي هم له هغې ماشومې سره د ورته والي له مخې چې د تيماء په سيمه کې يې ليدلې وه د ماشومې نوم تيميه کېښودو. دغه تيميه د شيخ الاسلام رحمه الله نيا وګڼل شوه چې يوه واعظه او پرهيزګاره ميرمن وه او د نوموړې له خاطره دغې کورنۍ ته آل تيميه ويل کيږي.[1]

[1] (معجم البلدان، ياقوت حموی؛ ۳۱۷/۱ ددې په ضمن کې مادهء "باجدا" و تاريخ إربل، ابن المستوفي ۹۷/۱ و العقور الدرية من مناقب شيخ الاسلام ابن تيمة صفحه۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رحمه الله په ٦٦١ ه.ق کال د حران په ښار کې نړۍ ته سترګې غړولي.[1][2]

نوموړی لا اووه کلنی ته نه وه رسیدلی چې مغولو د عراق تر نیولو وروسته پر حران یرغل وکړه او د نوموړي کورنۍ د شام[3] پر لور هجرت ته اړ شوه. تر هغه مهاله لا مغولو د شام پر لور د حملې قصد نه وه کړی.

په یوه علمي او پیژندل شوې کورنۍ کې د شیخ الاسلام رحمه الله رالویدل

[1] (العقود الدریة من مناقب شیخ الإسلام أحمد بن تیمیة، صفحه۱۸)

[2] (حران د ترکی په شمال ختیځ کی د شا نلی اورفه شار ته نژدی شار دی او فعلا آباد دی.)

[3] ننی سوریه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رحمه الله په یوه علمي او پیژندل شوې کورنۍ کې رالوی شوی دی. پلار یې عبدالحلیم ابن تیمیه رحمه الله[1] شام ته تراتګ وروسته د دمشق په اموی جامع مسجد کې زده کوونکو ته د درس ورکولو لپاره پر څوکۍ ډېره ولګوله، شیخ الاسلام رحمه الله اصول فقه او حنبلی فقه له خپل پلار څخه ولوستل .[2] نیکه یې مجد الدین ابو البرکات عبدالسلام ابن تیمیه رحمه الله[3]هم لوی حنبلي فقیه او د ګڼو تالیفاتو څښتن دی. د نیکه له ارزښتناکو تالیفاتو څخه یو یې " المنتقی من أحادیث الْاحكَام" دی چې امام شوکاني رحمه الله دغه ستر کتاب شرحه کړی او نوم یې ورته "نیل الاوطار شرح منتقی الاخبار" ایښی دی.

د نوموړی نیکه هم په ابن تیمیه مشهور دی او د نیکه او لمسي تر منځ د تفکیک لپاره باید ووایو چې: که په مطلق ډول ابن تیمیه وویل شی؛ او یا ابن تیمیه حفید(لمسی) وویل شی

[1].عبدالحليم بن عبدالسلام بن عبدالله بن تيميه، د حنبلی علماؤ له مشرانو دی او فقه یی له خپل پلار ابوالبرکات ابن تیمیه نه زده کړی وه او د مفتی په توګه د خپل پلار په ځای کښیناست. هغه محقق امام او د میراث په علم کې یی لوی لاس درلوده، په ۶۸۴ه کال په دمشق کې وفات شو. (شذرات الذهب في أخبار من ذهب ۳۷۵/۵).

[2] (ذیل طبقات الحنابلة ۴۹۴/۴)

[3]په ۵۹۰ ه کال نړی ته راغلی او په ٦٥٢ ه وفات شوی دی(الأعلام للزرکلی ٦/۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدف ورڅخه پخپله شيخ الاسلام رحمه الله دی او که ابن تيميه جد يا هم ابو البرکات ابن تيميه وويل شي هدف تريه د نومړی نيکه دی.

ورور يې عبدالله شرف الدين ابن تيميه رحمه الله (متوفای۷۲۷ه) هم د حنابله وو له لويو علماو څخه وه، علوم او د حديثو کتابونه يې زده کړي ول او په فقه، سيرت او تاريخ کې يې پوخ لاس درلود.[1]

بل ورور يې زين الدين أبو محمد عبد الرحمن بن عبد الحليم بن عبد السلام بن تيميه رحمه الله (متوفای۷۴۷ ه) دی، نومړی هم د علماؤ او مشرانو له ډلې دی او امام ذهبي رحمه الله يې نوم د خپلو مشايخو په ډله کې له لږ شرحې سره ذکر کوي.[2]

---

[1] (ذيل طبقات الحنابلة ۴۷۸/۴)

[2] (من ذيول العبر۲۵۹/۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام رحمه الله اکا عز الدين ابو محمد عبد العزيز بن عبد السلام بن تيميه رحمه الله هم يو فقيه او محدث وه، لکه څنګه چې ابن الفوطی[1] يې په اړه وايي« من بيت العلم والفقهه والحديث والتفسير وادب وكان عز الدين فصيح اللسان جميل الأخلاق، قد سمع الأحاديث النبوية...»[2]

يعني: "عزالدين د علم،فقه، حديث، تفسير او ادب له کورنۍ څخه وه، د فصيحې ژبې او ښو اخلاقو څښتن وه او نبوی احاديث يې اوريدلی وه..."

عمه يې ست الدار بنت مجدالدين ابن تيميه رحمهاالله (متوفای٦٨٦) يوه عالمه او فاضله ميرمنه وه چې شيخ رحمه الله د خپل علم يوه برخه له هغې څخه تر لاسه کړې.[3]

لنډه دا چې : دا يوه مشهوره او په علومو او فنونو مشغوله کورنۍ وه او هر يو يې امام او عالم دی. طبعا په داسې يوه عالمه او پيژندل شوې کورنۍ کې د شيخ الاسلام رحمه الله رالويدل د هغه په وده او علمي نبوغ کې ډير موثر ول.

[1] عبدالرزاق بن احمد، کما ل الدين ابو الفضل (متوفای۷۲۳ه) مورخ او فيليسوفانو څخه حسابيږی (الأعلام للزرکلی۳۴۹/۳)

[2] (مجمع الآداب في معجم الألقاب ۲۳۳/۱)

[3] (تا ريخ الإسلام ووفيا ت المشاهير و الاعلام ۱۵ /۵۷۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ الاسلام ابن تیمه رحمه الله حافظه او ذکاوت

شيخ الاسلام رحمه الله له غښتلي حافظې څخه برخمن وه او د هغه ګڼ او ارزښتناک تاليفات د دې ادعا ښه بیلګه ده.

نوموړي رحمه الله په ماشومتوب کې قران کريم حفظ کړ او همدارنګه یې د نحوې د علم په برخه کې د سيبويه کتاب (متوفای۱۸۰) او د حدیث شریف په برخه کې یې "المجمع الصحيحين" د محمد بن فتوح حمیدی کتاب (۴۸۸متوفی) او همدارنګه د علومو او فنونو له هرې برخې یې کتابونه حفظ کړل.

علامه ابن عبدالهادی رحمه الله چې د شيخ الاسلام رحمه الله يو له مهمو شاګردانو څخه دی وايي" وسمع مسند الإمام احمد بن حنبل مرات وسمع الكتب الستة الكبار والاجزاء ومن مسموعاته معجم الطبرانی الكبير وعني بالحديث وقرأ ونسخ وتعلم الخط والحساب فِی الْمكتب وحفظ القرآن وأقبل على الفقهه وقرأ العربية على ابن عبد القوى ثم فهمها وأخذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يتأمل كتاب سيبويه حتَّى فهم فِي الْنحو وأقبل على التفسير إقبالا كليا حتَّى حاز فيه قصب السبق وأحكم اصول الفقهه وغير ذلك؛ هذا كله وهو بعد ابن بضع عشرَة سنة" [1]

یعنی: «شیخ لإسلام رحمه الله مخکې له دې چې شل کلنۍ ته ورسیږي، څو ځله یې مسند امام احمد او د احادیثو شپږګوني کتابونه(صحیح بخاری، صحیح مسلم، سنن ابوداوود، سنن ترمذی، سنن نسائی او سنن ابن ماجه) او همدارنګه یې د حدیثو اجزاء او د امام طبراني معجم الکبیر یې اوریدلی او د احادیثو علم ته یې ځانګړې پاملرنه کوله. نوموړی همدارنګه لیک لوست،خط او ریاضی زده کړل او قرآن کریم یې حفظ کړ. په دې سربیره یې د فقهې زده کړې ته مخه کړه، د عربې ژبې قواعد یې له ابن عبدالقوی څخه ولوستل او د نحوې په برخه کې یې د سیبویه کتاب زده کړ.»

نوموړی د قرآن کریم د تفسیر په برخه کې له ټولو مخکښ وه او همدارنګه یې اصول فقه او د نورو علومو او فنونو زده کړې ته مخه کړه او یاد یئ کړل.

علامه ابن حجر عسقلاني رحمه الله وايي: "وقال جمال الدين السومري فِي أماليه ومن عجائب ما وقع فِي الحفظ من أهل زماننا أن ابن تيمية كَان يمر بالكتاب مطالعة مرة فينتقش فِي ذهنه وينقله فِي مصنفاته بلفظه ومعناه"[2]

---

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص١٩).

[2] (الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة، ١٧٨/١و١٧٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني: «جمال الدين السومري پخپل كتاب كې وايي چې زموږ په زمانه كې د غښتلې حافظې په اړوند عجيبه پيښه دا ده چې كله به ابن تيميه يو كتاب د يو ځل لپاره مطالعه كړلو، نو په ذهن كې به يې داسې انځور شو چې په پخپلو ليكنو او مصنفاتو كې به يې په هماغه لفظ او مفهوم سره رانقل كولو.»

د شيخ لإسلام رحمه الله ځينې غوره صفتونه

شيخ لإسلام رحمه الله په علم او مال كې يو سخي انسان وه، چې په دې برخه كې د نوموړي د سخات ښه بيګه د هغه ګڼ كتابونه او دشاګردانو روزل دي.له بيوزلو سره د هغه د سخاوت په اړوند يې شاګرد ابو حفص بزار رحمه الله (متوفاى٧۴٩ه) وايي: "فقد كَان يتصدق حتّىَ إذا لم يجد شيئا نزع بعض ثيابه المحتاج اليه فيصل به الفقير" [1]

[1] (الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية، ص۴٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني: «د الله تعالی په لاره کې به یې ډېره صدقه ورکوله تر دې چې که به یې د صدقې ورکولو لپاره څه شی و نه موندل؛ نو د خپلو جامو یوه برخه به یې کښله محتاج او بیوزله ته به یې ورکوله»

همدارنګه د مغولو په وړاندې نوموړی په غښتلی دریځ او میړنی شخصیت مشهور دی او د یرغلګرو په وړاندې یې جهاد او مقاومت او د اسلام له خاورې څخه دفاع ټولو ته څرګند دي.[1]

شیخ لإسلام رحمه الله پر دې غوره صفاتو سربیره د شرک، بدعت او خرافاتو په رد او همدغه راز د د فیلوسوفانو، متکلمینو او مختلفو ادیانو په نقد کې پوخ لاس لري.[2] د د غو ټولو ډلو د بطلان په څرګندولو کې یې داسې مظبوط دلایل مطرح کړي چې هر لوستونکی یې په سملاسی توګه داسې تصور کوي چې ګني د نوموړي تخصص یوازې په همدې موضوع کې دی. سبحان الله![3]

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص١٩٣).

[2] (ښه بیلګه یې د هغه کتابونه دي چې راپاتې او دهغه د شاګردانو او نورو باانصافه مورخینو اقرارونه)

[3] (ذيل طبقات الحنابلة، ۴۹۸/۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ لإسلام رحمه الله سره له دي چې د باطلو افکارو او نظرياتو په نقد کې يو غوځ او بې پروا انسان وه او د هيچا له ملامتې يې ويره نه درلوده؛ خو په ضمن کې يې له حکمت او تدبر څخه کار اخيستلو، د نوموړي حکمت د هغه به له مناظرو او ليکنو څخه ښکاره دی.

په دعوت کې د نوموړي د پراخه ليدلوري او حکمت يوه بيلگه دلته ليکم؛ علامه ابن قيم رحمه الله (متوفای۷۵۱ه) وايي: "سمعت شيخ الإسلام ابن تيمية قدس اللَّه روحه ونور ضَريحه يقول: مررت أنا وبعض أصحابي فِي زمن التتار بقوم منهم يشرَبون الْخمر، فأنكر عليهم من كَان معيِ، فأنكرت عليه، وقلت له: إنما حرم اللَّه ا لْخمر لأْنها تصد عن ذكر اللَّه وعن الصلاة، وهؤلاء يصدهم ا لْخمر عن قتل الْنفوس وسبْي الذرية وأخذ الْأموال فدعهم".[1]

يعني:« له شيخ الاسلام رحمه الله نه مې واوريدل چې ويل يې: يو ځل د مغولو په دور کې زه او يو ملگری مې د مغولو د يوې ډلې له څنگه تيريدلو چې د شرابو په څښلو لگيا ول، زما سره موجود ملگري مې هغوی منعه کړل او ددغه کار بدي يې ورته بيان کړه، خو ما خپل ملگری منعه کړ او ورته مې وويل: سمه ده چې الله تعالی شراب حرام گرځولی ځکه د الله تعالی له يادولو، ذکر او لمانځه څخه مخنيوی کوي، خو د دوی لپاره شراب د دې سبب

[1] (إعلام الموقعين عن رب العالمين ،۱۳/۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي چې د خلکو له وژلو، غلامولو او د هغوی د مال له چور کولو څخه راوګرځي. نو پرې یې ایږده!»

دا د شیخ الاسلام رحمه الله د لیدلوری د دقت ښکاروندوی دی چې لومړی یې د قضې اړخونه یې سنجولي، بیا یې دعوت کړي او د انکار منکر له درجو او مراتبو سره په ښه توګه آشنایی لري.

شیخ الاسلام رحمه الله یو زاهد انسان وه، د نو رو څوکۍ، مال او قدرت یې سترګې نه وي نیولې او خپله غریبانه زندګي یې تیروله. د هغه په سیرت کې راځی چې یوه ورځ سلطان ناصرالدین الله ورته وویل "إنني أخبر ت أنك قد أطاعك الْناس، وأن فِی نفسك أخذ الْملك".

یعني:« زه خبر شوی یم چې خلک له تا څخه پیروي کوي او ته د پاچاهۍ او قدرت د لاسته راوړلو په فکر کې یې» شیخ رحمه الله د ټولو په حضور کې په لوړ اواز ورته وویل: "أنا أفعل ذلك؟! والله إن ملكك وملك الْمغل لا یساوي عند فلسیْن".

یعنی:« زه داسې کوم؟ په الله قسم ستا او د مغولو پاچاهي زما په وړاندې د دوو روپیو په اندازه ارزښت نه لري». تر دې وروسته سلطان په خندا شو او ویې ویل: نو هغه کس چئ ما ته یې دا خبر راوړی وه ستا د نوم بدولو قصد یې درلوده او دروغ یې ویلي دي. [1]

[1] (الکواکب الدریة في مناقب المجتهد ابن تیمیة، ص۹۹-۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الاسلام رحمه الله يو ښښونکی او گشت پذيره انسان وه او خپل ډير سرسخته دښمنان يې هم ښښلي او د هغوی پر ناسمو کړنو يې سترگې پټې کړي دي. په يو ځای کې راځي چې سلطان ناصرالدين محمد بن قلاوون له شيخ الاسلام رحمه الله څخه د فتوا ورکولو غوښتنه وکړه تر څو د هغه ځينې مخالفين ووژني مگر شيخ رحمه الله له دې فتوا سره موافقه ونه کړه، علامه ابن عبدالهادی رح له نوموړي څخه نقل کوي چې وايي: "فشرَعت فِي مدحهم والثناء عليهم وشكرهم وأن هؤلاء لو ذهبوا لم تَجد مثلهم فِ دولتك أما أنا فهم فِي حل من حقي ومن جهتي وسكنت ما عنده عليهم".[1]

يعنی: «(کله چې وپوهيدم سلطان د هغوی د ځينو د وژلو په هکله د فتوا غوښتونکی دی) نو مې د هغوی په ستاينه او ورڅخه په مننې کولو پيل وکړ او سلطان ته مې وويل که هغوی ستا په حکومت کې ونه اوسي نو ته به يې جوړه پيدا نه کړې. ما هغوی ښښلي او هغه څه چې د سلطان په زړه کې د هغوی لپاره راگرځيدل هم مې ارام کړل(تر څو له هغوی غچ وانه خلی)».

---

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٢٩٨).

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتی د شیخ رحمه الله دښمنانو یې هم په دې اعتراف کړی او هغه په نیکۍ او ښې یاد کړی لکه ابن عبدالهادی رح چې وایي: "فكَان القاضِي زيد الدين ابن مخلوف قاضِى المالكية يقول بعد ذلك ما رأينا أتقى من ابن تيمية لم نبق مُمكنا فِي السعِي فيه ولما قدر علينا عفا عنا".[1]

یعني؛« قاضي زيد الدين بن مخلوف به د سلطان په حضور کې د شیخ الاسلام رحمه الله د عفوی تر پیښې وروسته ویل؛ له ابن تیمیه مې بل پرهیزگاره نه دی لیدلی مونږ هغه ته له هیڅ ډول ضرر رسولو دریغ نه کاوه؛ مگر کله چې هغه پر مونږ مقدر شو نو یې ښښنه راته وکړه» شیخ الاسلام رحمه الله یو بی ساری عابد او متواضع شخصیت وه. علامه ابن قیم رح وایی: "و حضرت شيخ الاسلام ابن تيمية مرة صلى الفجر ثم جلس يذكر الله تعالى إلى قريب من انتصاف الْنهار، ثم التقت إلي وقال: هذه غدوتي، ولو لم أتغد الغداء سقطت قوتي". [2]

یعنی: «یو َځل د شیخ الاسلام رح په وړاندې حاضر شوم، هغه د سهار لمونځ وکړ او تر هغه وروسته نژدې تر نیمې ورځې د الله تعالی په ذکر او یادولو مشغول شو، تر هغه وروسته یې

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۲۹۹).
[2] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته مخ کړ او ويې ويل دا زما سباناری دی او که چیری سبا ناری ونه کړم ځواک مې له منځه ځي».

همدارنګه ابن قیم رح وایی: "وقال لي مرة: لا أترك الذكر إلا بنية إجمام نفسي وإراحتها لأستعد بتلك الراحة لذكر آخر"[1] . یعنی؛« د الله تعالی ذکر او یاد نه پریږدم مګر د دمې جوړولو په نیت ترڅو بیرته د الله تعالی د ذکر لپاره اماده شم».

همدغه راز زیاتوي: "سمعت شيخ الاسلام ابن تيمية قدس الله تعالى روحه يقول: الذكر للقلب مثل الْماء للسمك فكيف يكون حال السمك إذا فارق الْماء؟ ". [2]

یعني:« له شیخ الاسلام ابن تیمیه رح نه مې واوریدل چې ویل یې: د الله تعالی ذکر او یاد د زړه لپاره داسې دی لکه اوبه د ماهي لپاره، نو که اوبه نه وی د ماهي به څه حال وي؟».

---

[1] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص۴۲)

[2] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له همدی خاطره ده چې ملا علی قاری هروی رح(متوفای۱۰۱۴) د مشکات المصابیح په شرحه د کتاب اللباس په روایت شماره ۴۳۴۰ کې له شیخ الاسلام رح څخه په دفاع کې وايي: "ومن طالع شَرح منازل السائرین، تبینْ له أنهما کَانا من أکابر أهل السننة وا لجماعة، ومن ألياء هذه الاْمة". [1]

یعني:« هر څوک چې شرح منازالسائرین (مدارج السالکین علامه ابن قیم) مطالعه کړي و رته به ثابته شي چې ابن تیمیه او ابن قیم د اهل سنت والجماعت له مشرانو او د امت له اولیاؤ څخه دی».

که څوک غواړي چې تر دې لا ډیر د عابد او زاهد ابن تیمیه په اړه وپوهیږي نو ښه ده چې د مجموع الفتوی (السلوک) نهم جلد ته مراجعه وکړي او په دقت یې مطالعه کړی.متاسفانه نن سبا ډیر داسې خلک شته چې ځان شیخ الاسلام رح ته منسوبوي او یوازې د هغه د ژوند یو اړخ چې پر مخالفینو له رد څخه عبارت دی په پام کې نیسي خو د دې ستر شخصیت د ژوند نورې برخې لکه د هغه عبادت او تقوی هیروي او له پامه یې غورځوي.و اَسفاً!

[1] (مرقاة المفتاح شرح مشکاة المصابیح ۲۷۷۸/۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام رح د تواضع په هکله يې شاگرد ابو حفص بن على بزار رح وايي: "وأما تواضعه فما رأيت ولا سمعت بأحد من أهل عصره مثله فِ ذلك كَان يتواضع للكبير والصغير والجليل والحقير والغنى الصالح والفقير وكان يدني الفقير الصالح ويكرمه ويونسه ويباسطه بحديثه الْمستحلى زيادة على مثله من الاغنياء". [1]

يعنى: « په تواضع او عاجزۍ کې مې د هغه په څير بل څوک هغې زمانه کې نه ليدلی او نه هم اوريدلی وه، هغه د لوی او کوچني، عزتمند او حقير، نيکوکاره شتمن او بيوزله په وړاندې متواضع وه. په نيکوکاره فقير به يې ډير شفقت کولواو د هغه به يې احترام کاوه، په ښه انداز به يې ورسره خبرې کولې او تر شتمن به يې د هغه ډير عزت کاوه.

[1] (الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية، ص ٥٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ الاسلام رحمه الله عقیده

د شیخ الاسلام رحمه الله عقیده هماغه د اهل سنت او جماعت صحیحه عقیده وه او په حقیقت کې نوموړی د سلف رحمهم الله د عقیدې محرر، راژوندی کوونکی او غښتلی شاهد دی.

نوموړی په ځلونو خپل مخالفین ننګولی او ویلی یې دی: "ولا أذكر إلا ما اتفق عليه سلف الْامة وأئمتها. وقد قلت لهم غير مرة: أنا أمهل يخُالفني ثلاث سنينْ إن جاء بحرف واحد عن أحد من أئمة القرون الثلاثة يُخالف ما قلته فأنا أقر بذلك"[1]

یعنی: «زه له هغه څه پرته چې د امت سلف او امامان پرې اتفاق لری بل څه نه بیانوم. او بیا بیا مې خپلو مخالفینو ته ویلی که یو حرف هم راوړی چې ما په هغه کې د قرون ثلاثه یو امام(صحابي، تابعي، تبع تابعي) سره هم مخالفت کړی وی نو زه به هم پرې اعتراف او اقرار وکړم».

که چیرې باانصافه شخص له شیخ الاسلام رح نه مخکې د ائمه ؤ، او د هغو علماؤ چې ربنتینې او راسخین فی العلم دي کتابونه مطالعه کړي نو به ورته څرګنده شي چې شیخ رح

[1] (مجمع الفتاوی۳/ ۲۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کې کومه نوې خبره نه ده کړې بلکې د سلف رحمهم الله د مذهب مجدد او ځرګندوونکی دی.

د بیلګې په توګه دلته هغو علماؤ ته لنډه اشاره کوم چې له شیخ رحمه الله نه یې مخکې د اهل سنت و جماعت د عقیدې په هکله کتابونه لیکلي دي : کتاب "الإمان" د امام ابوعبید قاسم بن سلام رحمه الله (متوفای ۲۲۴ه)، کتاب "الإمان" د امام ابوبکر بن أبی شیبة رحمه الله (متوفای ۲۳۵)، کتاب"أصول السنة" و کتاب "الرد علی الزنادقة والجهمة" د امام احمد رحمه الله (متوفای ۲۴۱ه)، کتاب"خلق أفعا ل العباد" او همدارنګه "کتاب التوحید" د صحیح بخاری، د امام بخاری رحمه الله (متوفای ٢٥٦ه)، کتاب "شرح السنة" د امام اسماعیل بن یحیی المزنی (متوفای ۲٦۴ه)، "کتاب السنة" یوه برخه د سنن ابوداوود، د امام ابوداوود رحمه الله (متوفای ۲۷۵ه)، کتاب "الرد علی الجهمیة" و "النقض علی بشر المریسی" د امام عثمان بن سعید دارمی رحمه الله (ت۲۸۰ ه)کتاب"السنة" د امام ابوبکر بن ابی عاصم (متوفای۲۸۷ه)، کتاب"السنة" د امام عبد الله بن احمد بن حنبل رحمهما الله (متوفای۲۹۰ه)، کتاب "العرش " د امام ابوجعفر ابن ابی شیبه (متوفای۲۹۷ه)، کتاب "صریح السنة" د امام ابوجعفر طبری (متوفای ۳۱۰ هی)، کتاب "السنة" د امام ابوبکر خلال رحمه الله (متوفای۳۱۱ه)، کتاب "التوحید وإثبات صفات الرب عز وجل" د امام ابن خزیمة رحمه الله (متوفای ۳۱۱ه)، کتاب "العقیدة الطحاویة" د امام ابو جعفر طحاوی رحمه الله (متوفای۳۲۱)، کتاب "شرح السنة" د امام بربهاری رحمه الله (متوفای ۳۲۹ه)، کتاب "اعتقاد أئمة الحدیث" د امام ابوبکر اسماعیلی رحمه الله (متوفای۳۷۱ه)، کتاب "الصفات" د امام دارقطنی رحمه الله (متوفای۳۸۵ه)، کتاب "التوحد" و کتاب "الإیمان" و کتاب "الرد

(c) ketabton.com: The Digital Library

على الجهمية" د امام ابن منده رحمه الله (متوفاای۳۹۵ها)، کتااب "اصول السنة" د امام ابن أبی زمنین رحمه الله (متوفای۳۹۹ه)، کتاب "شرح اصول اعتقاد أهل السنة والجماعة"، د امیام هبت الله لالکائی (متوفای ۴۱۸ه) ، کتاب "عقيدة السلف وأصحاب الحديث" ، د امام ابوعثمان صابونی رحمه الله (متوفای۴۸۹ه) ، و کتاب "الحجة في بيان المحجة"، د امام ابوالقاسم اسماعیل بن محمد مشهور په قوام السنة اصبهایی رحمه الله (متوفای ۵۳۵ه). (چې ورته دې مراجعه وشی او مطالعه دې کړای شي.)

دغو کتابونو ته له مراجعې وروسته به تاسو ته په یقین سره څرګنده شي چې شیخ الاسلام رح د عقیدې په برخه کې هیڅ حرف له ځانه دی رامنځته کړی بلکې(هغه څه یې ویلي چې) له هغه څخه مخکې امامانو او علماو همغسې لیکلي او یا ویلی دي.

ځینې هغه ستونزې چې شیخ الاسلام رحمه الله د دین په لاره کې ګاللي دي

شیخ رحمه الله د خپل لوړ علمي مقام، صریحې لهجې او چاته د غوړه مالۍ نه کولو له امله د کینه ګرو تر حسادت او کینې لاندې راغلی او دا ددې سبب شوې چې نوموړی بیا بیا زندان ولویږي او د خپل عمر ډیر کلونه هلته تیر کړي. داسې چې شیخ رحمه الله د ۳۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو په موده کې(له ٦٩٣ه تر٧٢٦ه) تر پنځو کلونو ډېر د خپل باور او عقيدې له امله په زندان کې تير کړي او په دې موده کې اووه ځله زندانی شوی دی.

د شيخ الاسلام رحمه الله د زنداني کيدو پيښې

لومړی ځل: شيخ رحمه الله په ٦٩٣ه کال د عساف نصراني له امله د څو ورځو لپاره زنداني کړای شو د پيښې لنډيز او کيسه د علامه ابن کثير له کتاب څخه لولو:

يوه ډله کسانو ادعا وکړه چې عساف نصرانی چې د سويداء له وګړو څخه وه رسول الله صلی الله عليه وسلم ته سپکاوي کړی، له همدې امله شيخ الاسلام او شيخ فارقي رحمهماالله د امير عزالدين ايبک خواته ورغلل او هغه ته يې قضيه ورسوله.په عساف پسې نفر وليږل شو او را جلب کړای شو، د نوموړی د راوستلو پر مهال ځينې خلکو هغه ته سپکې سپورې ويلې، له عساف سره مل کس خلکو ته مخ کړ ويې ويل: عساف له تاسو غوره دی. په دې سره خلک عصبانی شول او دغه نصراني يي په ډبرو وويشت او ټپي يې کړ.

امير عزالدين ايبک شيخ الاسلام او شيخ فارقي ور وغوښتل، او د خلکو د دغې کړنې په خاطر يې د هغه نصراني په حضور کې وهل او ډبول ورکړل او زندان ته يې واچول. هغه په زندان کې لنډه موده تيره کړه او وروسته له ځينو پيښو...امير بيرته شيخ الاسلام او شيخ فارقي له زندان نه ازاد، خوشحاله او راضي يې کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الاسلام ابن تيميه رح له همدې خاطره ول چې خپل مبارک کتاب "الصارم المسلول على ساب الر سول" يې له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه په دفاع کې وليکو او اسلامي ټولنې ته يې وړاندې کړ. [1]

دوهم ځل: شيخ رحمه الله د ۷۰۵ ه کال د رمضان په ۲٦ د جمعې په ورځ د مصر پّه قاهره کې زنداني کړای شو او تر يو کال او شپږ مياشتې زندان وروسته په ۷۰۷ه کال د ربيع الاول پّه۲۳ له زندان نه ازاد شو. د دغه زندانی کيدلو علت د الله تعالی دعرش او هغه د صفت نزول د اثبات په هکله د شيخ رحمه الله صحيحه عقيده وه. [2]

دريم ځل: شيخ الاسلام رح د ۷۰۷ه کال د شوال په دريمه د څو محدودو ورځو لپاره په مصر کې زنداني کړای شو. افراطي صوفيانو له دی امله چې نوموړی د استغاثې، نامشروع توسل او محی الدين عربی وحدت الوجودي پر ضد څرگندونې کړې وې له هغه څخه يې شکايت وکړ او هغه ته يې درې انتخابونه وړاندې کړل:

[1] (البداية والنهاية ۳۳۵/۱۳او۳۳٦)

[2] (البداية والنهاية ۳۹/۱۴-۳٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

1) بیرته به دمشق ته گرځي.

2) په اسکندریه کې به اوسیږی -البته په شروطو سره-

3) زندان به غوره کوي.

د دغه امر په لومړیو ورځو کې شیخ رح زندان غوره کړ خو د ملگرو تر ټینگار وروسته یې د دمشق انتخاب غوره کړ او تر اتلسو ورځو زندان وروسته د شوال په ۱۸ له زندان نه ازاد شو.[1] وروسته د همدې پيښې له امله وه چې نوموړي خپل مبارک او عظيم الفايده كتاب "الإستغاثة الكبير" چې معروف په "الإستغاثة يي الرد على البكري" دی ولیکلو.

خلورم ځل: د ۷۰۷ ه د شوال په آخرو د ۷۰۸ ه کال تر لومړيو پورې د څه باندې دوو میاشتو لپاره شیخ رحمه لله زنداني کړای شو. وروسته تر دی چې نوموړی ازاد شو د دمشق په لور

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٢٨٦ و٢٨٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مخه کړه، خو له نیمې لارې بیرته راوګرځول شو او نصر منبجی صوفی حلولی او د ابن عربی سرخته مدافع چې د هغه وخت د امیرانو په وړاندې یې لوړ مقام درلود په غوښتنه بیرته زندان ته واچول شو، دا ځل شیخ الاسلام رح د هغه څه له امله زندانی شو چې دریم ځل زندانی شوی وه.[1]

پنځم ځل: د ۷۰۹ه کال د ربیع الاول له اولی تر اتم د شوال د همدی کال په اسکندریه کې شیخ رحمه الله د اوو میاشتو او څو ورځو لپاره زندانی شو، داځل هم د نصر منجی او د هغه د ملګرو په مکر او چل شیخ رحمه الله زندان ته لاړو تر دې چې د هغه د وژلو لپاره یې د فتوا هڅه کوله مګر د سلطان ناصرالدین محمد بن قلاوون په راتګ سره شیخ رح بیرته ازاد کړای شو او آن سلطان د شیخ له مخالفینو څخه د غچ تصمیم ونیو چې بلاخره شیخ رح هغوی وبښل. شیخ رح وکړای شوه چې د څه مودې لپاره هوسا ژوند وکړي.[2] په دې موده کې هغه د سلطان په وړاندی ځانګړې ځای درلود او په اسانه یې کولای شول چې د علم خپراوی او د کتابونو لیکلو ته مخه کړي.[3]

---

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص ۲۸۸او ۲۸۷).

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۲۹۴).

[3] (ذيل طبقات الحنابلة، ۵۱۷/۴ و البداية و النهاية ۵۱/۱۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي په دې موده کې په مصر کې ګڼ کتابونه وليکل د هغو له جملې: کتاب منهاج السنة النبويية في نقض كلام الشيعة القدرية، كتاب الإستقامة، كتاب بيان تلبييس الجهمية في تأسييس بدعهم الكلامية، كتاب الفتاوى المصرية او نور...

شپږم ځل: شيخ رحمه الله د ۷۲۰ه کال د رجب له ۱۲پنجشنبې د ۷۲۱ه کال د محرم تر ۱۰ دوشنبې ورځې پورې په دمشق کې د پنځو مياشتو او ۲۸ ورځو لپاره زنداني کړای شو. کله چې له اوو کلونو وروسته شيخ رح دمشق ته راوګرځيد نو خلک يې په خوا راټول شو ل. د نوموړی د مخالفينو حسادت يو ځل بيا راوپاريد، او د دسيسو او فتنو په جوړلو يې پيل وکړ خو دا چې د شيخ رح د قاطع منطق په وړاندې پاتې راغلی ول نو سلطان ته يې شکايت وکړ. شيخ رحمه الله دا ځل د قسم د طلاق په اړه د فتوا له امله د مخالفينو لخوا زندان ته وليږل شو. له همدی امله هغه ګڼې فتواګانې وليکلی او له خپلې فتوا نه يې دفاع وکړه د هغو ليکنو له جملې: "الرد الكبير على من اعترض عليه فِي مسألة الحلف بالطلاق" دي.[1]

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، صفه۳۴۲ و ذيل طبقات الحنابلة، ۵۲۳/۴او۵۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم او وروستی ځل: شیخ رحمه الله د ۷۲٦ه کال د شعبان٦ د دوشنبې په ورځ زنداني شو او د دوو کلونو شپږو میاشتو او څوارلسو ورځو لپاره په زنداني کې وه چې بلاخره د ۷۲۸ه کال د ذوالقعده په ۲۰په زندان کې له نړۍ نه وکوچیدو.

داخل د انبیاؤ او صالحینو د قبرونو په لور د شد الرحال[1] پّه هکله د شیخ رح د فتوا له امله د نوموړي مخالفینو د هغه پر ضد ظالمانه فتواګانې ورکړي تر دې چې ځینو یې د دې حقې فتوا له امله هغه ته کافر وویل چې ددې کسانو شمیر ۱۸ تنه وو او په سر کې یې د قاضي اخنائی مالکي په نوم کس وه. دغه دسیسې او مخالفتونه د دې سبب شول چې شیخ الاسلام رح زنداني شو او په زندان کې له نړۍ وکوچید. شیخ رح د دې پیښې له امله په زندان کې د الرد علی الاخنائی په نوم خپل مبارک کتاب ولیکه او له خپل دریځ او فتوا څخه یې دفاع وکړه.[2]

له دې ټولو ستونزو سره سره نه یوازی دا چی د شیخ الاسلام رح همت کمزوری نشو بلکې د زنداني کیدلو په هره مرحله کې تر پخوا لا ډیر راسخ او غښتلی شوی او په لا ډیر جدیت

[1] (په دی اړه د شبهاتو په برخه کی توضیح ورکړای شوی ده)

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، صفه۳۴۳-۳۸۴ و ذيل طبقات الحنابلة، ۵۲۸/۴-۵۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مخ ته تللی دی، تر چې زندان يې ځان ته د عبادت تدريس او تاليف په ځای تبديل کړی وه.

علامه ابت قيم رح وايي: شيخ الاسلام رح راته وويل: "ما يصنع أعدائي بي؟ أنا جنتي وبستاني فِي صدري ، إن رحت فهي معيِ، لا تفارقني، إن حبسي خلوة، وقتلي شهادة، وإخراجي من بلَدي سياحة.[1]

يعني:« دښمنان مې زما په حق کې څه کولی شي؟ باغ او ګلستان مې په سينه کې موجود دی هر چيري چې لاړ شم ملتيا مې کو ي او هيڅکله مې يوازې نه پريږد ي. زندان زما لپاره خلوت، مرګ زما لپآره شهادت او له وطن نه اخراج او تبعيد به راته سياحت او ګردش وی.» سبحان الله! په رښتيا هم د داسې چا په حق چې له ټولو فرصتونو نه پخپله ګټه استفاده کوي څه کولی شي؟ هيڅ!

[1] (الوابل الصيب من الكلم الطيب، ص۴۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رح به په زندان کې شاګردان روزل، ډیر شمیر کتابونه یې لیکل، د خلکو د مسائلو په اړوند یې فتواوې ورکولې او پوښتونکو ته یې ځوابونه ورکول. تر دې چې د عمر په وروستیو میاشتو کې یې د شاګردانو د ورتګ اجازه پرې بنده کړه، او په پای کې یې د لیکلو مواد هم ترینه واخیستل، شیخ رح وروسته تر دې د سکرو په واسطه ځینې لیکنې کولې. تر دې ظالمانه سختګریو وروسته پر عبادت او د قرآن کریم په تلاوت مصروف شو داسې چې ویل کیږی د ژوند په وروستیو ورځو کې یې اتیا یا هم یو اتیا ځله قرآن کریم ختم کړی دی او روزانه یې درې پارې تلاوتولې. [1]

د شیخ الاسلام رحمه الله له زندانې کیدلو څخه درسونه او پندونه

- د دعوت لار یو سخت او له کړاونو ډک مسیر دی.
- دعوتګر باید د هرې ستونزې او سختۍ په وړاندې اماده وي او دد مصیبتونو په وړاندې ځپل ځان ونه بایلي.

[1] (العقود الدریة من مناقب شیخ الإسلام أحمد بن تیمیة، ص۳۷۹-۳۸۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

- که څوک په خپل ځان کې زغم او حوصله نهويني، بايد په دې لاره کې ګام پو رته نه کړي.
- له حق نه تيريدل او د اهل باطل په وړاندې په شاتګ بايد هيڅکله ونشي.
- دعوتګر بايد ښنوونکی وي، او د خپل شخصيت او شخصي مسايلو لپاره له چانه غچ وانه خلي.
- د دښمنانو ګوزاونه بايد د د د عوت په لاره کې د توقف او سستوالي سبب نشي.
- دعوتګر بايد له الله تعالی سره ټينګه اړيکه ولري او په دې اړيکه کې ناغيړي ونه کړي.
- داعي بايد خپل سپيڅلی دعوت په هيڅ ډول شتمنۍ او واک ورنه کړي. او ځينې نور درسونه او پندونه...

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله وفات

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رح له یو عمر مبارزې، تدریس، تالیف، رنځ او مشقت څخه وروسته په ۷۲۸ه کال د ذوالقعدې په میاشت کې د دوشنبې پّه ورځ د ٦٧ کلونو په عمر د دمشق کلا په زندان کې ځان خپل پروردگار ته وسپارلو او وروستی آیتونه چې تر مرګ مخکې یې تلاوتولو دا ول: {إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ * فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ}.[1] ژباړه: نافرمانی څخه ډډه کوونکي (پرهېزګاران) به په باوري توګه په باغونو او ویالو کې وي؛ په داسې یو ربښتینی مجلس کې (چې دروغ او یاوه سرایي به پکې نه وي ... په) وړاندې د ډېر مقتدر او ځواکمن باچا (چې د ټولو کائناتوخدای او خالق دی) .[2]

د شیخ الاسلام رح وفات ټول غمجن کړل، د هغه جنازې ته یې غسل اوتکفین ورکړ او په جامع اموی کې یې پرې د جنازې المونځ اداء کړ. په جنازه کې یې دومره ډېرو خلکو ګډون کړی وه چې د پښې ایښدو ځای نه موندل کیدو. او په پآی کې یې نوموړی د الصوفیه په هدیره کې د خپل ورور شرف الدین عبدالله تر څنګ دفن کړ.[3]

---

[1] (سور قمر آیا ۵۴-۵۵)

[2] (البداية و النهاية ۱۳۸/۱۴)

[3] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، صفحه ۳۸٦، البداية و النهاية ۱۳۸/۱۴ و الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة،۱۸٦/۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ رحمه الله په جنازه کې له درې تنو پرته نورو ټولو د علم خاوندانو ګډون وکړ چې دا درې تنه عبارت ول له: ۱- ابن جمله ۲- الصدر،۳- القفجاری. چې دې درې تنو هم له شيخ رح د سختې دشمنۍ او مخالفت له مخې د هغه په جنازه کې ګډونونه کړ او ويريدل چې که يې خلک ووينې نو حتما به يې ووژني يا به يې له منځه يوسي[1] په شيخ رح د نړۍ په ګوټ ګوټ حتی يمن او چين کې غايبانه جنازه اداء کړای شوه. [2]

د شيخ الاسلام رحمه الله علمي مقام او د هغه د شخصيت په اړوند د علماؤ تعريف او تمجيد

د شيخ الاسلام رحمه الله د لوړ علمی مقام تر ټولو ښه معرف او ښکارندوی د هغه کتابونه او همدارنګه د هغه روزلی ستر شاګردان دي چې پريښي يې دي. نوموړی ته تر اتيا ډيرو د هغه مهال همعصرو علماؤ د شيخ الاسلام لقب ورکړی تر دې آن چې تر ټولو ناوړه دښمنانو يې هم د هغه په پوهه او لوړ علمی مقام اعتراف کړی دی.

---

[1] (البداية و النهاية ۱۳۹/۱۴)

[2] (ذيل طبقات الحنابلة، ۵۲۸/۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ الاسلام لقب، ابن تيميه رح ته د هغه د پراخې پوهې او لوړ علمی مقام په خاطر ورکړی شوی دی. سره له دې چې له شيخ رح څخه وروسته د هغه ځينې تکفيری دښمنانو ويلي: هر څوک چې ابن تيمه رح ته د شيخ الاسلام لقب ورکړی کافر او مرتد دی. معاذالله من هذا الخذلان

په همد ی خاطر علامه ابن ناصرالدين دمشقی رح(۸۴۲متوفای ه) د "الرد الوافر علی من زعم بأن من سمّی ابن تيمية شيخ الإسلام کَافر" تر عنوان لاندی کتاب ليکلی او په دې کتاب کې يې تر اتيا د ډيرو علماؤ نومونه او د هغو له کتابونو هغه دلايل راوړی چې ابن تيميه رح ته يې د شيخ الاسلام لقب ورکړی دی.

علامه ابن حجر عسقلانی رح د ابن ناصرالدين رح پر الرد الوافر کتاب تقريظ ليکلی دی او دی تقريظ په يوه برخه کي ليکي: "وشهرة إمامه الشيخ تقي الدين ابن تيمية أشهر من الشمس وتلقيبه بشيخ الإسلام باق إلی الاْن علی الاْلسنة الزکية ويستمر غدا لْما کَان بالاْمس ولا ينکر ذلك إلا من جهل مقداره وتَجنب الإنصاف" [1]

[1] (تقريظ للحافظ ابن حجر العسقلاني على الرد الوافر، صفحه ۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنی: «د شيخ تقی الدين ابن تيميه رح شهرت، امامت او بزرگي تر لمر هم مشهوره ده. او دهغه شيخ لقب تر نن پورې په پاکو ژبو شتون لري او سبا به يې هم ولري، او د نوموړي له دي لقب څخه له جاهل او بې انصافه پرته بل څوک نه منکريږي». تر دې چې وايي: "فإنه شيخ مشايخ الاسلام فِی عصره بلا ريب".[1]

يعنـي: « پرته له شکه هغه په خپل عصر کې يو شيخ له مشايخو د اسلام وه».

د يادونې چې د احنافو يو ډير ستر محقق علامه ابن عابدين شامی رح او همدارنگه ډيرو نورو حنفی علماؤ، ابن تيميه رح ته شيخ الاسلام ويلي دي. ابن عابدين رح وايي: "ورأيت فِي کتاب الصارم المسلول لشيخ الإسلام ابن تيمية الحنبلی ما نصه... "[2]

[1] (تقريظ للحافظ ابن حجر العسقلاني على الرد الوافر، صفحه ۱۴)

[2] (حاشيه ابن عابدين ۲۱۴/۴ په ضمن د : مطلب في حکم سب الذمي النبي صلی اللز عليز وسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:« او د شیخ الاسلام ابن تیمیه په کتاب الصارم المسلول کې مې ولیدل چې کلام یې دا دی...». نو ایا ابن عابدین شامی او نور علماء او فقهاء کافر او مرتد دي؟ والله المستعان! په رښتیا هم تعصب انسان تر کوم ځای پورې بیایی.

هوکې! ابن تیمیه رح شیخ الاسلام دی که د چا خوښه وي که نه وي!

علامه محمدبن عبدالبر سبکی رح وایی: " والله ما یبغض ابن تیمیة إلا جاهل أو صاحب هوی، فا الجاهل لا یدری ما یقول، وصاحب الهوی یصده هواه عن الحق بعد معرفته به".[1]
یعنی:« قسم په الله له ابن تیمیه سره له جاهل او د نفسانی خواهشاتو له پیرو پرته بل څوک دښمني او حسادت نه کوي، ځکه جاهل خپلو خبرو ته متوجه نه وي چې څه وایي او د نفسانې خواهشاتو پیرو ته هم د هغه خواهشات اجازه نه ورکوي چې د حق له پیژندلو وروسته د هغه پیروي وکړي. شیخ الاسلام رح چې د هر علم په اړوند خبرې کوي نو داسې تصور کوې چې ګنې د هغه تخصص یوازې په همدې علم کې دي اوله دې پرته په بل څه نه پوهیږي[2].

[1] (الرد الوافر، ص ۵۱)
[2] (ذیل طبقات الحنابلة، ۴۹۸/۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شیخ رح وروسته ډیر علماء دهغه له علم نه مستفید شوی او په خپلو تالیفاتو او تصنیفاتو کې يې ورحخه استفاده کړې ده، په ځانګړې تو ګه دنوموړي شاګردان او د هغه د شاګردانو، شاګردان، لکه: ابن ابی العز حنفی رحمه الله –چې شاګرد د علامه ابن کثیر رحمه الله وه – پخپل کتاب شرح عقیده طحاویه کې په زیاته کچه له ابن تیمیه او ابن قیم رحمهماالله له کلام څخه استفاده کړې ده. همدانګه نورو علماؤ لکه علامه ابن حجر عسقلانی رح د صحیح بخاری په شرحه(فتح الباری) کې په پراخه کچه دهغه له علم نه استفاده کړې ده.

البته علامه ابن ابی العز رحمه الله او علامه ابن حجر رحمه الله په ډیرو مواردو کې له شیخ رح سره د اهل بدعت د حساست له امله د هغه کلام د نوموړی له نامه پرته رانقلوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ الاسلام رحمه الله په اړوند د نورو اشخاصو ستاینې

د شیخ الاسلام رح د شخصیت په اړوند د ځینو علماؤ او مسلمانو پوهانو د څرګندونو یوه برخه ستاسو خدمت ته لیکم .علامه تقی الدین بن العید رح (متوفای۷۰۲ه)[1] د شیخ رح په اړه وايي: "رأیت رجلا العلوم کلها بيْ عینیه یأخذ منها ما یرید ویدع ما یرید. "[2]

یعني:« ابن تیمه مې یو داسې سړی ولیدو چې ټول علو م یي د سترګو په وړاندې ول څه یې چې غوشتل ترې اخیستل یې او څه یې چې نه غوښتل نو پریښودل یې». علامه کمال الدین الزملکانی رح(متوفای۷۲۷ه)[3] وایې: "کَان ابن تیمیة إذا سئل حح عن فن من العلم

---

[1] محمد بن علی، ابو الفتح تقی الدین قشیری، معروف په ابن دقیق العید د اصولو له لویو علماوو وه او په فقه ، اصول فقه، او شرح حدیث کې د زیاتو تالیفاتو څښتن دی. لکه کتاب "إحکام الأحکام"، "الإلمام بأحادیث الأحکام"، "شرح الأربعین حدیثا للنووي" او ځو نور کتابونه. (الأعلام للزرکلی ۲۸۳/۶).

[2] (الرد الوافر، ص ۵۹)

[3]. محمد بن علی، کما الدین معروف په ابن زملکانی د شوافعو له مشرانو وه په دمشق کې پیدا او همله یی علم زده کړاو همدارنګه یی د حلب د قاضی په توګه دنده ترسره کړی. سره له دی چې له شیخ رح سره د طلاق او شدالرحال په مسله کې اختلاف درلود او په دی هکله یی کتاب هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظن الرا ئي والسامع أنه لا يعرف غير ذلك الفن، وحكم بأن لا يعرفه أحد مثله، وكانت الفقهاء من سائر الطوائف إذا جالسوه استفادوا فِى مذاهبهم منه أشياء،... واجتمعت فيه شَروط الاجتهاد على وجهها"[1]

يعنی: کله به چې ابن تيميه د علومو او فنونو په اړند په څه شی کې وپوښتل شو (او هغه به ورته په ځواب شروع وکړه) نو اوريدونکی او ليدونکی به داسې تصور کاوه چی له دې علم پرته په بل څه نه پو هيږي(يعني داسې فکر به يې کاوه چې يوازې په همدې اړوند تخصص لري او بس!) او په دې به يې اعتراف کاوه چې بل څوک د هغه په څير په دې مسئله نه پوهيږي. او د نورو ډلو فقهاء به چې کله له نوموړی سره کښيناستل نو د خپل مذهب په اړه به يې ډير څه ترې زده کول.(يعنی شيخ رح د هغوی د مذهب په هکله په داسې شيانو

ليکلی مګر انصاف يی په پام کی نيولی او او پرته له حق څخه يی بل څه د شيخ رح په اړوند نه دی مطرح کړی د هغه له تاليفاتو کولی سو پر المنهاج د امام نووی د هغه له تعليقاتو او هم د تاريخ برخه کی کتاب ته اشاره وکو. . (الأعلام للزرکلی ٢٨۴/٦).

[1] (تاريخ ا ابن الوردي ٢٧٧/٢ ، ذيل طبقات الحنابلة ،۴٩٨/۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهيده چې د هغه مذهب خپل خلک پرې نه پوهيدل) او د اجتهاد شرطونه په درست شکل په هغه کې موجود ول.»

حافظ ابو الفتح ابن سيد الناس يعمری رح (متوفای ۷۳۴ه)[1] وايي: "فألقيته ممن أدرك من العلوم حظا وكان يستوعب السننَ والْآثار حفظا إن تكلم فِى التفسير فهو حامل رايته أو أفتَّى فِى الفقهه فهو مدرك غَياته أو ذاكر فِى الحديث فهو صاحب علمه وذو روايته أو حاضَر بالْملل والْنحل".[2]

يعني:« ابن تيميه مې داسې شخص وموندو چې له هر علمه يې ګټه اخيستې وه، او احاديث او آثار يې حفظ کړي وه که به يې په تفسير کې څه ويل نو سرلاری يې ګڼل کيدو، که به په فقه کې فتوا ورکوله نو په ښه شکل پرې پوهيدو، که به يې له احاديثو څه ويل نو په حقيقت

[1] محمد بن محمد، ابو الفتح فتح الدين اليعمرى، عالم، مؤرخ، اديب او له جملې د حديثو حافظانو دی؛له کتابونو يی کولی سو"عيون الأثر في فنون المغازي والشمائل والسير"، "تحصيل الإصابة فيي تفيل الصيحابة" او "النفح الشذي في شرح جامع الترمذي" اشاره وکرو. (الأعلام للزركلى ۳۴/۷).

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۳۶ الرد الوافر، ص۲۶ ، الدرر الكامنة فيي أعيان المائية الثامنة، ۱۸۲/۱ او۱۸۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پرې عالم او د روايت ښتن وه او که د فرق او اديانو په هکله څه ويل نو په رښتيا يې اهل او وړ ښکاريدو».

امام حافظ مزی رح (متوفای ۷۴۲ه)[1] د شيخ الإسلام رح په هکله وايی: «ما رأيت مثل ابن تيمية ولا رأى هو مثل نفسه وما رأيت أحدا أعلم بكتاب الله وسنة رسنول الله صلى الله عليه وسلم ولا أتبع لْهما منه»[2]

يعنی: « د ابن تيميه په څير مې د الله تعالی په کتاب او رسول الله صلی الله عليه وسلم په سنتو پوه او پيروی کوونکی بل څوک نه دی ليدلی او هغه هم د ځان په څير بل څوک داسې ندی ليدلی.»

[1] 1. يوسف بن عبدالرحمن، ابو الحجاج جما الدين مزی، د شام لوی محدث،وه هغه د عربی ژبی ادبياتو او تر دی پس په په حديث او علوم حديث کی خاص مهارت درلود له کتابونو يی کولی شو "تهذيب الكمال في أسماء الرجا ل" "تحقة الأشراف بمعرفة الاطراف" او " الكنى، المختصر من تهذيب الكمال " تهراشاره اکرو. (الأعلام للزركلى ۲۳۶/۸).

[2] (الرد الوافر، ص ۱۲۸-۱۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام شمس الدین ذهبی رح (متوفای ۷۴۸ه)[1] وایي: "أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبداللّٰه أ بن ابی القاسم تيمية شيخا الإمام تقي الدين أبو العباس الحراني فريد العصرعلما ومعرفة وذكَاء وحفظا وكرما وزهدا وفرط شجاعة وكثْرة تآليف... ولم يُخلف بعده مثله فِی العلم، ولا من يقاربه". [2]

یعني:« یعني ابن تیمیه په خپل عصر کې په علم، معرفت، هوښیارۍ، ښښنه، زهد، میړانه، پراخ تالیف....کې بې ساری دی، له هغه وروسته بل څوک د هغه په څیر او یا ورته نږدې نشته.»

[1] محمد بن احمد شمس الدین، أبو عبد الله ذهبی، عالم مؤرخ، محدث او محقق؛ دی کتابونه یی ډیر زیات دی له جملی یی کولی سو اشاره وکو "تهذيب تهذيب الكمال "، "الكبائر" او " تاريخ الإسلام الكبير". (الأعلام للزركلی ۵۶/۱).

[2] .1 اسماعیل بن عمر بن کثیر، ابو الفداء، عماد الدین؛ هغه عالم، مؤرخ، فقه او محدث شخصیت وه. له بی شمیره کتابونو یی کولی سو دری یاد کو "الباعث الحديث إلى معرفية علوم الحديث"، "البدایية والنهاییة" و "تقسیر القران العظیم". (الأعلام للزركلی ۳۲۰/۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه ابن کثیر رح (متوفای ۷۷۴ ه) [1] وايي: "وبالجملة كَان رحْمه الله من كبار العلماء ومُن يُخطئ ويصيب ولكن خطوه بالنسبة إلى صوابه كنقطة فِى بحر لجي، وخطوه أيضا مغفور له..." [2]

یعنی:« لنډه دا چې ابن تیمیه د لویو علماؤ له ډلې دی او نورو په څير ښيگڼې او تیروتنې لري، خو تيروتنې د ښيګڼو په نسبت داسې دي لکه په ژور سمندر کې يو ټکی، او تيروتنې يې له دې امله چې يو مجتهد دی ښښل شوي دي....»

ابن رجب حنبلی رح(متوفای۷۹۵ ه) [3] وايی: "كَات العلماء والصلحاء وا الجند والْامراء والتجار وسائر العامة تحبه لأنه منتصب لْنفعهم ليلا ونهارا بلسانه وعلمه ". [4]

---

[1] (معجم الشيوخ الكبير ۵٦/۱)

[2] (البداية و النهاية ۱۴۰۰/۱۴-۱۳۹۱).

[3] عبد الرحمن بن احمد بن رجب، ابو الفرج زين الدين په ۷۳٦ه کال په بغداد کس متولد شده په د مشق کی رالوی شوی او همله وفات شوی. له شاګردانویب علامه ابن قیم او ابن عبدالهادی رح دی . له کتابونو یی "فتح الباري، شرح صحيح البخاري") دا اد ابن حجر له شرحی بغیر دی او تمام کړی یی نه دی(، "جامع العلوم والحكم" و " القواعد الفقهية"؛ ته اشاره وکو (الأعلام للزركلى ۲۹۵/۳)

[4] (شذرال الذهب في أخبار من ذهب،۸۳/٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:« علماءو، نیکانو، نظامیانو، امیرانو، تجارانو، او ټولو خلکو له ابن تیمیه سره مینه کوله ځکه هغه یې په خپلې ژبې او پوهې سره شپه او ورځ په خدمت کې وه.»

علامه ابن حجر عسقلانی رح(متوفای۸۵۲ه)[1] د ابن ناصرالدین رح پر الرد الوافر کتاب تقریظ لیکلی دی او ددی تقریظ په یوه برخه کې لیکي: "وشهرة إمامه الشيخ تقي الدين ابن تيمية أشهر من الشمس وتلقيبه بشيخ الإسلام باق إلى الْآن على الْألسنة الزكية ويستمر غدا لْما كَان بالْأمس ولا ينكر ذلك إلا من جهل مقداره وتَجنب الإنصاف"[2]

یعنی: «د شیخ تقی الدین ابن تیمیه رح شهرت، امامت او بزرگي تر لمر هم مشهوره ده. او دهغه شیخ الاسلام تر نن پورې په پاکو ژبو شتون لري او سبا به یې هم ولري، او د نوموړي له دي لقب څخه له جاهل او بې انصافه پرته بل څوک نه منکریږي».

---

[1]. احمد بن علی، ابو الفضل شهاب الدین عسقلاهی، اصالتا له عسقلان د فلسطین وه مگرتولد او وفات یی په قاهره د مصر کی وشو هغه ادب او شعر ویلو او تخصص یی په حدیث اوعلوم حدیث کی وه. له کتابونو یی "فتح الباري في شرح صحيح البخاري"، "بلوغ المرام من أدلة الأحكام" و "تقريب التهذيب"؛ ته اشاره کوو. (الأعلام للزركلی ۱۷۸/۱).

[2] (تقريظ للحافظ ابن حجر العسقلاني على الرد الوافر، ص۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه بدر الدين عينى رح (متوفاى۸۵۵ ه)[1]پخپل کتاب "عقد الجمان في تاريخ أهل الزمان" کې د پيښو په بيانولو کې کله چې شيخ الإسلام رح ته رسيږي له نوموړي څخه په احترام او ښه شکل سره يادونه کوي او د هغه نوم په داسې صفاتو سره يادوي چې د شيخ رح په د بزرگۍ او غوره والی د اعتراف دلالت کوي.

د بيلگې په توگه دې د ٦٦٧ه، ٦٨٣، ٦٩۴، او ٦٩٩ه حوادثو ته مراجعه وشي او همدارنگه د "عمدة القاري شرح صحيح البخاري" و "البناية شرح الهداية" پّه کتابونو کې يې له شيخ الإسلام ابن تيمية رح څخه نقل کړی دی چې دا هم د شيخ رح په لوړ علمی مقام د علامه عينی رح د اقرار دلالت کوي.

علامه عينی د "الرد الوافر" کتاب د توصيف په ضمن کې د شيخ ا الإسلام رح په هکله وايي: " ومن الشائع الْمستفيض أن الشيخ الإمام العالم العلامة تقي الدين ابن تيمية... وهو الذاب عن الدين طعن الزنادقة والْملحدين، والنْاقد للمرويات عن الْنبْى سيد الْمرسلينْ، وللمأثورات من الصحابة والتابعيْ... وقد سارت تصانيقه فِ الْافاق، وليس فيها شيء مُا يدل على الزيغ والشقاق، ولم يكن بحثه فيما صدر

[1]. محمود بن احمد، ابو محمد بدر الدين عينى حنفى، د حنفى مذهب له علماوو وه او محدث، فقيه ، مؤرخ شخصيت وه. اصلا د حلب وه مگر په عينتاب کی متولد شوی او وروسته له يو ی مودی د قضاوت له مقامه لرې شو او په قاهره د مصر کې وفات شو. از کتابونويی کولی سو ياد کو "مغاني الأخيار في رجا ل معاني الآثار"، "شرح سنن أبي داوو د"العلم الهيب فيي شرح الكلم الطيب" چی د علامه ابن تيميه رح په کتاب شرحه ده (الأعلام للزرکلی ١٦٣/٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه فِی مسألة الزيارة والطلاق: إلا عن اجتهاد سائغ بالاتقاق، والْمجتهد فِس الحالتينْ مأجور مثاب، وليس فيه شيء ممُا يلام أو يعاب، ولكن حْملهم على ذلك حسدهم الظاهر ، وكيدهم الباهر ... وهو الإمام الفاضل البارع التقي الْنقي الوارع الفارس فِی علم الحديث والتفسير،الفقهه والْاصولينْ بالتقرير والتحرير، والسيف الصارم على الْمبتدعينْ، والحبر القائم بأمور الدين، والْامار بالْمعروف والْنهاء عن الْمنكنر، ذو همة وشجاعة وإقدام فيما يروع ويزجر، كثير الذكر والصوم والصلاة والعبادة..."[1]

يعني:« هغه څه چې معروف او مشهور دی دا دي چې شيخ، امام، عالم او علامه تقی الدين ابن تيميه... د ملحدينو د ملنډو په وړاندې له دين څخه دفاع کړې ده او په حديث او آثر کې له اهل نقد څخه وه، کتابونه او تاليفات يې ډير زيات دی او په هغو کې داسې څه شتون نه لري چې د نوموړي په گمراهۍ او ناسم ليدلوري دلالت وکړي. د د زيارت او طلاق په موضوعاتو کې يې چې څه ويلي د هغه سايغ(جايز) اجتهاد په اساس دي چې ټول پرې اتفاق لري چې مباح دي. او يقينا مجتهد د صواب(سموالی) او خطا دواړو حالاتو کې د اجر مستحق دی او ورته مزد ورکول کيږي. په دې مسايلو کې داسې څه شتون نه لری چې د ملامتيا او عيب لټولو وړ وي خو د هغه مخالفين د ښکاره دښمنۍ او حسادت له مخې پر هغه

[1] (الرد الوافر، ص ٢٦١-٢٦٢ و الشهادة الزكية في ثناء الأئمة على ابن تيمية، ص 76-77).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیوکې نیولي...هغه یو پرهیزگاره، متقی، سپیڅلی او زاهد امام او لاربنود دی. هغه په لیکلو او ویلو د حدیثو په علم، فقه، تفسیر، اصول حدیث او اصول فقه کې مخکښ دی او پر اهل بدعت والاوو د تیرې تورې په څیر دی. د دین په کارونو کې پوه دی، په معروف امر کوونکي او له ناوړه کارونو منعه کوونکی دی. هغه د خورا شجاعت او لوړ همت څښتن دی او آن په هغه څه کې چې هغه یې ګوابناه هم مخکښ وه، هغه یو ذاکر، روژه تي، لمونځ ګذاره او د عباد ت څښتن انسان وه.»

ملا علی قاری هروی رح (متوفیای ۱۰۱۴ه)4 وایی[1]: "ومن طالع شَرح منازل السائرین، تبینْ له أنهما كَانا من أكابر أهل السنة وا لجماعة، ومن أو لیاء هذه الْامة".[2]

۱ملا علی بن (سلطان) محمد، نور الدین قاری هروی، دافغانستان پَه هرات کې متولد شوی دی او ډیر عمر یي په مکه کې تیر کړی دی او هملته وفات شوی دی. په حنفی مذهب کی له مشهورو فقهاؤ او لویانو حسابیږی. له ګنو کتابونو یی یوازی ۳ ته اشاره کوم: "منح الروض الأزهر في شرح الفقه الأكبر"، "تذكرة الموضوع" او " الردعلی ابان العربی فی کتابه الفصوص وعلی القائلین بالحلول والاتحاد". (الأعلام للزركلی ۱۲/۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنى:«هر څوک چې شرح منازل السائرين)مدارج السالكين علامه ابن قيم) مطالعه کړي، نو به ورته څرګنده شي چې ابن تيميه او ابن قيم د اهل سنت او جماعت له مشرانو او ددې امت له اولياؤ دي.»

علامه شاه ولى الله دهلوى حنفى رح[1] (متوفاى١١٧٦ه)په شيخ الإسلام رح باندې د تړل شوو اتهاماتو په وړاندى په دفاع کې وايي: "فإنا قد تحققنا من حاله أنه عالم بكتناب الله ومعانيه اللغوية والشرَعية، وحافظ لسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم وآثار السلف، عارف بمعانيها اللغوينة والشرَعية، أستاذ فِى الْنحو واللغة، محرر لْمذهب الحنابلة فروعه وأصوله، فائق فِى الذكَاء، ذو لسان وبلاغة فِى الذب عن عهيدة أهل السنة، لم يوثر عنه فسق ولا بدعة، اللهم إلا هذه الْامور التي ضيق عليه لْاجلها، وليس شيء منها إلا ومعه دليله من الكتاب والسنة وآثار السلف. فمثل

٢(مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ٢٧٧٨/٧ په ضمن د شرح روايت شماره ۴۳۴۰ كتاب اللباس).

[1] احمد بن عبدالرحيم، ابو عبدالعزيز دهلوى، ملقب په شاه ولى الله؛ له فقهاوو د احنافو او د قدر وړ محدث وه هغه په حقيقت کې د دولسمى هجرى پيړى له مجددينو او د هند په نيمه لويه وچه کې د حديث،او سنت له بيا راژوندى كوونكو حسابيږى. له كتابونو يى "حجة الله البالغة"، "الفوز الكبير في أصو ل التفسير" او "الإنصاف في أسباب الخلاف" اشاره كوو. (الأعلام للزركلى 1/١۴٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

هذا الشيخ عزيز الوجود فِى العالم، ومن يطيق أن يلحق شأوه فِى تحريره وتقريره؟ والذين ضيقوا عليه ما بلغوا معشار ما آتاه الله تعالى، وإن كَان تضييقهم ذلك ناشئا منن اجتهاد، ومشاجرة العلماء فِى مثل ذلنك ما هى إلا كمشاجرة الصحابة فيما بينهم، والواجب فِى ذلك كف اللسان إلا بخير"[1]

یعنی:« مونږ د ابن تیمیه په اړه څیړنه وکړه، دې پایلې ته ورسیدو چې هغه د الله تعالی په کتاب او د هغه په لغوی او شرعي مفاهیمو عالم وه، همدارنگه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په احادیثو او د سلفوّ په آثارو عالم او هغو په شرعی او لغوی مفاهیمو پوهیده، هغه د اهل سنت له عقیدې او باور څخه په دفاع کې بلیغه ژبه درلوده او له نوموړی څخه هیڅ فسق او بدعت نه دی رانقل شوی خو بیا هم د ځینو هغو کارونو په خاطر چې ځورول شوی په هغو کې هم هیڅ مشکل نشته او هغه ورته له کتاب، سنت او د سلفو رح له آثارو څخه دلیل درلود. نو په نړۍ کې د دغه ډول شیخ په څیر بیلگې کمې پیدا کیږي، او څوک ددې وړتیا لري چې په لیکلو او تقریر کې د هغه ځای ته ورسیږي؟ او هغوی چې ورته ستونزې جوړولې یو په لسمه برخه یې هم هغه څه نه درلودل چې شیخ رح ته الله تعالی ورکړی وه. سره له دی چې د هغوی لخوا ددغه ډول مشکلاتو جوړول د اجتهاد له

[1] (الجامع لسيرة شيخ الإسلام ابن تيمية خلا ل سبعة قرون، ص٦٤٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې ول او په دغسې مواردو کې د علماؤ اختلاف لکه د صحابه وو ترمنځ د اختلاف په څیر دی نو لازمه ده چې ژبه له بد ګویۍ نه وساتل شي او له خیر او نیکۍ پرته بل څه ونه ویل شی».

علامه ابن عابدین شامی حنفی رحمه الله (متوفاای۱۲۵۲ه)[1] پر ردالمختار د هغه پر لیکلې حاشې په ګڼو ځایونوکې له شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله څخه نقل قول کړی چې دا د شیخ رحمه الله پر لوړعلمي مقام د هغه د اعتراف دلالت کوي. او په یو ځای کې یې هغه د شیخ الإسلام په نوم یاد کړی او داسې نقل کوي.: "ورأيت فِي كتاب الصارم المسلول لشيخ الإسلام ابن تيمية الحنبلي ما نصه..." [2]

[1] محمد امین بن عمر بن عبدالعزیز عابدین، د شام لوی فقیه او د حنفی مذهب له مشرانو دی چی د خاتم المحققین لقب یی هم ورکړی. له کتابونو یی: "رفع الأنظار عما أورده الحلبي على الدر المختار"، "العقور الدرية في تنقيح الفتاوي الحامدية" و "تسمات الأسحار على شرح المنار". (الأعلام للزركلی ۱۶۳/۷).

[2] (حاشیه ابن عابدین ۲۱۴/۴ په ضمن د: مطلب في حكم سب الذمي النبي صلى الله عليه وسلم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« او د شيخ الاسلام په الصارم المسلول كتاب كې مې وليدل چې كلام يې داسې وه...». علامه مرتضى زبيدى حنفى رح (متوفاى ۱۲۰۵ ه)[1] وايي: "والعلامة أبو العباس أحمد بن عبد الحليم الحنبلي المعروف بابن تيمية وذووه، محدثون مشهورون".[2]

يعنـى: «علامه ابو العباس، احمد بن عبدالحليم حنبلى، معروف په ابن تيميه له مشهورو او پيژندل شوو محدثينو دى».

مشهور مفكر علامه سيد ابوالحسن ندوى حنفى رح (متوفاى۱۴۲۰ ه)[3] پخپل كتاب "تاريخ دعوت و اصلاح" دوهم جلد كې ، چې د مولانا ابراهيم دامنى رح

---

[1]. محمد بن محمد، ابو الفيض زبيدى، ملقب په مرتضى؛ له علماو د احنافو دى او په ژبپوهنه، حديث، رجال او انساب كى عالم دى. له كتابونو يى : "أساتيد الكتب السنتة"، "عقود الجواهر المنيفة في أدلة مذهب الإمام أبي حنيفه"او " الروض المعطار في نسب الساة آل جعفر الطيار". (الأعلام للزركلى ۷۰/۷).

[2] (تاج العروس من جواهر القاموس ۳۵۱/۳۰).

[3] سيد ابوالحسن، على ندوى له جملى د علماءو او مفكرينو د احنافودى چي كتابونه يى په اسلامى بيدارى كى د اهميت وړ دى او په يقين سره هغه د ۲۰ پيړى له مجددينو معرفى كولى سو. له كتابونو يى "د اسلامى بيدارى په لور گام"، "ځوان نسل ومومى "او "كندوكاوى در اوضاع جهان و انحطاط مسلمانان".

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه ده، شیخ الإسلام رح د دې دین له مجددینو معرفی کړی او همدارنګه یې په بل کتاب "تزکیه او احسان یا تصوف او عرفان ته نوې کتنه" کې نوموړی د الهی اولیاؤ له ډلې ګڼلی.

علامه مرعی بن یوسف الکرمی (متوفای ه)[1] د "الشهادة الزکیة فِي ثناء الْأئمةعلی ابن تیمیة" تر عنوان لاندې کتاب لیکلی او پکې یې شل تنه هغه لوی علماء او امامان یاد کړي چې د شیخ رح ستاینه یې کړې او همدارنګه یې د شیخ رح په اړوند د هغوی د ځینو څرګندونې او هم رانقل کړي دي.

نکته: سره له دې چې ځینې له دغو علماؤڅخه په یو شمیر مسائلو کې له شیخ رح سره مخالف ول، خو بیا یې هم انصاف په پام کې نیولی، سایغ او جایز اختلاف یې

[1].مرعی بن یوسف بن ابوبکر، کرمی مقدسی حنبلی؛ له حنبلی لویو فقهاوودی او په تاریخ او ادب کی هم لاس لری له کتابونو یی "دلیل الطالب"، "نزهة الناظرین في تاریخ من ولي مصر من الخلفاء والسلاطین" او " غایة ا المنتهی في الجمع بین الإقناع والمنتهی". (الأعلام للزرکلی ۲۰۳/۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حسادت او دښمنۍ نه دی اړولی بلکې خپله پاملرنه یې حق او عدالت ته کړې ده.

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله ځينې تاليفات

شيخ الاسلام رح تيز نويس، د ګړندی قلم او غښتلي ذهن خښتن وه. تر دې چې د "العقيدة الواسطية" کتاب يې له مازيګره تر ماښامه ليکلی. شيخ الإسلام وايي: "فكتبت له هذه العقيدة وأنا قاعد بعد العصر".[1]

يعنی: «اين عقيده (واسطيه) مې د مازيګر له لمانځه وروسته وليکلو".

همدارنګه د "العقيدة الحموية" کتاب يې د ماسپښين او مازيګر تر منځ ليکلی. علامه ابن عبدالهاری رح وايي : "فأما العقيدة الحموية الكبرى فأملاها بينْ الظهر والعصر".[2]

---

[1] (مجمع الفتاوى٣ /١٦٣)

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ٨٣ص).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:« یعنی شیخ الاسلام د عقیده حمویه لوی کتاب د ماپښین او مازدیگر تر منځ وخت کې ولیکلو».

همدغه راز ویل کیږي چې د "السياسة الشرعية في إصلاح الراعي والرعية" کتاب یې په یوه شپه کې ولیکلو. شیخ رحمه الله له ۶۷۷ه کال یعني اوولس کلنۍ څخه په تصیف او لیکوالۍ پیل وکړ، ځینې کتابونه یې ورک شوي، پټ شوي او یا یې هم د کتاب پر پوښ بل نوم کښل شوي ځکه کله چې شیخ رح زنداني کړای شو نو کتابونه یې د یوې مودې لپاره منع شول او چا یې د هغه نوم سره د کتابونو د ښکارولو جرأت نشو کولی.لکه علامه ابن حجر رح چې وایي: "ونودی بدمشق من اعتقد عقيدة ابن تيمية حل دمه وماله خصوصا الحنابلة"[1]

یعني:«په دمشق کې اعلان وکړای شو هرڅوک چې د ابن تیمیه عقیده ولري، وینه او مال یې حلال دي په ځانګړې توګه حنبلیان».

شیخ رح پخپلو ځینو کتابونو کې ډیر ځله داسې وایي چې په دې اړوند او د فلانی موضوع په هکله مې لیکنه کړې خو تر اوسه یې کومه مستقله رساله یا کتاب په هغه باره کې نه دی موندل شوی، نه یې درک شته او د هغه له ورکو کتابونو شمیرل

[1] (الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة، ١/١٧١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي.خو له دې ټولو سختيو او ستونزو سربيره د شيخ الاسيلام رح کتابونه ډير زيات دي.

شاگرد يې حافظ ابوحفص بزار رح وايي: وأما مؤلفاته ومصنفاته فإنها اكثْر من أن أقدر على إحصائها أو يحضرني جملة أسمائها بل هذا لا يقدر عليه غالبا احد لانها كثيرة جدا كبارا و صغارا و هی منشورة في البلدان فقل بلد نزلته الا ورأيته فيه من تصانيفه"[1]

يعني:« يعنى د ابن تيميه تأليفات او تصنيفات تر دې ډير دي چې ويې شميرم، نه يوازې زه؛ بلکې هيڅوک يې د شميرلو وړتيا نه لري ځکه چې دهغه تأليفات د کوچنيو رسالو او لويو کتابونو په شکل ليکل شوي او ليکنې يې په مختلفو ښارونو کې خپرې ورې دي. داسې ښارونه ډير کم دي چې هلته دې تللی يم او د ابن تيميه ليکنې او آثار مې دې پکې نه وي ليکلي.»

[1] (الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية، ص٢٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د شیخ الاسلام د ځینو کتابو له شمیرلو وروسته وایي: "ولا یلیق هذا المختصر بأكثْر من هذا القدر من مؤلفاته وإلا فیمكن تعداد ما ینیف على الْماتین لكن لم نر الإ طالة بذکره" [1]

یعني:« زما دا لنډه لیکنه، د شیخ رح د کتابونو د شمیرلو ډیر ځای نه لري کنه شونې ده چې د هغه تر دوه سوه او ځو کتابونو پورې وشمیرم، مګر هڅه کوم ددغې رسالې له اوږدلو څخه ډډه وکړم»

د شیخ الاسلام ابن تیمیه رح بل شاګرد علامه ابن قیم رح پخپل کتاب "أسماء مؤلفات شیخ الإسلام ابن تیمیة" کې د نوموړي د ۳۳۷ کتابونو نومونه راخیستي دي.ځینو د شیخ الاسلام رح کتابونه تر ۱۰۰۰، ځینو تر ۵۰۰، او ځینو نورو بیا تر ۳۰۰ پورې شمیرلي دي، او دا اختلاف له دې امله دی چې هر چاته د شیخ رح ځومره کتابونه رسیدلي په هماغه شمیر یې ذکر کړی دي. شیخ الاسلام رح د خپل عمر په وروستیو کې خپلو ځینې کتابونو ته سر وربښکاراوه، داسې چې شاګردانو به یې ورته لوستلو او ده به ورڅخه یو څه کم یا زیاتول او کله به یې یو څه تعلیق اضافه کولو. لکه علامه ابن عبدالهادی رح چې وایي: "وكان یقرأ علیه فِي تلك الْمدة من كتبه وهو یصلح فیها ویزید وینقص"[2]

[1] (الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية، ص٢٦)

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ٣٤٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« د شيخ رح کتابونه په دې موده کې هغه ته لوستل شوي دي او نوموړي به هغه کم او زیاد یا اصلاح کول»

ښه ده چې په دې برخه کې د شيخ الاسلام رحمه الله ځینې کتابونه دروپیژنو او په اړه یې لنډه توضیح ورکړو.

۱- اقتضاء الصراط المستقيم لمخالفة أصحاب الجحيم: شیخ الإسلام ابن تیمیه رح په دغه کتاب کې د عقیدتې مسایلو په اړه ږغیدلی دی، مهمه ټکی یې دا دی چې له یهود او نصاراوو سره د تشبه او تشبیه د حرمت او بدولي په اړه یې بحث کړی دی او د اهل کتابو د جشنونو موضوع یې تحلیل کړې ده، او همدارنګه دا لاندې حدیث یې هم شرح کړی دی. پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایی: " من تشبه بقوم فهو منهم".[1] ژباړه: «هر څوک چې ځان له کوم قوم سره یوشان کړی د همغوی له ډلې به وی».

۲- العقيدة الواسطية: شیخ الإسلام رح پخپل دې مبارک کتاب کې د اسلامی عقیدې د اساساتو، د اصول دین اړوند مسایلو، د اهل سنت و جماعت منهج، روش

[1] (سنن ابوداوود روایت شماره۴۰۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او باورونو په هکله بحث کړی دی،. همدارنګه دا د اهل سنت و جماعت د عقیدې په برخه کې یو مهم کتاب بلل کیږي.

۳- بیان تلبیس الجهمیة في تأسیس بدعهم الکلامیة: شیخ الاسلام رح دغه کتاب د "تأسیس التقدیس فخررازی غفرالله له" دکتاب په رد کې لیکلی دی په دی کتاب کې د کلام او فلسفې د ډیرو علماؤ ځرګندونې ننګولي دی او د هغوی استدلالونه یې ورته تار و مار کړی دي. په حقیقت کې دغه کتاب د جمهمی ایډیالوژۍ او جهمیه ډلې په رد کې یو له بهترینو کتابونو دی.

۴- رفع الملام عن الأئمة الأعلام: شیخ رح په دغه کتاب کئې له د فقهې له درنو أئمه ووو دفاع کړې، د ملامتۍ بوج یې له هغوی لرې کړی دی او دا یې ځرګنده کړې ده چې د علماؤ ترمنځ اختلاف د هغوی نفساني خواهشاتو له امله نه وه بلکې د توجیه او منلو وړ اسبابو او عواملو له امله وه او په دې برخه کې یی د علماؤ د اختلاف لس علتونه بیان کړي دي. دا کتاب به پر شیخ الاسلام رح د شبهاتو د ځواب په برخه کې لا ښه معرفي کړو. ان شاء الله.

۵- الجواب الصحیح لمن بدل دین المسیح: دا پر نصرانیانو د رد په برخه کی یو له مشهورو کتابونو څخه دی. شیخ رح په دې کتاب کې د انجیل پر تحریف، محکم او غښتلي دلایل ذکر کړي دي او نصرانیان یې د خپلو عقایدې او باور په برخه کې ننګولي دي.

٦- درء تعارض العقل والنقل: لکه له نوم نه یې چې ښکاري، د صریح عقل او صحیح نقل تر منځ د تعارض د نشتوالی په اړه دی. شیخ الاسلام رح دا کتاب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فخر رازی د القانون الکلی د کتاب په رد کې لیکلی دی، چې هغه هم د نورو متکلمینو په څیر د یونان له فیلوسوفانو اغیزمن او هڅه کوی تر څو د خپل گمان له مخې د عقل او نقل د تعارض په صورت کې عقل ته پر نقل ترجیح ورکړي او عقل گرایی ته مخه کړي. شیخ رح په دې کتاب کې په ډیر ښه شکل سره د فلاسفه وو لخوا د رامنځته شوو قوانینو له مخې فلاسفه او متکلمین سخت ننگولي او د هغوی د باطلو نظریاتو بطلان او فساد یې څرگند کړی دی. له تر ټولو مهمو مسایلو څخه چې په دې کتاب کې څیړل شوی دي دا دي: اساسی عقیدتی قضایاوې لکه: عُلو، استواء، جهت، معاد، له شریک او حدوث څخه د الله تعالی تنزیه او تقدیس. بلاخره شیخ الاسلام رح په دې کتاب کې دې مهمې پایلې ته رسیدلی دی چې د صریح عقل او صحیح نقل تر منځ هیڅ تعارض(ټکر) شتون نه لری تر څو د متکلمینو په آند د عقل او نقل د تعارض په صورت کې مطلقا عقل ته ترجیح ورکړای شي. نن ورځ زمونږ په زمانه کې دا ډیره مهمه ده تر څو دغسې کتاب ته پاملرنه وشي ترڅو هغو دینې عقل گرایانو او پردي فکرو ته مضبوط ځواب ورکړای شي چې فکر کوي د د عقل او نقل تر منځ تناقض شتون لری او په همدې خاطر له ډیرو صحیحو او ثابتو نصوصو څخه انکار کوي تر دې چې ډیر کله د نصوصو په وړاندې ستوغه ژبه کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه ابن قیم رح د دې کتاب د اهمیت او ارزښت په هکله وایي: واقرأ کتاب العقل والْنقل الذی ... ما فِی الوجود له نظیر ثان"[1]

یعني: «د عقل او نقل کتاب ولوله او هغه کتاب دی چې بیلګه او جوړه نه لری».

په بل ځای کې وایي"ومن أراد معرفة هذا فليقرأ كتاب شيخنا وهو بيان موافقة العقل الصريح للنقل الصحيح فإنه كتاب لم يطرق العالم له نظير فِی بابه فإنه هدم فيه قواعد أهل الباطل من أسها فخرت عليهم سقوفه من فوقهم وشيد فيه قواعد أهل السننة والحديث وأحكمها ورفع أعلامها..."[2]

یعني:« هرڅوک چې غواړي په دې قضیه لا ډیر پوهه شي نو زمونږ د شیخ کتاب چې د صریح عقل او صحیح نقل تر منځ د تعارض د نشتوالی بیان دی، مطالعه دې کړي. دا داسې کتاب دی چې هیڅ بل عالم په دې اړه دغسې په ښه شکل څه نه دي لیکلي او په دې برخه کې بې جوړې دی، او شیخ رح پکې د اهل باطل قواعد له بیخ او بنیاد سره له منځَه وړي او د هغو چت یې پرې رانسکور کړی دی، او همدغه راز یې په دې کتاب سره د اهل سنت او حدیث اصول راټینګ کړي او د هغو منارې یې لوړې کړې دي »،

[1] (من القصيدة النونية، ص ۲۳۰)

[2] .(طريق الهجرتين وباب السعادتين، ص ۱۵۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- منهاج السنة النبوية في نقض كلام الشيعة و القدرية: دا د روافضو او شيعه اثنا عشرى فرقې په رد کې يو له بهترينو کتابونو دى. شيخ الاسلام رح په دې کتاب کې د ابن مطهر حلى رافضى چې مشهور په شيخ الطائفه دى ځواب ورکړى دى. حلى پخپل کتاب " منهاج الكرامه" کې ډير زيات درواغ ويلي او د ډير زيات تلبيس او تدليس (چل او فريب) مرتکب شوى. شيخ رحمه الله په ډير ښايسته او مستدلل شکل سره د دغه رافضى د تلبيساتو او خيانتونو ځواب ورکړى دى. په رښتيا هم د منهاج السنة کتاب پر روافضو د رد يو له بهترينو او جامع کتابونو دى، له همدې امله دا کتاب تل د يو شمير زياتو علماؤ تر پاملرنې لاندې دى او بيا بيا اختصار او شرحه کړاى شوى دى.

امام ذهبى رح دا کتاب شرحه کړى دى او نوم يې ورته "الْمنتقى فِي منهاج الاعتدال فِي نقص كلام اهل الرافض والاعتزال" ايښى دى، همدارنګه له معاصرينو نه هم عبدالله غنيمان حفظه الله د غه کتاب اختصار کړى دى چې د اسحاق دبيرى رح لخوا نه په ساده او روانه ژبه فارسي ته هم ژباړل شوى او ورته د "مختصر منهاج السنة" نوم ايښودل شوى دى.

۸- السياسة الشرعية في إصلاح الراعي والرعية: شيخ الاسلام امام ابن تيميه رح دغه کتاب د يو امير په غوښتنه وليکه. کله چې له شيخ رحمه الله نه غوښتنه وشه تر څو له رعيت سره د امير د چلند او تعامل په اړه يو څه وليکي نو نوموړي په يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپه کې تر سهاره دا کتاب ولیکلو. دغه کتاب د اسلامي سیاست په بیان او هغه حقونه او وجایب چې د ټولواک پر غاړه دي، همدارنګه کوم حقوق او وجایب چې ولس او رعیت یې باید د خپل امیر په وړاندې رعایت کړي، په دې برخه کې یو بهترینو کتابونو دی. په آخر کې باید دا په ګوته کړم چې دا مسؤل فرد ته د سپارل شوو کارونو د تنظیم او دارې په برخه کې یوه له بهرینو لیکنو ده.

۹- الفرقان بین أولیاء الرحمن وأولیاء الشیطان: د خلکو تر منځ یوه ښکاره التباس او تیروتنه دا ده چې ځینو کسانو ته پرته له هیڅ قاعدې او نښې نه ولی الله وایي، او وایې چې د "خدای دوست" دی، په داسې حال کې چې ډیر داسې کسان شته چې د شریعت له کرښې او چوکاټ نه وتلي او ورځخه استدراج یا هم سحر او جادو صادریږي، مګر خلک داسې تصور کوي چې کرامت دی او دغه کس هم د الله ولي ګڼي. شیخ الاسلام رح په دې کتاب کې هڅه کړې ترڅو دغه دغه تیروتنه له منځه یوسي او د شرعي نصوصو له مخې د الله د دوستانو او د شیطان د دوستانو تر منځ توپیر څرګند کړي، او دا مهر زمونږ له لاس نه واخلي تر څو پر هر کس او ناکس د ولی الله ټاپه ونه وهو. همدغه راز دا کتاب له جهمیه او معتزله و څخه پر ځینو اهل بدعت والاوو او حتی له -اشاعره و- نه پر ځینو(نه پر ټولو) باندې رد دی چې د رښتینو او شرعي اولیاؤ له کرامت نه انکار کوي.

۱۰-الفتوی الحمویة الکبری: د حما یا حمات په نوم د سوریې له یو ښار نه یو کس له شیخ رح نه د الله تعالی د صفاتو اړوند آیاتونو او احادیثو په ځانګړې توګه د علو صفت اړوند پوښتنه وکړه، شیخ رح هغه ته په ځواب کې څو صفحې ولیکلې خو تر څه مودې وروسته شیخ رح ته د دې لیکنې په خاطر د اهل بدعت والاو لخوا ډیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وځورول سو، له همدې امله يې دا لنډه او مختصره ليکنه په لا ډيرو نصوصو او د سلفوپه اقوالو ښايسته کړه او نوم يې ورته "الحموية الصغرى" کېښودو خو دا چې نورې زياتونې پرې وشوې نو په "الحموية الكبرى" ونومول شو، دغه راز دا کتاب په مختلفو نومونو يادېږي لکه الفتوى الحموية الكبرى" يا "العقيدة الحموبية" يا "الفتوى الحموية". شيخ الاسلام رح دا کتاب په ٦٩٨ه کال يعني ٣٧کلنۍ کې وليکلو. د شيخ رح ډيرۍ تأليفات د ځينې مجموعاتو په ضمن کې دي، لکه "مجموع الفتاوى" دا کتاب په ٢٧ جلدونو کې دی او شيخ عبدالرحمن بن محمد بن قاسم العاصمی رح د شيخ الاسلام رح له مختلفو ليکنو، فتواو او رسالو څخه راټول او ترتيب کړی دی. او وروسته له هغه يې زوی محمد بن عبدالرحمن القاسم رح د شيخ رح ځينې نور رسائل او فتواوې راټولې کړي او په "الْمستدرك على مَجموع الفتاوى" يې نومولي .

همدارنگه له مجموعاتو نه کولی شو دغو کتابونو ته اشاره وکړو : "مَجموعة الرسائل الكبرى" او " مَحموعة الرسائل و المسائل" او " مَجموعة الرسائل المنبرية" او نور ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ الإسلام رحمه الله د کتابونو ځینې ځانګړتیاوې

شیخ رحمه الله پخپلو ګڼورو تألیفاتو کې لاندې مختلف اړخونه په پام کې نیولي.

۱- شمولیت: تألیفات یې په مختلفو مسائلو او ابوابو کې متنوع او بیلابیل دي.همدارنګه هره موضوع چې لازمه ده نو پکې یې لیکل کړي دي. د بیلګې په توګه: په تفسیر او علوم قرآن، حدیث او علوم یې، فقه او اصول یې، فرقې او ادیان، په مختلفو طائفو ردونه او نور...

۲- روان والی: د شیخ الاسلام رح لیکنې سلیسې او روانې دي، سره له دې چې یو شمیر کتابونه یې ځینې خلکو ته سخت دي او پرته د هغه فن له متخصصینو څخه یې نورو ته لوستل سخت ښکاري خو بیا هم د تخصص لرونکو لپاره تر ټولو آسانه کلمات او جملې پکې استفاده شوی دي.

۳- مستدل والی: د شیخ الاسلام رح واقعا تحقیقي، او غښتلی مستدل دي او له سلف رح څخه په دلیل او نقولاتو ډک دي.

۴-الزامات: د شیخ رح کتابونه چې پر مخالفینو پکې رد شوی دی. په هغه څه د مخالف له الزامولو او ورته په مجبورولو څخه ډک دي چې عقیده او باور پرې لري.

۵- د معلوماتو پراخولی: څوک چې د شیخ رخ کتابونه ولولی داسې احساس کوي چې یو له جوپو ډک سمندر ته دننه شوی چې هره شیبه یې یو او بل لور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېکاږی او ورته له مختلفو زاويو معلومات ورکوي همدغه راز له مختلفو اړخونو ورته کتې او مسائل ورکوي.

٦- دقيقه تقسيم بندي: مسائل په ښه ډول تقسيم بندي شوي دي او لوستونکې ته د پر مسئلې پوهيدل آسانه او ساده کوي.

٧- د مخالفينو په حق کې عدل او انصاف: شيخ الاسلام رح په شدت هڅه کوي تر څو د دښمنانو او مخالفينو په حق کې له انصاف څخه سترګې پټې نه کړي. دا هغه امتياز دی چې ډيری ليکوال او ويناوال ورته پاملرنه نه کوي، پر مخالفينو پسې تر ټولو ناوړه اتهامات او درواغ تړي او په حق کې يې هيڅ عدالت او انصاف په پام کې نه نيسي. د ا ځينې هغه ښيګړې وې چې د شيخ رحمه الله د کتابونو نه د مطالعې په لړ کې مې ذهن ته راغلې او د ګرانو لوستونکو خدمت ته مې وړاندې کړې.

د شيخ الاسلام رحمه الله استادان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الاسلام رح تر دوه سوه د ډيرو شيوخو او استادانو په وړاندې د شاگردی گنډې وهلي،[1] او له هغو يې ځينې د (الاربعين لشيخ الاسلام) چې د مجموع الفتاوی په ضمن کې ده، څرگند کړي او همدارنگه (دغه ليکنې) په جدا ډول سره هم چاپ شوي دي، او په هغه کې يې څلويښت حديثونه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تر سنده پورې ذکر کړي دي. يو شمير هغو کسانو ته چې حديث يې اوريدلي اشاره لرو: ابن کثير رح وايي: "حديث يې له ابن عبدالدائم، ابن ابواليسر، ابن عبدان، شيخ شمس الدين حنبلی، قاضی شمس الدين بن عطاء حنفی، شيخ جماالدين بن صيرفی، مجد الدين بن عساکر، شيخ جماالدين بغدادی، نجيب بن مقداد، ابن ابوالخير، ابن علان، ابن ابوبکر هروی، کمال عبدالرحيم، فخر علی، ابن شيبان، شرف بن قواس، زينب بنتمکی او ډيرو نورو څخه اوريدلی".[2]

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله شاگردان

---

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص ١٩/١).

[2] (البداية و النهاية ١٤/١٣٦-١٣٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ رحمه الله شاگردان خورا ډير دي، او د اسلامي علومو ډيرو زده كوونكو او طلابو د نومورړي په وړاندې د شاگردۍ گنډې وهلي. د ځينو نومونو ته يې په لنډه ډول اشاره كوو.

١- محمد بن أحمد بن عبدالهادى (٧۴۴)، چې د "المحرر فِي الحديث"، "العقود الدرية"، "الصارم المنكي فِ الرد على السبكي"، او ځو نورو كتابونو څښتن دى.

٢- امام شمس الدين ذهبى رح (٧۴٨)، د: "سير أعلام الْنبلاء"، "تاريخ الإسلام و وفيات الْشاهير والْأعلام"، "الكبائر" او ځو نورو كتابونو څښتن دى.

٣-علامه محمد بن ابوبكر بن قيم جوزى رح(٧۵٢)، چې د: " زاد المعاد فِي هدى خير العباد"، إعلام الْوقعينْ عن رب العالْمينْ، مدارج السالكينْ بينْ منازل إياك نعبد وإياك نستعينْ"، او ځو نورو كتابونو څښتن دى.

۴- ابو حفص عمر بن على بزار رح (٧۴٩) چې د "الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية" كتاب ليكوال دى.

۵- - ابو الفداء اسماعيل بن عمر بن كثير رح (٧٧۴)، چې د : "تفسير القرآن العظيم" (مشهور په تفسير ابن كثير)، "البداية والْنهاية"، "الباعث الحثيث شَرح اختصار علوم الحديحث" او ځو نورو كتابونو څښتن دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له معاصرينو څخه، شيخ وليد الأموی، د "مجمع أصحاب شيخ الإسلام ابن تيمية" په نوم کتاب ليکلی او دشيخ الإسلام رح د يوشمير شاګردانو د ژوند حالات يې پکې شرحه کړي دي.

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله ځينې ځرګندونې

شيخ الإسلام رح وايي: "من سنة اللَّه: أنه إذا أراد إظهار دينه أقام من يعارضه فيحق الحق بكلماته ويقذف بالحق على الباطل فيدمغه فإذا هو زاهق".[1]

[1] (مجمع الفتاوی۲۸ /۵۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« د الله تعالی له سنتو څخه دا ده چې کله وغواړي خپل دين څرګند کړي، نو يو څوک را ولاړ شي تر څو د الله تعالی د دين په وړاندې مقابله وکړي، تر هغه وروسته حق د خپلو کلماتو په واسطه ټينګوي او پر باطل يې ورغورځوي؛ نو باطل له منځه وړي او باطل ډير ژر ورک او نابوديږي.»

همدارنګه وايي: "إن فِي الدنيا جنة من لم يدخلها لن يدخل جنة الْاخرة"[1]

يعني:«په دنيا کې يو جنت شته، هر څوک چې دې جنت ته ننه نه وځي د آخرت جنت ته به هم داخل نشي». د دنيا له جنت څخه هدف: ايمان، رجوع، محبت، د الله تعالی په قضاء او قدر رضايت او نور دي....

[1] (مدارج السالکين ۴۵۲/۱ او الوابل الصيب، ص۴۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز وایي:الذكر للقلب مثل الْماء للسمك فكيف يكون حال السمك إذا فارق الْماء؟ ".[1]
یعني:«د الله تعالی ذکر او یاد د زړه لپاره داسې دی لکه اوبه د ماهي لپاره، نو که اوبه نه وی د ماهي به څه حال وي؟».

په بل ځای کې وایي:"الْمحبوس من حبس قلبه عن ربه تعالی والْمأسور من أسره هواه".[2]

یعني:« رښتینی زندانی هغه دی چې زړه یې، هغه له الله تعالی څخه لرې ساتلی وي؛ اورښتینی اسیر هغه دی چې دخپلو نفساني خواهشاتو په بند کې غورځیدلی وي».

دغه راز وایي: "ما ندم من استخار الْخالق، وشاور الْمخلوقينْ وثبت فِي أمره"[3]
یعني:« ځوک چې له الله تعالی څخه د خیر غوښتنه وکړي، له مخلوق سره مشوره وکړي او پخپل کار کې ثابت قدم وي نو پښېمانه به نشي».

[1] (الوابل الصیب من الکلم الطیب، ص۴۳)
[2] (الوابل الصیب من الکلم الطیب، ص۴۸)
[3] (الوابل الصیب من الکلم الطیب، ص۱۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای کې وایي"من أراد السعادة الأبدية، فليلزم عتبة العبودية".[1]

یعنی: «څوک چې د همیشنی نیکمرغی غوښتونکی وي نو د بندګی مشکلات دې پر ځان ومني».

"الزحد ترك ما لا ينفع فِي الْاخرة. والورع ترك ما تَخاف ضَره فِي الْاخرة".[2]

یعنی: "زهد د هغه څه پریښودل چې د آخرت په ګټه نه دي، او ورع د هغه څه پریښودل دي چې ویریږې هسې نه آخرت ته دې زیان ورسوي".

دغه رنګه شیخ رحمه الله فرمایي: "التكبر شَر من الشرَك فإن المتكبر يتكبر عن عبادة اللَّه تعالى، والمشرَك يعبد اللَّه وغيره".[3]

[1] (مدارج السالكين ۴۲۹/۱)
[2] (مدارج السالكين ۱۲/۲)
[3] (مدارج السالكين ۳۱٦/۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی: «غرور او تکبر له شرک نه بدتره ده، ځکه مغرور انسان د الله تعالی له عبادت نه تکبر کوي خو مشرک، له الله، سربیره نورو ته هم عبادت کوي".

او وايي: "العوارض والمحن هی كَلحر والبرد، فإذا علم العبد أنه لابد منهما لم يغضب لورودهما، ولم يغتم لذلك ولم يحزحن".[1]

یعني:«ستونزې او کړاوونه د یخنۍ او ګرمۍ په څیر دي، نو کله چې بنده پوهیږي چې دا دواړه حتمي او راتلونکي دي نو د هغوی پر راتګ دې غمجن او مایوسه کیږي نه».

د شيخ الاسلام ابن تیمیه رحمه د عصمت دعوا نه کوو.

[1] (مدارج السالکین ۳۶۱/۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انبیاء علیهم السلام نه وروسته هیڅ کس معصوم نه دی، بلکې د خطاو مرتکب کیږی او د خپل انساني خاصیت له مخې پخپلو آراء او نظریاتو کې تیر وځي. شیخ الاسلام رح هم له دې قاعدې نه مستثناء نه دی او خپلې اجتهادي تیروتنې لري.

علامه ابن کثیر رح د شیخ الاسلام بن تیمیه رح په اړه وايي: "وبالجملة كَان رحْمه الله من كبار العلماء ومُن يُخطئ ويصيب ولكن خطوه بالنسبة إلى صوابه كنقطة فِى بحر لجي، وخطوه أيضا مغفور له كما فى صحيح البخارى« إِذَا اجتَهَد الْحَاكِمُ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا اجتهد فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْر»فهو ماجور. و قال الامام مالک بن انس: كل واحد يوخذ من قوله ويترک الا صاحب هذا القبر. "[1]

یعنی:« لنډه دا چې ابن تیمیه د لویو علماؤ له ډلې دی او نورو په څیر ښیګڼې او تیروتنې لري، خو تیروتنې د ښیګڼو په نسبت داسې دي لکه په ژور سمندر کې یو ټکی، او تیروتنې

[1] (البداية و النهاية ۱۴/۱۴۰-۱۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله چې يو مجتهد دی ښښل شوي دي. لکه په صحيح بخاری کې چې راغلی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي: هر کله چې حکم کوونکی پخپل اجتهاد کې په حقه وي نو د دوه اجرونو څښتن دی او که تیروتنه و کړي نو یو اجر لري،[1] نو (شیخ رح) ته هم اجر ورکول کیږي او امام مالک رح فرمایی: د هر شخص ځینې څرگندونې اخیستل کیږي او ځینې یې پریښودل کیږي[2] مګر پرته ددې قبر له څښتن نه (رسول الله ص ته اشاره چې ټولې خبرې یې منل کیږي او هیڅ د رد او او ترک وړ نه دي)».

خو دا په دې معنا نه ده چې هر څه درواغ دې حقيقت ولری چې اهل بدعت والا او گمراهان يې په شيخ الاسلام رح پورې تړي او هغه په داسې څه متهموی چې نه خو هغسې نه دی اونه يې هم نه دی ويلی. په دې بنسټ غواړم په دې برخه کې د شيخ الاسلام ابن رح په اړوند اتو مشهورو او معروفو شبهو ته ځوابونه ورکړم او تر څو د اهل باطل له روش سره د هغوب په درواغو او جعل کاريو اشنا شئ.

د شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله په اړوند له شبهاتو څخه اوو

[1] (صحيح بخاري روايت شماره ۷۳۵۲).

[2] (يعنی داسی نه ده جی ټولی خبری یی سمی او خطا نه لری او د رسول الله ص قبر ته یی اشاره وکړه او ويی ويل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبهو ته ځواب

شيخ الاسلام رح د هغو مظلمو علماؤ له ډلې دی چې هم پخپل مهال کې او هم له هغه څخه وروسته د حسودو، کينه کښو او اهل گمراه او بدعتيانو لخوا نه تر تيري لاندې راغلی او د هغه په اړه يې ډيرې ناوړه څرگندونې کړي تر څو د خلکو له نظره د هغه څير وربده کړي، او مسلمانان د هغه له کتابونو چې د علمي خزانو په څير دي لرې اووسي او د اهل بدعت او گمراهانو په دامونو کې را ايسار شي. مگر هغه چې الله تعالی ورته عزت ورکړي وي هيڅوک يې بيا ذليلولی نشي!

"مشت نمونه خروار" په توگه له تر ټولو معروفو شبهو څخه اوو شبهو ته اشاره کوو.

لومړۍ شبهه: ايا شيخ الاسلام رحمه الله په تجسيم باندې قائل وه؟

تجسيم الله سبحانه وتعالی ته ته د مخلوقاتو په څير پر جسم باندې قائل کيدل دي. پر اهل سنتو له پخوا نه د اهل بدعت لخوا د تجسيم تهمت پورې شوی دی، او اهل سنت او حديثو ته يې مختلف ناسم او ناروا نسبتونه کړي دي لکه:"مجسمه، مشبهه، حشويه" او نور... په دې قافله کې شيخ رح يوازې نه دی او مخکې تر هغه هم ډير مسلمان او اهل سنت علماءو او پوهانو باندې دغه ناروا تور پورې کړای شوی دی، په داسې حال کې چې اهل سنت او حديث نه يوازې دا چې دله دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروا تهمت څخه بیزاره دي، بلکې د -مجسمه- له سرسختو د ښمنانو دي لکه هغسې چې د معطله[1] گمراه فرقې له سرسختو (دشمنانو دي). امام اسحاق بن راهویه رح (متوفای ۲۳۸ ه) وايي: "علامة جهم وأصحابه دعواهم على أهل الجماعة وما أولعوا به من الكذب إنهم مشبهة".[2]

يعني:« د جهم بن صفوان(د جهميه گمراه فرقې رئس) او مگرو يې له نښانو څخه دا ده چې د درواغو او تزوير له مخې اهل سنت ته د تشبيه نسبت کوي او هغوي مُشِّبهه گڼي».

امام ابو حاتم رازی رح (متوفای ۲۷۷ه) وايي: "علامة الجهمية تسميتهم أهل السنة مشبهة"[3]

يعني:« د جهميه گمراه فرقې له نښو څخه دا ده چې اهل سنت مشبه گڼي».

[1] (هغه کسان چې په کلی یا جزی ډول د الله له صفاتو منکر د ی ا و هغه د خپل گمان له مخی د تنزیه په نیت نه مني)
[2] (شرح أصو ل اعتقاد أهل السنة والجماعة، له امام لالکائی ۵۸۸/۳).
[3] (شرح أصو ل اعتقاد أهل السنة والجماعة، له امام لالکائی ۵۸۸/۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام ابن خزیمه رح(متوفای ۳۱۱ه) وايي "**وزعمت الجهمية عليهم لعائن اللّٰه أن اهل السنة ومتبعى الاثار، القائلين بكتاب ربهم و سنة نبيهم صلى الله عليه وسلم، المثبتين لله عز وجل من صفاته ما وصف الله به فى محكم تنزيله المثبت بين الدفتين و على لسان نبيه المصطفى صلى الله عليه وسلم بنقل العدل موصولا اليه مشبهه، جهلا منهم بكتاب ربنا وسنة نبينا صلى الله عليه وسلم وقلة معرفتهم بلغة العرب الذين بلغتهم خوطبنا** "[1]

یعني:«د جهمیه فرقه(د الله لعنت دې وې پرې)د خپل گمان له مخې: اهل سنت چې د حدیثو پیروان دي او باور يې د الله د کتاب او د پیغمبر د سنتو پر بنسټ ده او هغه صفتونه الله تعالی ته منسوبوی چې الله تعالی په خپل کتاب او د هغه د پیغمبر په صحیح سند سره مونږ ته رسيدلي دي؛ مشبهه گڼي. او د هغوی دا غلط نسبت په دې خاطر هم د ی چې د الله تعالی پر کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر سنتو جاهل دي، او همدارنگه په عربي ژبه يې پوهه چې مونږ پرې مخاطب کړای شوي یو، لږه او ناچیزه ده.»

[1] کتاب التوحيد وإثبات صفات الرب عز وجل، از امام ابن خزيمه (۵۱/۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ الاسلام رح د مهال او د هغه له وفات څخه وروسته اهل بدعت، جهمیه او معتزله و د تاریخ په لړ دا ناروا او ناسم تهمت پر هغه لګولی او هر خس او خاشاک ته یې لاس اچولی تر څو وکړای شي دغه ستر تهمت اثبات کړي. د دې مدعا او تهمت د اثبات لپاره د شیخ الاسلام رح د مخالفینو له تر ټولو لویو دلایلو څخه د ابن بطوطه څرګندونې دي چې د د معروفې سفرنامې څښتن دی، هغه د خپل کتاب په یوه برخه کې وایې: "و كنت إذ ذاك بدمشق فحضرته يوم االجَمعة وهو يعظ الْناس على منبر الجامع ويذكرهم فكَان من جملة كلامه أن قال أن الله ينْزل من سماء الدنيا كنْزولي هذا ونزل درجة من درج المنير ".[1]

یعني:« کله چې په دمشق کې وم، د جمعې په ورځ جامع اموی ته لاړم، او ابن تیمیه هلته خلکو ته پر منبر وعظ کولو، له خبرو یې یوه دا وه چې ویل یې: الله د دنیا په آسمان کې راښکته کیږي لکه زما د راښکته کېدلو،(دا ابن بطوطه ور اضافه کړې او وایې: کله یې چې دا خبره وکړه) د منبر له یوې پوړۍ نه را ښکته سولو».

د ابن بطوطه د ادعا ځواب

[1] (رحلة ابن بطوطة المسماة تحفة النظار في غرائب الامصار وعجائب الأسفار ٧٢/١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه ځواب په اته طريقو سره ورکوو:

لومړی: د ابن بطوطه کتاب تر سخت نقد لاندې داغلی او خپل تاريخي حيثيت او صلاحيت يې له لاسه ورکړی دی، او نشو کولی د يو معتبر تاريخي کتاب په توګه پرې باور وکړو. کله په خپل کتاب کې له داسې کسانو سره د ملاقات ادعا کوي چې دغسې ملاقاتونه غيرممکن دي او يا هم داسې ادعاوې کوي چې له حقيقت سره سر نه لګوي. لکه چې وايې په په يو شمير ښارونو او جزيرو کې يې داسې ښځې ليدلې چې د يو تي لرونکې دي[1] او يا هم داسې څرګندونې کوي چې له خرافاتو پرته بل څه نه دي.

دوهم: د شيخ رحمه الله په اړوند د ابن بطوطه خبرې يو له بل سره مخالفې دي، او په همدا يوه صفحه کې په څو متناقضو ډولونو د شيخ رح په اړوند نظر څرګندوي. يو ځل هغه د حنبليانو له لويانو ګڼي او له بلې خوا ورته توهين او جسارت کوي او په پای کې هم په اړه يې داسې څه وايي چې ځواب يې اوس ورته ورکوو.

[1] (رحلة ابن بطوطة المسماة تحفة النظار في غرائب الامصار وعجائب الأسفار ۴۵۹/۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم: د شیخ الاسلام رح په دې ټولو دشمنانو کې چې لرل یې ایا یوازې ابن طوطه داسې یو څه ولیدل او رانقل یې کړل؟

څلورم؛ ټولو هغو کسانو چې د ابن تیمیه رح په اړه یې کتابونه لیکلي وایي: چې شیخ رح په جامع اموی کې د تدریس او وعظ څوکۍ درلودله، او هیڅ یو له سیرت لیکونکو یې دا نه دي ویلي چې هغه په پر منبر د جمعې خطبه ویله او یا یې پر منبر وعظ کولو.

پنځم: د ابن بطوطه دغه ادعا له واقعی تاریخي لید نه کذب او یوازې دروغ دي. ابن بطوطه له شیخ الاسلام رح څخه اصلا نه دي اوریدلي، ابن بطوطه پخپله اعتراف کوي چې د ۷۲٦ه کال د رمضان په نهمه د پنجشنبې په ورځ دمشق ته دننه شوي. هغه وایي: : **"وصلت يوم الْخميس التاسع من شهر رمضان الْمعظم عام ستة وعشرين إلى مدينة الشام فنْزلت منها بمدرسة المالكية الْمعروفة بالشرَابشية ودمشق هى التي تفضل جميع البلاد حسنا وتهدمها جمالا..."**

یعني:« د ۷۲٦ه د رمضان په نهمه د پنجشنبې په ورځ شام ته دننه شوم او په مالکیه مدرسه چې په شرابشیه مشهوره وه پکې مې واړول. او دمشق هغه شار دی چې په ښکلا او سمسورتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په ټولو ښارونو برترې لري...»[1]. په داسې حال کې چې شيخ الاسلام ابن تيميه رح د (۷۲٦ه) په شپږم د شعبان د دوشنبې په ورځ زنداني شوی دی. علامه ابن عبدالهادی رح وايي: " ولْما كَان يوم الاثنين بعد العصر السادس من شعبان من السنة المذكورة... ".[2]

يعني:« کله چې د همدې کال د شعبان د شپږمې د دوشنبې ورځې له **مازيگر** نه وروسته راورسيدو ... ددې په دوام کې څرگندوي چې د سلطان له لوري د شيخ رح د زنداني کولو دستور ورکړای شو». اوس اساسي سوال دا دی چې شيخ رح د **۷۲٦**ه کال په شعبان کې زنداني شوی دی او ابن بطوطه د همدې کال په رمضان کې دمشق ته ننوتی دی، يعني دمشق ته د ابن بطوطه له راتلو څخه نږدې يوه مياشت مخکې شيخ رح زنداني شوی دی.

نو بيا څنگه ابن بطوطه، شيخ ليدلی او دا داستان يې ذکر کړی دی؟

---

[1] (رحلة ابن بطوطة المسماة تحفة النظار في غرائب الامصار وعجائب الأسفار ٦٢/١).

[2] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٣٤٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم: د شیخ الاسلام رح پّه کتابونو کې د دې نظریې مخالفت شتون لري او شیخ رخ په شدت سره د تجسیم له شومې پدیدې سره مبارزه کړې ده.د بیلګې په توګه شیخ الاسلام رح په خپل مبارک کتاب "العقیدة الواسطیة" می گوید: "ومن الإیمان باللَّه: الإیمان بما وصف به نفسه فِي کتابه و بما وصفه به رسوله محمد صلی الله علیه وسلم. من غیر تحریف و لا تعطیل، ومن غیر: تکییف و لا تمثیل بل یو منون بأن الله تعالی ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾[1]، فلا ینفون عنه:ماوصف به نفسه. ولا یحرفون: الكَلم عن مواضعه. ولا یلحدون فِی:أسماءاللَّه،وآیاته.ولایمثلنون:صفاته بصفات خلقه. لأنه سبحانه؛ لا سمی له، ولا کفو له، ولا ند له، ولا یقاس بخلقه سبحانه وتعالی.»[2]

یعنی؛« پر الله تعالی له ایمان څخه دا ده چې باور ولرو په هغه څه چې الله تعالی ورباندې خپل ځان توصیف کړی دی، او په هغه څه چې رسول یې محمد صلی الله علیه وسلم پرې

[1] (اشوری:۱۱)

[2] (العقیدة الوسطیه ص۲-۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر ورکړی دی. پرته له هیڅ تحریف[1]، تعطیل[2]، تکییف[3] او تمثیل[4] نه یعنې اهل سنت و جماعت ایمان لري پردې چې الله تعالی﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴾[5]ترجمه: هیڅ شی د الله په څیر نه دی او هغه لیدونکی او اوریدونکی دی. او هغه صفت چې الله پرې ځان موصوف کړی دی نفی او انکار ترې نه کوی او له قرآن او حدیث نه هیڅ قول د هغه له ځای نه نه تحریفوی او دالله تعالی په نومونو او نښو کې د الحاد او کوږوالی نه کوي، د هغو کیفیت نه تعینوی او د هغه صفات له مخلوقاتو سره یې نه تشبیه کوي. ځکه الله تعالی، سیال بیلګه او مثال نه لري او له مخلوقاتو سره یې د پرتلې وړنه دی».

شیخ رح دا څرګندوي چې د صفت نزول په شمول د الله هر صفت بدون له کیفیته اثبات شوی او هغه ته د کیفیت تعیین او څرنګوالی نه ورکوو.

نو څنګه ممکنه ده چې د ابن بطوطه د کاذبو ادعاو له مخې هغه پخپله د صفت نزول په برخه کې د تعیین کیفیت مرتکب شوی وي؟

---

[1] تحریف د د تغیر او تبدیل په مانا ده یعنی حق نه لرو د الله د صفاتو معنا تغیر کړو البته محرفین یی تأویلوي.

[2] تعطیل د ترک او تخلیه په مانا ده او په اصطلاح کئ د الله له صفاتو او اسماو پر انکار تلقی کیږي. دا انکار ممکن کلی وی یا جزی.

[3] تعیین د بیان او د تعیین کیفیت او د صفاتو د څرنګوالی په مانا ده لکه دا چی څوک ووایی د الله تعالی راکښته کیدل د دی کس یا شيّ په څیر دی.

[4] تمثیل: یو شی ته د بیلګې او مثیل د اثباتولو په مانا ده لکه چی وویل سی د الله لاس د فلانکی مخلوق د لاس په څیر ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بغیر د العقیدة الواسطیة کتاب له دې متنه، شیخ رح په خپلو کتابونو کې بیا بیا له مجسمه او مشبهه سره خپل شدید مخالفت کوي تر دې چې د الله تعالی د صفت نزول په اړوند د شرح حدیث نزول تر نامه لاندې مستقل کتاب لري او په دې کتاب کې یې د رب العالمین پر نزول له تعیین کیفیت سره شدید مخالفت کړی دی او اهل تمثیل او تشبیه یې خطاکاران ګڼلي.

اووم: اصل پر حسن ظن (ښه فکر) نیسو، د ابن بطوطه په اړه نیک ګمان کوو او وایو چې: ممکنه ده ناسخینو او د شیخ الاسلام رح مخالفینو دغه سراسر درواغ تهمت او ناروا څرګندونې په دې کتاب کې کښلې او ور زیاتې کړې وي. لکه علامه ابن حجر رح چې اشاره کوي چې نصر منبجی صوفي حلولی اوازه خپره کړه چې ابن تیمیه رح له منبر څخه راکښته شو او ویې ویل: الله دا ډول د دنیا آسمان ته نزول کوي. ابن حجر رح د دې خبرې په آخر کې وایي چې:" فنسب إلی تجسیم"[1] یعني: «د تجسیم عقیده په هغه پورې تړل شوې ده». یعني هغه ته یې د داسې یو څه نسبت ورکړ.

[1] (الدرر الکامنة في أعیان المائة الثامنة ١/١٨٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو له دغه ډول تهمت ګرو دښمنانو څخه دا لري نه ده چې همداسې يو څه يې د ابن بطوطه په کتاب کې هم ورزيات کړي وي.

علامه ابن حجر رح دغه نيک ګمان لا غښتلی کوي، داسې چې د ابن بطوطه د کتاب په اړه وايي چې د دې کتاب تفصيل پخپله ابن بطوطه نه دی ليکلی بلکې ابو عبدالله جزی کلبی ليکلي او ترتيب کړي دي. "وقرأت بخط ابن مرزوق أن أبا عبد الله بن جزى نمقها وحررها"[1]

يعني:«د ابن مرزوق په خط مې وليدل چې ابو عبدالله بن جزی دا کتاب ليکلی او ترتيب کړی دی»

اتم: يو شمير علماؤ د شيخ الاسلام رح په اړوند دغه شبهه کذب او درواغ ګڼلې او هغه ته يې له دغه ناروا تور څخه برائت ورکړی، له دغو علماؤ څخه ځو تنو ته يې اشاره کوو:

ابن حجر هيتمّی (متوفای ٩٧۴ه) غفرالله له[2]: د هغو کسانو له ډلې دی چې په شيخ الاسلام رح پسې يې ډير درواغ تړلي دي، او د تجسيم کاذب نسبت يې هغه ته کړی دی. خو له هغه

---

[1] (الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة ٢٧٧/٥)

[2] (دا کس علامه ابن حجر عسقلاني د فتح الباري څښتن او حافظ نور الدين هيثمی د مجمع الزوائد څښتن نه دی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

 څخه وروسته ډېرو علماؤ نوموړی سخت تر نیوکو لاندې راوستی او د شیخ الاسلام رح په حق کې یې هغه په بې انصافۍ او بې هوده خبرو تورن کړې.

له دې کسانو علامه نعمان بن محمود بن عبد الله، أبو البركات خير الدين، آلوسی رحمه الله چې د علامه آلوسی (د تفسییر روح المعانی د څښتن زوی)، دی. نوموړي پخپل کتاب"جلاء العينين في محاكمة الأحمدين" د احمد بن تیمیه او احمد بن حجر هیتمی تر منځ فیصله کړې او له شیخ ابن تیمیه رح څخه یې دفاع کړې ده، له دې جملې یې د تجسیم قضیه ده چې وروسته به د هغه خبرې رانقل کړو. ان شاء الله.

همدارنگه علی قاری هروی رح (متوفای ۱۰۱۴ه) هم د هغو کسانو له ډلې دی چې پخپلو کتابونو کې یې دغه ناروا او شنع نسبت له شیخ رح څخه لرې کړی دی. هغه له ابن تیمیه او ابن قیم رح چې د ابن حجر هیتمي لخوا ورپورې تهمت تړل شوی او د تجسیم نسبت یې ورته کړی، په دفاع کې وايي"أقول صانهما الله من هذه السمة الشنيعة، والنسبة الفظيعة و من طالع شرح منازل السائرين، تبين له انهما كانا من أكابر أهل سنة و الجماعة، ومن أولياء هذه الامة ". [1]

[1] (جمع الوسائل في شرح الشمائل ۱/۱۶۸، مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح۷/۲۷۷۸په د ضمن د شرح ۴۳۴۰شمارې.،روایت،کتاب،اللباس).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« الله تعالی هغوی (ابن تيميه او ابن قيم رحمهماالله) له دې ناوړه تهمت او وحشتناک نسبت څخه ساتلي دي او هر څوک چې شرح منازل السائرين(مدارج السالکين علامه ابن قيم) مطالعه کړي نو ورته به ثابته شي چې ابن تيميه او ابن قيم د اهل سنت و جماعت له مشرانو او د دې امت له اولياؤ څخه دي»،

علامه ابراهيم کورانی شافعی (متوفای ۱۱۰۱ه) وايي: "ابن تيمية ليس قائلا بالتجسنيم، فقد صرح بأن الله تعالى ليس جسما فِي رسالة تكلم فيها على حديث النْزول كُل ليلة إلى السماء الدنينا. وقال فِي رسالة أخرى: من قال: إن الله تعالى يماثل الْمخلوقات فهو مفتر على الله سبحانه، بل هو على مذهب السلف".[1]

يعني: « ابن تيميه په تجسيم عقيده نه درلوده بلکې پخپله رساله کې چې د حديث نزول په اړه يي بحث کړی دا يې څرگنده کړې ده چې الله تعالی جسم نه دی، او همدارنگه په بله

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين ۱/۳۸۹).

(c) ketabton.com: The Digital Library

رساله کې وايي: څوک چې مخلوقات له الله تعالى سره پرتله کړي په حقيقت کې يې پر الله دروا‌غ تړلي دي. په دې شک نشته چې ابن تيميه د سلفو رحمهم الله په مذهب دى».

علامه آلوسي د تفسير روح المعاني څښتن وايي "حاشا لله تعالى أن يكون من الْمجسمة بل هو أبرأ الْناس منهم، نعم، يقول بالفوقية على الْمعنى الذى أراده الله سبحانه ورسوله - صلى الله عليه وسلم -، وذلك مذهب السلف فِي الْمتشابهات، وهو بمعزل عن التجسيم"[1]

يعني:« هيڅکله ابن د مجسمه له فرقې څخه نه وه بلکې له دې فرقې نه ترټولو ډېر بې زاره خلکو څخه وه. هوکې! هغه د الله پر فوقيت لکه څنګه چې الله او د هغه پيغمبر صلى الله عليه وسلم يې اراده لري، باور درلوده. او دا د متشابهاتو په برخه کې هماغه د سلفو مذهب دى او ابن تيميه او تجسيم ډېر سره لرې دى»،

علامه نعمان بن محمود آلوسى رح د ابن حجر هيتمى په رد او د ابن تيميه رح نه په دفاع کې وايي: "والعجب من الشيخ ابن حجر ركيف ينسب إ ليه هذه الْأقوال من غير نقل عنه وإسناد، وقد قالوا: لولا الإسناد لقال من شاء ما شاء".[2]

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين ١/٣٨٩).

[2] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين ١/٣٨٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« حيرانتيا ده چې شيخ ابن حجر څنګه دغه څرګندونې(دتجسيم په برخه کې) پرته له هيڅ سند او منبع نه ابن تيميه ته منسوبوي. علماؤ ويلي دي چې: که چيرې سند نه وي نو د هر چا چې هر څه زړه غواړي وايي يې»

د "شَابٌ اَمْرد" شبهې ته ځواب او آيا شيخ الاسلام رحمه الله پر دې معتقد وه چې الله "شَابٌ اَمْرد" دی؟

پر شيخ ابن تيميه رح د تجسيم د نسبت او ورباندې له تړل شوو مشهورو شبهاتو څخه يوه دا ده چې: مخالفينو يې درواغ تړلي او ويلي يې دي چې ابن تميه پر دې قائل وه چې الله تعالی د يو ګړګوتي ويښتانو لرونکي ځوان په څير دی. (معاذالله) تر دې چې په ډيره بې انصافۍ او درواغو سره يې ويلي: ابن تميه د ګړګوتو ويښتانو لرونکي خدای عبادت کوي.

ځواب:له هر څه مخکې بايد پر دې وپوهيږو چې شيخ الاسلام ابن تيميه رح د الله تعاللی له تجسيم نه بې زاره دی او نومو‌ړي ته دا نسبت کول محض درواغ دي. نو د هغې قضې حقيقت څه دی چې دا تور يې په شيخ پورې تړلی دی؟

د حديثو په کتابونو کې داسې روايت وجود لري چې پر دې مدعا دلالت کوي.

په پيل کې اجازه راکړئ تر څو د دغه روايت طريقې او ځينې الفاظ د هغو په اړوند د علماؤ له احکامو سره رانقل کړم: دا روايت د دوه طريقو او ګڼو الفاظو لرونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله طريقه:د قتاده حديث، له عکرمه له ابن عباس رضى الله عنهما څخه ده او يو لفظ يې په دې ډول ده: "رأيت ربيِّ جعدا أمرد، او په بل لفظ، فيِ صورة شاب أمرد جعد" [1]

يعني:« رب مې د يو داسې ځوان په شکل کې چې لا تر اوسه يې د ځيرې ويښتان نه وي راټوکيدلي او ګړګوتي ويښان لري، وليدو».

دا روايت په دې طريقې سره ځينو علماؤ تصيحيح کړى دى چې له دې ډلې:

امام احمد رح[2]، امام ابو زرعه رازى رح[3]، امام طبرانى رح[4]، امام ابو الحسن بن بشيار رح[5]، قاضى ابو يعلى رح[6]، امام ابن صدقه رح دي.[7]

---

1 (الأسماء والصفات للبيهقي، روايت شماره ٩٣٨)

22(المنتخب من علل الخلا ، ص ٢٨٠، و إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص ٣٩١)

3 (إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص١٤٤)

4 (إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص١٤٣)

5 (إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص١٤٣-١٤٢)

6 (إبطال التأويلات لأبي يعلى، ص،١٤١، ١٤٢،١٤٣)

7 (إبطال التأويلات ١٤٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو يوه ډله نورو علماؤ دا روايت ضعيف يا ساقط ګڼلئ چې له دې ډلې دا دي: ابن جوزي رح[1]، امام ذهبی رح، منکر بللی[2]، او علامه سبکی دروغ او موضوعی بللی[3] او شيخ آلباني رح هم منکر ګڼلی دی[4].

دوهمه طريقه: له مروان بن عثمان هغه له عماره بن عامر هغه له ام طفيل نه په مرفوع شکل سره روايت کوی، او له الفظو څخه يې دا دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: "رأيت ربيِّ فيِ الْمنام فيِ صورة شاب...".[5]

يعني:« رب مې په خوب کې د يو ځوان...په ډول وليدو».

[1] (العلل المتناهية ١/٣٦)

[2] (سير أعلام النبلاء ١٠/١١٣)

[3] (طبقات الشافعية الكبرى ٢/٣١٢)

[4] (سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ في الأمة ١٣/٧٢٥)

[5] (المعجم الكبير روايت شماره ٣٤٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا طريقه ابوالحسن بن بشار او ابو يعلى صحيحه ګڼلې[1] خو يو ډله نورو علماؤ دروغ او موضوعي ګڼلى، چې له دې جملې:

امام احمد رحمه الله[2]، يحيى بن معين رحمه الله[3]، امام نسائى رحمه الله[4]، امام ابن حبان رحمه الله[5]، علامه سبکى[6]، علامه بدرالدين بن جماعه رحمه الله[7]، علامه سيوطى رحمه الله،[8] علامه شوکانى رحمه الله[9] او شيخ آلبانى رحمه الله دي.[10]

له حلوليه نه يوې ډلې دا ليدنه او رؤيت رښتينى ګڼلى او الله يې تشبيه او تجسيم کړى دى او ځينې نورو بيا دا ليدنه په خوب کې ګڼلې او د خوب نړى يې له حقيقي نړۍ نه جدا

---

[1] . (إبطال التأويلات لأخبار الصفات، ص١٤٢ و طبقات الحنابلة ٢/٥٩).

[2] (المنتخب من علل الخلال، ص٢٨٤).

[3] (تاريخ بغداد ١٥/٤١٩).

[4] (العلل المتناهية ١/٣٠)

[5] (الثقات ٥/٢٤٥)

[6] (طبقات الشافعية الكبرى ٢/٣١٢)

[7] (إيضاح الدليل في قطع حجج أهل التعطيل؛ ص ٢٠٦)

[8] (اللآلىء المصنوعة في الأحاديث الموضوعة ١/٣٣)

[9] (الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعة، ص٤٤٧)

[10] (سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ في الأمة ١٣/٨١٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼلې ده.خو ټولو هغو اهل سنتو علماؤ چې دا روايت يې صحيح ګڼلی نو پر خوب يې تعبير کړی نه په ويښه.

د شيخ الاسلام ابن تيميه رح د کلام ظاهر په دې دلالت کوي چې هغه دا روايت تضعيفوي. دبيلګې په توګه نوموړی د هغو کسانو په رد کې چې دالله تعالی د صفاتو په اثبات کې مبالغه کوي وايي:

"أحاديث رووها فِي الصفات زائدة على احاديث التي فِي دواوين الإسلام مما نعلم باليقين القاطع أنها كذب وبهتان بل كفر شنيع. وقد يقولون من أنواع الكفر ما لا يروون فيه حديثا".[1]

يعني:«يعني د صفاتتو د اثبات په باب کې داسې احاديث روايت کوي چې د اصل اسلام په کتابونو کې له شته احاديثو څخه زيات(آخوا) دی. او په يقين سره پوهيږو دغه رواياتونه چې رانقلوي يې نه يوازې دا چې درواغ او بهتان دي بلکې ډير ناوړه او قبيح کفر دی. او کله هم داسې کفريات وايي چې هيڅ حديث يې په اړه وجود نه لري».

---

[1] (مجموع الفتاوی۳/۳۸۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې په دوام وروسته له دې چې د دې درواغو ځینې مثالونه بیانوي نو وایي چې "وكذلك الحديث الذى رواه أهل العلم أنه قال: {رأيت ربيِّ فِي صورة كذا وكذا}". [1]

یعني:« او همدارنګه دغو احادیثو، داسې یو روایت دی چې اهل علم هغه روایت کړی چې" خدای مې په داسې او هغسې شکل ولیدو"». په دوام یې هغه(روایت) د تمریض په صیغې چې پر ضعیفوالي دلالت کوي بیان کړی او وایي «يروى من طريق ابن عباس ومن طريق أم الطفيل وغيرهما وفيه {أنه وضع يده ...}". [2]

یعني:« د ابن عباس، ام طفیل له خوا روایت شوی او په هغه کې داسې راغلي دي...».

مګر هغه څه چې مخالفین یې د نومړي له "بيان تلبيس الجهمية"[3] له کتاب څخه رانقلوي چې ګنې هغه دا روتیت تصحیح کړی، باید ووایو چې:

لومړی: هغه د رد په ځای کې دا خبره راوړې او اصل بحث دوه پاڼې وړاندې[4] شروع کیږي.

[1] (مجموع الفتاوى٣/٣٨٧)
[2] (مجموع الفتاوى٣/٣٨٧)
[3] (٧/١٩٠)
[4] (ص ٢٨٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم: آن که فرض کړو چې روایت صحیح ګڼلی نو بیا هم یوازې شیخ رحمه الله نه دی بلکې ترده مخکې لوی امامان شته چې دغه روایت یې صحیح ګڼلی.

باید ووایم چې: شیخ الاسلام رحمه الله د دغه روایت د صحیح ګڼلو پر فرض؛ هغه په خوب کې په لیدلو تعبیر کړی او همدارنګه یې د دې روایت او د هغه روایت تر منځ توپیر رامنځته کړی چې له ابن عباس نه د معراج په شپه د الله تعالي د لیدلو په اړه رانقل شوی.[1] سره ل دې چې د معراج په شپه د لیدنې په اړه هم ځینو علماؤ څرګندونې کړي او هغه یې په قلبي لیدنه ګڼلې نه د سترګو لیدنه.

د دې بحث نور تفصیل ولولئ؛

: شیخ الإسلام رحمه الله وایي: "و کلها فيها ما يبين أن ذلك كَان فِي الْمنام وأنه كاَن بالْدينة إلا حديث عكرمة عن ابن عباس وقد جعل أحمد أصلها واحدا وكذلك قال العلماء" [2]

---

[1] (مجموع الفتاوى ۳/۳۸۷)

[2] (بيان تلبيس الجهمية ۷/۲۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« يعني ټول روايتونه چې په دې باب راغلي دا څرګندوي چې دا ليدنه په مدينه منوره کې او په خوب کې وه پرته د عکرمه با عباس له حديث نه (چې په ښکاره پکې د خوب کلمه نه ده راغلې) او امام احمد رحمه الله د دواړو روايتونو(ابن عباس او ام طفيل) اساس يو بللی او نورو علماؤ هم همداسې ويلي».[1]

همدارنګه وايي:"وهذا الحديث الذي أمر أحمد بتحديثه قد صرح فيه بأنه رأى ذلك في المنام".

يعني:« يعني امام احمد رحمه د دې حديث په روايت امر کړی او دا يې څرګنده کړې ده چې دغه رؤيت او ليدنه په خوب کې وه».

شيخ الاسلام رحمه اله په صراحت سره دا څرګندوي چې په دنيا کې د الله تعالی ليدنه هيچا ته ممکنه نه ده او پر مجسمه د رد په برخه کې وايي:

"أدخلوا فِي ذلك من الأمور ما نفاه الله ورسوله، حتَّى قالوا: إنه يرى فِي الدنيا بالْابصار"[2]

[1] (بيان تلبيس الجهمية ۷/۲۲۹)

[2] (منهاج السنة ۲/۵۳۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:«(مجسمه) و په دې اړه داسې مسائل را دننه کړي چې الله او رسول يې هغه نفيه کي او انکار يې ترې کړی. تر دې چې (مجسمه) ويلي: چې الله په دنيا کې په سترگو ليدل کيږي».

دغه راز وايي:"وقد اتفق المسلمون على أن الْنبى صلى اللّه عليه وسلم لم ير ربه بعينيه في الارض و أن الله لما ينزل له إلى الْأرض وليس عن الْنبي صلى اللّ عليه وسلم قط حديث فيه أن اللّه نزل له إلى الْأرض".[1]

يعني:« مسلمانان په دې اتفاق لري چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خپل رب په سترگو نه دی ليدلی، او همدارنگه اتفاق لري چې الله تعالی د خپل پيغمبر په خاطر د ځمکې مخ ته نه دی راکښته شوی او له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه هم هيڅ داسې حديث شتون نه لري چې دا ثابته کړي».

[1] (مجموع الفتاوی۳/۳۸۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوازې شیخ الاسلام ابن تیمه رح نه دی چې وایي که چیرې د لیدنې تفسیر او تعبیر پر خوب وشي؛ په دې روایت کې مشکل نشته، بلکې بلکې د علماؤ بله ډله هم په دې نظر ده.

له دې جملې نه: امام احمد رحمه الله (متوفای ۲۴۱ ه)، دی چې خبرې مو یې وړاندې ولیکې ، دغه راز امام عثمان بن سعید دارمی رحمه الله (متوفای۲۸۰ ه) په کوم ځای کې دا روایت "أتاني ربي في أحسن صورة" را نقلوي، وایي: "وإنما هذه الرؤية كَانت فِي المنام، وفِي المنام يمكن رؤية الله تعالى على كُل حال وفي كُل صورة" [1]

یعني:« دا لیدنه په خوب کې وه او په خوب کې د الله تعالی لیدنه په هر حال او صورت باندې ممکنه ده».

امام ذهبی رحمه الله (متوفای۷۴۸ ه) وایي: "وهذه الرؤية رؤيا منام إن صحت".[2] یعنی:« فرضا که دا روایات سم وي؛ نو دا لیدنه په خوب کې وه».

بدر الدین بن جماع رحمه الله (متوفای۷۳۳ ه) وروسته تر دې چې د دې روایتو ثبوت تر سوال لاندې راولي وایي: "وبتقدير ثبوته فإن له أجوبة الْأول لعله كَان فِي الْنوم والمنامات

[1] (النقض على المريسي، ص۲۸۷)

[2] (ميزان الإعتدال في نقد الرجال ۱/۵۹۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

أوهام وتَخيلات جعلها اللهدليلا على ما كَان أو يكون والتخيلات والْاوهام ليست حقائق فيِ نفسها كما يرى الإنسان أنه طار فيِ الهواء ومشى على الماء أو أنه فيِ مكة أو الهند وشبه ذلك فإن ذلك ليس حقيقة قطعا فإن قيل رؤيا الْأنبياء حق قلنا نعم حق ومعناه أنها حق فيِ مقاصدها وتأويلاتها لا فيِ صورها فيِ نفسها مطلقا فيِ جميعها". [1]

يعني:« باالفرض د دغه روايت د سموالي په صورت کې کولای شو لاندې ځوابونه ورکړو، لومړی؛ ممکنه ده چې په خوب کې شوي وي، او طبعا خوبونه له تخيلاتو ورآخوا بل څه نه دي چې الله تعالی د هغه څه لپاره چې وه يا دي دليل گرځولي. او په دې کې شک نشته چې تخيلات او اوهام ريښتوني نه دي، لکه انسان چې په خوب کې ويني چې: په هوا کې يې الوتنه کړې وي يا د اوبو په سر ګرځلي يا دا چې ځان په مکه يا هند کې ويني؛ او يا د دې په څير نور شيان گوري. يقينا چې داسې شيان حقيقت نه لري. خو که چيرې وويل شي چې د انبياؤ خوب حق دی! نو وايو چې هوکې! پخپلو مقاصدو او تأويل کې حق دی خو نه په ټولو هغو صورتو او ډولونو کې چې گوري يې».

[1] (إيضاح الدليل في قطع حجج أهل التعطيل؛ ص۲۰۴او ۲۰۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه علامه سیوطی رحمه الله (متوفای ۹۱۱ ه) وایي: "وهذا الحدیث إن حمل رؤیة على المنام فلا إشكَال"[1]

یعني:« که چیرې دا حدیث په خوب کې په لیدنه تعبیر شی مشکل پکې نشته».

و امام عجلونی رحمه الله(متوفای ۱۱٦۲ه) د علامه سیوطی رحمه الله دا خبرع راخیستي او هیڅ تبصره یې پرې نه ده لیکلې چې دا پخپله د دې قول پر تائید دلالت کوي.[2]

علامه معلمی رحمه الله(متوفای ۱۳۸٦ ه) وایي: "إن لهذا الحدیث طرقا معروفة فِي بعضها ما یشعر بأنها رؤیا منام، وفيِ بعضها ما یصرح بذلك، فإن كَان كذلك اندفع الاستنكَار رأسا"[3]

یعني:« دا روایت مشهورې طریقې لري، او په ځینو دغو طریقو کې داسې الفاظ شتون لري چې د خوب پر لیدنه دلالت کوي، او په یو شمیر نورو کې په خوب کې پر لیدنه صراحت شتون نه لري؛ نو که چیرې داسې ول بیا یې د انکار کچه لوړیږي».نو حتمي نه ده چې هر

[1] (اللآلیء المصنوعة في الأحادیث الموضوعة ۱/۳۴)

[2] (كشف الخفاء ومزیل الإلباس عما اشتهر من الأحادیث على ألسنة الناس ۱/۴۳۷)

[3] (التنكیل بما في تأنیب الكوثري من الأباطیل ۱/۲۵۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مو په خوب کې ولیدل باید په رښتیا یو داسې څه وي لکه په ویښه او حقیقي نړۍ کې چې دي.

په قرآن کريم کې د يوسف عليه السلام د خوب په اړه لولو چې: {إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّى رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِى سٰجِدِينَ}[1]

ژباړه: (اې پیغمبره په یاد ولره) کله چې یوسف (ع) خپل پلار ته وویل: "پلاره جانه! ما خوب لیدلی دی چي یوولس ستوري دي او لمر او سپوږمۍ ده؛ او ومې لیدل چي هغوی ما ته سجده کوي."

او د سورې په وروستيو آيتونو کې لولو: {وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ۖ وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ هٰذَا تَأْوِيلُ رُءْيٰىَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّى حَقًّا}[2]

[1] (سوره یوسف آیت ۴).

[2] (سوره یوسف آیت ۱۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هغه خپل مور او پلار پاڅول او له ځانه سره یې پر تخت کښېنول او ټول د هغه په وړاندې(د امیرانو په وړاندې د هغه مهال د خلکو په رواج) بې واکه په سجده ټيټ شول. یوسف (ع) وویل: "پلاره! دا زما د هغه خوب تعبیر دی، چې ما مخکې لیدلی ؤ، زما رب هغه حقیقت وګرځاوه.

نو دلته ولیدل شول چې د الله پیغمبر یوسف علیه السلام په خوب کې ستوري ويني، چې هغه ته سجده کوي خو د ويښې او واقعي نړۍ کې دا دهغه مور، پلار او یوولس وروڼه دي چې هغه ته یې سجده وکړه او هغه خپل خوب پخپله دغه رنګه تعبيروي.[1]

علامه ابن جوزی رحمه الله(متوفای۵۹۷ ه) وایي: "و رؤیا الْمنام وهم والْاوهام لاتكون حقائق، والإنسان يرى نفسه كأنه يطير أو كأنه قد صار بهيمة" [2]

یعني:« هغه څه چې انسان یې په خوب کې ګوري، وجودي حقیقت نه لري بلکې له اوهامو پرته بل څه نه دي. انسان په خوب کې ويني چې الوتنه یې کړې ده یا هم د یو څاروي په

[1] (بيان تلبيس الجهمية في تأسيس بدعهم الكلامية ۱/۳۲۵)
[2] (دفع شبه التشبيه بأكف التنزيه، ص ۱۵۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځير شوی».خو طبيعي ده چې د وينښې په نړۍ کې داسې څه نه دي پېښ شوي بلکې خپل خاص تعبير لري.

شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله وايي:"و رؤيا المنام له حكم غير رؤيا الحقيقة في اليقظة ولها تعبير و تأويل لما فيها من الامثال المضروبة للحقائق"[1]

يعني:« په خوب کې ليدل ځانګړی حکم لري او په وينښه او حقيقي نړۍ کې د ليدلو په څير نه دي. خوب خپل ځانګړی تعبير او تأويل لري اوپکې بيان شوی مثال په حقيقي نړۍ کې دی».

مګر په خوب کې د الله تعالی ليدل په څه شي باندې دلالت کوي؟

[1] (مجموع الفتاوى ٣/٣٩٠).

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بيهقى رحمه الله (متوفاى ۴۵۸ه) د ابن عباس روايت پر خوب تعبير کړى او وايي :
"قال أهل الْنظر: رؤيا الْنوم قد يكون وهما يجعله الله تعالى دلالة للرائى على أمر سالف أو آنف على طريق التعبير".[1]

يعني:« اهل تحقيق وايي: هغه څه چې يو شخص يې په خوب کې ويني، کله هم پرته بل څه نه وي چې الله تعالی هغه د خوب ليدونکي پر حال او احوال د تعبير په توگه رامنځته کوي، چې په تير يا راتلونکي کې څه پيښ شوي يا به پيښ شي».

شيخ الاسلام رح وايي: "وقد يرى المؤمن ربه فِي المنام فِي صور متنوعة على قدر إيمانه و يقينيه، فإذا كان ايمانه صحيحا لم يره إلا في صورة حسنة وإذا كَان فِي إيمانه نقص رأى ما يشبه إيمانه و رؤيا المنام لها حكم غير رؤيا الحقيقة في القيظة"[2]

يعني:« او ممکنه ده چې يو مسلمان په خوب کې خپل رب په مختلفو شکلونو وويني، که چيرې يې ايمان سم او صحيح وي نو په ډير ښکلي شکل او ډول سره به يې ويني؛ او که

[1] (الأسماء والصفات للبيهقي ص ٢/٣٦٨ و إيضاح الدليل في قطع حجج أهل التعطيل؛ ص ٢٠٦)
[2] (مجموع الفتاوى ٣/٣٩٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيرې يې په ايمان کې نقص او کمی شتون ولري نو د هماغه خپل ايمان په اندازه به يې ويني، او په خوب کې ليدنه د ويښې او حقيقي ليدنې څخه جدا حکم لري».

همدارنگه وايي: "فالإنسان قد يرى ربه فِي الْمنام ويُخاطبه فهذا حق فِي الرؤيا، ولا يُجوز أن يعتقد أن الله فِي نفسه مثل ما رأى فِ الْمنام، فإن سائر ما يرى فِي الْمنام لا يجب أن يكون مُماثلا... وليس فِي رؤية الله فِي الْمنام نقص ولا عيب يتعلق به سبحانه وتعالى وإنما ذلك بحسب حال الرائي وصحة إيمانه وفساده واستقامة حاله وانَحرافه... فلا نعتقد أن ما تَخيله الإنسان فِي منامه أو يقظته من الصور أن الله فِي نفسه مثل ذلك، فإنه ليس هو فِي نفسه مثل ذلك"[1]

يعني:« کله هم انسان خپل رب په خوب کې ويني او ورته خطاب کيږي؛ دغه ډول خوبونه حق دي او دا جائزه نه ده چې څوک باور ولري الله هغه ډول دی چې په خوب کې يې ليدلی او په خوب کې د نورو دغه ډول ليدنو په هکله هم همداسې ده؛ چې حتمي هغه ډول نه ده لکه په خوب کې چې ليدل شوي...او دا چې الله تعالی په خوب کې وليدل شي هغه ته کوم نقص او عيب نه متوجه کيږي بلکې دا د خوب ليدونکي په دينداری پورې اړه لري چې ايمان يې صحيح دی يا پکې فساد شتون لري او همدارنگه سمې لارې ته د نوموړي په

[1] (بيان تلبيس الجهمية ١/٣٢٧-٣٢٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پابندۍ یا هم ترې انحراف او کوږوالي باندې دلالت کوي...او همدارنګه مونږ په دې باندې باور نه لرو چې الله تعالی دې هغه شانته وي کوم څه چې د انسان په تخیل او تصور کې په وینبه او خوب کې منځته راځي، ځکه الله سبحانه وتعالی هغسې نه دی».شیخ الاسلام رح د مشبهه او مجسمه په وړاندې له سرسختو مخالفینو دی او د هغوی باور یې په شدت تر سوال لاندې راوستی چې پر دې ادعا شاهد، د نوموړي ارزښتناک کتابونه دي. لکه څنګه مو چې په لومړۍ برخه کې د شیخ رح عقایدو په اړه د ابن بطوطه د پوچې ادعا په رد کې اشاره وکړه. له لطف څخه خالي نه ده چې په دې برخه کې هم د هغه خبره رانقل کړو.

علامه ابن تیمیه رحمه الله وایي: "واتفق سلف الأمة وأئمتها: أن اللَّه ليس كمثله شيء لا فِي ذاته ولا فِي صفاته. ولا فِي أفعاله وقال: من قال من الأئمة من شبه اللَّه بخلقهه فقد كفر" [1]

یعني:« د امت سلف رحمهم الله پر دې اتفاق لري چې: چې هیڅ شی په ذات صفاتو او اعمالو کې د الله په څیر او مثیل نشته او ځینې أئمه(نعیم بن حماد خزاعي ته یې اشاره ده) وو فرمایلي: څوک چې الله له خپلو مخلوقاتو سره تشبیه کړي نو کافر شو».

[1] (مجموع الفتاوی ۲/۱۲۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الإسلام رحمه الله په ځانګړې توګه هغه کسان رد کړي چې الله ته د "شاب أمرد" تصور کوي او د هغوی په اړه داسې وايي : "وفيهم من يتأول قوله صلى الله عليه وسلم رأيت ربيِّ فيِ أحسن صورة وفيِ صورة كذا وكذا ويُجعل ألأمرد ربه و هؤلاء الحلولية والاتحادية"[1]

يعني:« او ځينو د هغوی د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خبرې چې فرمايلي يې دی، "رب مې دا رنګه او هغه رنګه وليدو" تأويل کړي دي او خپل رب يې امرد ځوان ګرځولی دی، او دوی هماغه د حلوليه او اتحاديه ډلې دي».

نو آيا اوس به هم داسې څوک وي چې وايي ابن تيميه رح د هغه خدای چې د ګړګوتو لرونکو ويښتانو ځوان دی عبادت کوي؟ او آيا بيا هم په تجسيم متهم کيدای شي؟

البته له بې انصافو او تهمت ګرو دښمنانو لرې نه ده! مګر يقين لرم چې دغه په دې برخه دغه کوچنوټې ليکنې به دحق د لټوونکو لپاره کافي او شافي وي. إن شاءالله.

---

[1] . (الاستقامة ٢ /١٩٦-١٩٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه شبهه: آیا ابن تیمیه رحمه الله تکفیري وه؟

د تکفیر په برخه کې د شیخ الاسلام ابن تیمه رحمه الله(تګلاره) هماغه د اهل سنت و جماعت منهج وه، چې د وعیدیه(خوارج او معتزله و) او وعدیه(مرجئه و) تر منځ، منځنی منهج دی. تر هر څه وړاندې باید پر دې پوهه شو چې تکفیر یو قرآني او نبوی منطق دی او څوک نشي کولی ترې منکر شي. مګر هغه کفر ناوړه او مذموم دی چې ظوابط، شرایط او موانع پکې په پام کې نه وي نیول شوي.

هغه کسان چې شیخ الاسلام ابن تیمیه رح او نور علماء او داعیان په تکفیروالي متهموي، دوه شیانو کې تیروتي او ملتبس شوي دي:

لومړی: د کفر ډولونو او احکامو باندې یې په جدا بڼه نه پوهیږي.

دوهم: د تکفیر معین او مشخص او تکفیر عام او مطلق تر منځ توپیر یې نه دی پیژندلی او له همدې امله ده چې د دې مصطلحاتو "دا کفر ده" او "دا کافر ده" تر منځ توپیر یې په سمه او سهي توګه نه درک کړی.

د کفر انواع او اقسام

کفر مختلف انواع او ډولونه لري چې ځینو ته یې لنډه اشاره کوو:

دحکم په اعتبار او لومړي تقسیم کې په دوه برخو ویشل کیږي:

أ:اکبر کفر(مرتکب یې د اسلام له دائرې څخه وځي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: اصغر کفر(مرتکب يې د اسلام له دائرې څخه نه وځي)او علماؤ دغه ډول کفر ته (کفر دون کفر) يا (کفر نعمت)هم وايي.

مگر کفر د خپلو اسبابو او عواملو له مخې په شپږ ډوله ويشل کيږي؛

أ: کفر تکذيب ب: کفر جحود ج:کفر عناد او تکبر د:کفر اعراض ه: کفر نفاق و: کفرشک.

او د هغه څه له مخې چې د يو کس په اعضاؤ او غړو پورې اړه لري په درې ډولونو ويشل کيږي.

أ: کفر قلبی ب: کفر قولي ج کفر عملي.

همدارنگه د اصلي او عارضي له مخې په دوه ډولونو ويشل کيږي:

أ: کفر اصلي ب: کفر ارتداد.

د تعيين او اطلاق پر بنسټ بيا په دوه ډوله ويشل کيږي: أ: مطلق ب: معين.

متأسفانه د اهل سنت و جماعت د صحيح منهج ډيرى دښمنانو له دغو تقسيماتو څخه پر هيڅ يوه يې او نه يې هم پر احکامو پوهيدلي، بس يوازې يې ټاپې په لاس کې دي او هر څوک چې د دوی د تمې خلاف وي نو تکفيري ورته وايي.

د معين او مشخص، عام او مطلق تکفير تر منځ توپير

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلق تکفیر: د کفر اسباب بیانوي، (کفر) په عام وصف پورې تړي او په کوم خاص کس پورې يې نه ځانګړی کوي. لکه دا چې وويل شي: څوک چې داسې ووايي کافر کيږي؛ يا هم دا ډول کړنه تر سره کړي کافر کيږي او یاهم فلانۍ عقيده ولري نو کافر کيږي.

معین تکفیر: په مشخص کس باندې د کفر له حکم کولو څخه عبارت دی، چې داسې قول، عمل او یا کفر آمیزه عقیده باندې ککړ وي چې له اسلام سره په ټکر کې وي. لکه داسې چې وويل شي: فلانۍ کس کافر دی او نوم يې ياد کړي.

د شیخ الاسلام رح تکفیر، مطلق وه او په معین او مشخص ډول تر هغو څوک نه تکفیروي څو چې په يو معين کس کې ظوابط، شرايط او موانع پکې راټول نشي. او دا دهغو کسانو اد غلط فهمۍ سبب شوي ده چې د اهل سنت و جماعت او شيخ رح له منهج نه خبر نه دي او د پورته دوه موارد و چې ورته مو اشاره وکړه پر توپير نه پوهيږي. دلته لازمه وينم د ناحقه تکفير د خطر په هکله او دا چې شيخ الاسلام رح په جديت له دې پديدې سره چلند کړی د نوموړي د خبرو يوه برخه رانقل کړو تر څو دا په ښه ډول واضح کړای شي.

شيخ الإسلام رحمه الله وايي: "فإن التكفير المطلق مثل الوعيد المطلق لا يستلزم تكفير الشخص الْمعين حتَّى تقوم عليه الحجة التي تكفر تاركها"[1]

[1] (الاستقامة ۱/۱۶۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنی:« نو تکفير مطلق د وعيد مطلق په څير دی لازما (تکفير مطلق) د يو معين شخص تکفيرول نه دي، مگر دا چې پر دغه شخص داسې يو حجت قايم کړای شي چې د هغه تارک کافر کيږي».

همدارنگه وايي: "والتحقيق فيِ هذا: أن القول قد يکون کفرا کمقالات الجهمية الذين قالوا: إن اللَّه لا يتکلم ولا يرى في الاخرة، و لكن يخفى على بعض الناس أنه كفر فيطلق القول بتكفير القائل؛ كما قال السلف من قال: القرآن مخلوق فهو كافر و من قال إن اللَّه لا يرى في الاخرة فهو كافر ولا يكفر الشخص المعين حتى تقوم عليه الهجة " [1]

يعني:« په دې برخه کې سمه دا ده چې: ممکن قول د کفر وي لکه د جهميه فرقې مفکوره چې وايي: الله خبرې نه کوي او په آخرت کې نه ليدل کيږي، مگر شايد په ځينو خلکو ددې قضې کفريت پټ پاتې شوی وي. نو په مطلق ډول ويل کيږي: دا نظريه کفر ده. لکه څنگه چې سلف رحمهم الله وايي: هر څوک چې ووايې قرآن مخلوق دی يا ووايي چې الله په آخرت

[1] (مجموع الفتاوی۷/٦١٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه ليدل کيږي نو کافر کيږي، مګر معين شخص پر هغه د حجت او دليل له آقامې څخه نه کافر کيږي».

په بل ځای کې وايي: "ولا يلزم إذا كَان القول كفرا أن يكفر كُل من قاله مع الجهل والتأويل؛ فإن ثبوت الكفر فِي حق الشخص المعينْ، كثبوت الوعيد فِي الْآخرة فِ حقه، وذلك له شَروط وموانع، كما بسطناه فِي موضعه".[1]

يعني:« چې خبره دکفر وي نو چې هر چا د جهل او تأويل له مخې هغه وويله لازمه نه ده چې کافر شو، ځکه د معين کس په اړوند د کفر ثبوتول يو مشخص کس ته د عذاب د اثباتولو په څير دي. او د معين شخص په اړوند دا حکم خپل شرطونه او موانع لري چې پخپل ځای کې مو واضح کړل».

بيا هم پسې وايي: "وليس لأحد أ يكفر أحدا من المسلمينْ وإن أخطأ وغلط حتَّى تقام عليه الحجة وتبين له المحجة ومن ثبت إسلامه بيقينْ لم يزل ذلك عنه بالشك؛ بل لا يزول إلا بعد إقامة الحجة وإزالة الشبهة".[2]

[1] (منهاج السنة ۵/۲۴۰).
[2] (مجموع الفتاوى۱۲/۴۶۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« هيڅوک حق نه لري يو مسلمان چې د خطا او تيروتنې مرتکب شوي وي پرته له د دليل له اقامې او د حق له بيان څخه تکفير او له دين نه يې وباسي. هغه څوک چې اسلام يې په يقين سره ثابت شوي وي په شک او گمان ورڅخه ايستل کيداى نشي او نه هم ورڅخه د اسلام نوم اخيستل کيداى شي مگر د حجت له اقامې او د شبهې له برطرفه کولو څخه وروسته».

دغه ډول شيخ رحمه الله فرمايي:"ليس كُل من تكلم بالكفر يكفر حتَّى تقوم عليه الحجة المثبتة لكفره فإذا قامت عليه الحلجة كفر حينئذ"[1]

يعني:« هر څوک چې د کفر خبره وکړي پرته د حجت او دليل له اقامې څخه نه کافر کيږي، او کله چې حجت پرې تمام شو نو تر هغه وروسته کافر کيږي».

دغه راز وايي"الْقول التي يكفر قائلها قد يكون الرجل لم تبلغه الْنصوص الموجبة لمعرفة الحق وقد تكون عنده ولم تثبت عنده أو لم يتمكن من فهمها وقد يكون قد عرضت له شبهات

[1] (مجموع الفتاوى٥/٣٠٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعذره الله بها فمن كان من المؤمنين مجتهدا في طلب الحق و اخطأ فان الله يغفر له خطأه كائنا ما كان سواء كان في المسائل النظرية او العلمية هذا الذي عليه النبى صلى الله عليه اصحاب وسلم و جماهير أئمة الاسلام " [1]

یعني:« دا هغه خبرې دي چې ویونکی یې کافر کیږي مگر ممکنه ده چې دغه کس ته هغه نصوص چې حق پرې پیژندل کیږي نه وي رسیدلي یا ممکن ورته رسیدلي وي خو ورته ثابت شوي نه وي یا هم ورته د پوهیدلو وړ نه وي. همدارنگه ممکنه ده داسې شبهې ورته رامنځته شوي وي چې د الله تعالی په وړاندې پرې معذور وشمیرل شي، نو که چیرې مجتهد او حق طلبه مؤمن وي او حق ته د رسیدو په لټه کې له تیروتنې سره مخ شي، یقینا الله تعالی به یې وبښي؛ توپیر نه کوي چې په هره مسئله کې وي، علمي یا هم نظري. او دا همغه باور دی چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه او مسلمانانو جمهور أئمه یې لري.»

په بل ځای کې وایي: "إن الإمام أحمد دعا للخليفة وغيره ممن ضَربه وحبسه واستغفر لهم وحللهم مما فعلوه به من الظلم و الدعاء الى القول الذي هو كفر و لو كان مرتدين عن الاسلام لم يجز الأستغفار لهم، فان الاستغفار للكفار بالكتاب و السنة و الاجماع و هذه الأقوال و

[1] (مجموع الفتاوى۲۳/۳۴۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الأعمال منه و من غيره من الأئمة صريحة في انهم لم يكفروا المعينين من الجهمية الذين يقولون: القرآن مخلوق و ان الله لا يرى في الاخرة و قد نقل عن احمد ما يدل عل انه كفر به قوما معينين فأما أن يذكر عنه في المسألة روايتان ففيه نظر او يحمل الأمر على التفصيل فيقال: من كفره بعينه فليقام الدليل على أنه وجدت فيه شروط التكفير و انتفت موانعه و من لم يكفره بعينه فلانتفاء ذلک في حقه هذه مع اطلاق قوله بالتكفير على سبيل العموم".[1]

يعني:« امام احمد رح د وخت خليفه او نورو هغو کسانو ته چې امام يې وهلی ټکولی او زندان ته اچولی وه دعا وکړه، هغوی ته يې د مغفرت غوښتنه وکړه او هغوی يې د هغه ظلم له خاطره چې مرتکب شوي يې ول او دا چې هغه د کفر خبرې ته وربللی وه، وبښل. اوس نو که چيرې هغوی مرتد او د اسلام له دايرې نه وتلي ول نو استغفار او ببښني غوښتلو ورته جواز نه درلود؛ ځکه د کفارو لپاره استغار د قرآن، سنت او اجماع له مخې جواز نه لري. د امام احمد رح او أئمه و دا کړنه او خبره په دې ذلالت کوی چې هغوی معين کسان نه تکفيرول، سره له دی چې د جهميه و عقيد او باور پر دې چې ويل يې: قرآن مخلوق دی او الله په آخرت کې بنه ليدل کيږي(د دغو امامانو له نظره کفر وه). او له امام احمد رح څخه روايت شوی دی چې ځينې معينې ډلې يې هم تکفير کړی دي. مگر هغه څه چې څرگنديږي دا دی چې: له هغه څخه په دې اړوند دوه روايتونه راغلي دي -دغه نظريه سمه

[1] (مجموع الفتاوی۱۲/۳۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نظر نه راځي- او یا هم په دې کې د تفصیل اختلاف شتون لری. په دې ډول چې: هغه کسان یې په معین ډول تکفیر کړي دی چې پرې حجت تمام شوی دی او د تکفیر شرطونو او موانعو یې شتون درلود. او هغوی یې چې په معین ډول نه دی تکفیر کړي د تکفیر د شرایطو او او موانعو د نشتون له امله دي، سره له دې چې په مطلق او عموم ډول د دغه ډول خبرو ویونکي یې تکفیر کړي دي،».

شیخ الاسلام رح د جهمیه و پر اعتقاد د رد په سیاق کې او دا چې باور یې صفت کلام په برحه کې کفر دی وایي: "لکن من كَان مومنا باللّٰه ورسوله مطلقا ولم يبلغه من العلم ماْ يبين له الصواب فانه لا يحكم بكفره حتى تقوم عليه الحجة التي من خالفها كفر، اذ كثير من الناس يخطئ فيما يتأوله من القرآن و يجهل كثيرا مما يرد من معانى الكتاب والسنة، والخطا والنسيان مرفوعان عن هذه الامة والكفر لا يكون الا بعد البيان».[1]

یعني: «مگر هغه څوک چې پر الله او پیغمبر یې په مطلق ډول ایمان لري، خو علم ورته نه دی رسیدلی تر څو سم له ناسمو څخه تشخیص کړی نو په کفر یې حکم نه کیږي مگر دا چې پر هغه داسې حجت قایم کړای شي چې منکر یې کافر کیږي. ځکه ډیری خلک له قرآن نه پخپل فهم کې تیروځي او د قرآن او سنت د مفاهیمو په وړاندې ناپوهه دي. خطاء

[1] (مجموع الفتاوی۱۲/۵۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نسيان(هيريدنه) له دې امت څخه لرې کړای شوی دي او کفر يوازې د (اتمام حجت) له بيان څخه وروسته رامنځته کيږي».

د شيخ الاسلام ابن تيميه رح په دې اقوالو سره دا ثابته شوه چې هغه د تکفير قضيه کې هم لکه د نورو مسائلو په څير په د اهل سنت و جماعت ناجيه ډله او سمه لاره نيولې ده او پرته له هغه چانه چې الله او پيغمبر يې ورته کافر ويلی وي بل چاته کافر نه وايي، اد تکفير مطلق او معين تر منځ توپير ته قايل دي او تر هغو چاته کافر نه وايي څو چې پرې د حجت اقامه نه وي شوې، د تکفير شرطونه موجود نه وي موجود شوی او موانع يې له منځه نه وي تللي.

امام شمس الدين ذهبی رح د دې تر بيا ن وروسته چې امام ابوالحسن اشعرى رحمه الله د خپل عمر په وروستيو کې وويل: «زه هيڅ يو اهل قبله نه تکفيروم»، وايي: "وبنحو هذا أدينن، وكذا كَان شيخنا ابن تيمية فِي أواخر أيامه يقول: أنا لا أكفر أحدا من الأمة".[1]

[1] (سير أعلام النبلاء ۱۵/۸۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« زه هم همداسې باور لرم او زموږ شيخ ابن تيميه رح هم همداسې وه او د خپل عمر په وروستيو کې يې ويل: زه د دې امت هيڅ يو نه تکفيروم»،.[1]

دلته نو د شيخ الاسلام رح مخالفين وايى چې بيا يې ولې فخر الدين رازى تکفير کړى دى؟

په دې کې شک نشته چې دا خبره سمه نه ده او متأسفانه (په دې اړه يي) د شيخ خبره قطع او غوڅه کړې ده. د شيخ رح قول په کامل ډول تاسو ته رانقلوم:« کما صنف الرازي کتابه في عبادة الکواکب و الأصنام و اقام الأدلة على حسن ذلک ومنفعته ورغب فيه و هذه ردة عن الاسلام باتفاق المسلمين و ان کان قد يکون تاب منه و عاد الى الاسلام».[2]

يعني:« لکه څنگه چې فخر رازي د سيارو او بتانو د لمانځنې په اړه کتاب ليکلى، د هغوى ښيگڼې او گټې يې بيان کړي او هغو په لور يې تشويق کړى، او پرته له شک نه د مسلمانانو په اتفاق سره ارتداد او له اسلام نه وتل دي. سره له دې چې هغه له دې کاره بيرته توبه کړې او اسلام ته راگرځيدلى دى.»

[1] (يعني دا چې دا عقيده يې د مبارک عمر تر آخره وه)

[2] (مجموع الفتاوى۴/۵۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفين د دې خبرې لومړی برخه را اخلی خو دوهمه یې چې شیخ رح پکې له دې کاره د هغه د توبې خبره کوي، له پامه یې غورځوی.

شیخ الاسلام رح بل ځای پخپلو کتابونو کې د نوموړي توبه ثرګندوي او پر هغه خپله مهرباني [1]کوي او وایي: "ما سلكه أهل البدع من أهل الفلسفة والكلام لا يصلون إلى علم ويقينْ بل إنما غَاية صاحبه الشك والضلال وهذا مما اعترفت به حذاقهم وممن اعترف به أبو عبدالله الرازي رحمه الله فِي غير موضع من كتبه ولفظه فِي بعضها لقد تأملت الكتب الكلامية والْمناهج الفلسفية فما رأيتها تشفي عليلا ولا ترو غليلا ورأيت أقرب الطرق طريقة القرآن ... ومن جرب مثل تَجربتي عرف مثل معرفتي وهذا قاله فِي آخر عمره فِي آخر ما صنفه وهو كثير التناقض يقول القول ثم يرجع عنه و يقول في الآخر ما يناقضه كما يوجد هذا فى عامة كتبه تغمده الله برحمته و عفا عنه و سائر المؤمنين «رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ »[2] وتوبته معروفة مشهورة".[3]

[1] (رحمه الله یې ویلي دي)

[2] (سورت حشر؛ ایت ۱۰)

[3] (بيان تلبيس الجهمية في تأسيس بدعهم الكلامية٨/ ٥٣٠-٥٢٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« هغه لار چې فلاسفه او متکلمین پرې روان دي، پای یې شک او ګمراهي ده او انسان د یقین او هدایت لارې ته نه برابروي، او دا هغه څه دي چې د دوی مشرانو پرې اعتراف کړی دی، د دې اعترافونو له ډلې د ابو عبدالله رازی رحمه الله اعتراف دی چې د خپلو کتابونو په مختلفو ځایونو کې وایي: د متکلمینو په کتابونو او د هغوی په فلسفي منهج کې مې دقت وکړ، مریض ته شفاء نه ورکوی او تږی نه خړوبوي (یعني په درد نه خوري). بهترینه لاره د قرآن کریم تګلاره ده...(وروسته له دې د صفاتو د اثبات او نفی په برخه کې ځینو آیاتونو باندې استدلال کوي او وایی) هر څوک چې زما په څیر دا لاره تجربه کړي له دې قضې سره به مخ شي. (تر دې وروسته شیخ الاسلام رح ادامه ورکوی او وایې): دا هغه څرګندونې دي چې هغه د خپل عمر په وروستیو او او آخرینو لیکنو کې کړې دي. د رازي په خبرو کې تناقضات زیات شتون لري، کله یې یو څه ووایي او وروسته بیرته ورڅخه په شا شي او له سره بیا داسئې یو څه چې (پخوانی) خبرې یې نقض او ردوي، لکه څنګه چې دغه متاقضه کړنه یې په ډیری کتابونو کې شتون لري. الله تعالی دې هغه او ټول مسلمانان په خپل رحمت کړي او له تیروتنو دې ورته تیر شي.(الله تعالی فرمایی) : رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ

ترجمه: پروردګاره! مونږ او زمونږ هغه ورونه چې په ایمان راوړلو کې پر مونږ مخکې شوی دي وبښه. او زمونږ په زړونو کې د مومنانو لپاره کینه مه پریږده. پروردګاره!ته د ډیر رحمت او مهربانۍ څښتن یې .(شیخ رح په آخر کې وایي) د رازي توبه او رجوع مشهوره ده».

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه شبهه: آيا شيخ الاسلام رحمه الله څلورګونو امامانو ته توهين او جسارت کړی دی؟

پر شيخ الاسلام رحمه الله يو له ښکاره تهمتونو او ناروا تورونو څخه دا ده چې مذهبي متعصبين وايي: ابن تيميه د څلورګونو أئمه[1] و(امامانو) په وړاندې بې ادبي او ګستاخي کوي او هغوی ته احترام نه لري.

دغه ډله (کسان) له څلورو حالتونو څخه خارج نه دي:

ألف: د ابن تيميه رح له کتابونو او آثارو سره اشنايي نه لري.

ب: او يا دا چې په درواغو يې ځان څلور ګونو أئمه و ته منسوب کړی او خپله باطله تګلاره له أئمه و څخه پيروی ګڼي.

[1] (امام ابو حنيفه شافعي مالک او احمد رحمهم الله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: یا دا چې د توهین او جسارت په معنی اومفهوم باندې نه پوهیږي او علمی نقد ورته گستاخي ښکاري.

د: یا دا چې پوچ او مذموم تعصب او د أئمه و اړوند خپله مبالغه یې په حقه گڼلې ده او ځوک چې له هغوی سره مخالفت وکړي نو د أئمه و په وړاندې یې په بې ادبۍ متهموي.

ددغه څلورگونو حالتونو په اړه لا ډیره توضیح ورکوم:

لومړی حالت: ابن تیمیه رح د أئمه و په وړاندې له توهین کوونکو څخه نه وه بلکې د دغو ښاغلو امامانو له مدافعینو څخه وه، تر ټولو ښه بیلگه یې د نوموړي کتاب "رفع الْملام عن الْأئمة الْعلام" دی چې شیخ رح په دې کتاب کې د أئمه و او فقهاؤ تر منځ د اختلاف لس عوامل مطرح کړی دي او په یو ډول یې د دغو قدرمنو امامانو له حیثیت نه دفاع کړې ده تر څو څوک داسې تصور ونه کړي چې گنې أئمه و د خپلو نفساني خواهشاتو یا د بل کوم ناوړه سبب له مخې په خپلو کې اختلاف درلود. البته د دغو اسبابو او له أئمه و څخه د دفاع بیان یوازې په دې کتاب پورې ځانگړې نه ده بلکې په گڼو ځایونو کې یې دې قضایاو ته اشاره کړې ده.

شیخ الاسلام رح په رفع الملام او همدارنگه د مجموع الفتاوی په یوه برخه کې د علماؤ د اختلاف لس عوامل د حدیثو په رڼا کې بیان کړي دي چې په حقیقت کې دا د علماؤ د اختلاف لپاره یو سلسله عذر تراشل دي، تر څو له هغوی نه د ملامتۍ بار لرې کړي او د هغوی په وړاندې د گستاخانو ژبې لنډې کړې.

په دې ځآی کې اوو سببونو ته چې شیخ رح پرې بحث کړی دی په لنډ ډول په ترتیب سره ورته اشاره کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی سبب: حدیث یو امام ته رسیدلی او نورو ته نه دی رسیدلی.

دوهم سبب: حدیث یو امام او عالم ته رسیدلی دی مگر ورته ثابت سوی نه دی.

دریم سبب: شاید امام حدیث ضعیف وگڼي،- له راویانو نه د خپل برداشت او فهم له مخې یا د بل کوم سبب له امله- مگر(هغه روایت) د بل امام په وړاندې صحیح او ثابت وي،

ځلورم سبب: دخبر واحد پر قبول باندې د یوه (امام)له طرفه د ځینو شرطونو وضع کول او د بل له لخوا د هغو نه منل.

پنځم سبب: حدیث ورته رسیدلی او ثابت شوی هم دی مگر هغه ترې هیر شوی دی.

شپږم سبب: عالم او یام امام د روایت صحیح مفهوم او دلالت ته نه وي متوجه شوی.

اووم سبب:او یا ځینې علماء په دې نظر دی چې په دې سیاق کې د روایت دلالت او مفهوم نه اخیستل کیږي،. شیخ رح د دغې دفاعې په لړ کې درې نور سببونه هم زیاتوي.[1]

همدارنگه له شیخ الاسلام رحمه الله څخه وروسته ډیرو نورو علماؤ هم د فقهاؤ ترمنځ د اختلاف په عواملو او اسبابو لیکنې کتابونه لیکلی دي او په دې برخه کې یې تفصیل ورکړی

[1] (رفع الملام عن الإئمة الأعلام ۳۵-۹او مجموع الفتاوی ۲۰/ ۲۵۰-۲۳۹).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دى. شيخ الاسلام حمه الله په خپلو کتابونو کې په ډير احترام له أئمه رحمهم الله څخه يادونه کړې ده او په ډيره ښه توگه يې د هغوي درنښت او عزت کړى د ى.

کله چې له شيخ الاسلام رح نه پوښتنه وشوه چې د څلورگونو مذاهبو يو په بل پسې د لمونځ کول جواز لري او کنه؟ نو شيخ رح دا ډول ځواب ورته ورکړ:

«نعم تجوز صلاة بعضهم خلف بعض كما كان الصحابة و التابعون لهم باحسان ومن بعدهم من الأئمة الأربعة يصلى بعضهم خلف بعض مع تنازعهم في هذه المسائل المذكورة وغيرها. و لم يقل احد من السلف انه لا يصلى بعضهم خلف بعض و من انكر ذلک فهو مبتدع ضال مخالف للكتاب والسنة و اجماع سلف الأمة و أئمتها»[1]

يعني:« هوکې، په يو بل پسې يې لمونځ کول جواز لري لکه څنگه چې صحابه او تابعينو او له هغوى څخه وروسته څلورگونو امامانو سره له دې چې له يو بل سره يې په هغو مسايلو کې چې پوښتونکي يې پوښتي د نظر اختلاف درلود خو بيا يې هم يو په بل پسې لمونځ اداء کړى دى او له سلفو څخه هيڅ داسې نه دى ويلي چې يو په بل پسې بايد لمونځ مه ونه

[1] (مجموع الفتاوى۲۳/۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او دغه ډول فکر د کتاب الله، سنت او سلف أئمه و د اجماع په خلاف ده، او هر څوک چې له دې نه انکار وکړي مبتدع او گمراه دی.

همدارنگه شيخ رح د دغه ځواب په يوه برخه کې وايي: وإنما خالف بعض المعتصبينْ من المتأخرين: فزعم أن الصلاة خلف الحنفي لا تصح وإن أتَى بالواجبات؛ لأنه أداها وهو لا يعتقد وجوبها وقائل هذا القول إلى أن يستتاب كمايستتاب أهل البدع"[1]

يعني:«(په دې کې چې يو په بل پسې لمونځ اداء کړي هيڅ اختلاف نشته) مگر ځينو متعصبو متاخرينو له دې خبرې سره مخالفت کړی دی تر دې چې داسې گمان يې کړی: په حنفي پسې لمونځ کول جواز نه لري که څه هم ځينې واجبات يې(د دغه متعصب په نظر) تر سره کړي هم وي، (دليل يې دا دی) ځکه دغه حنفی د دغه عمل په وجوب باور نه لري او هغه د واجب په نيت نه تر سره کوي. (شيخ رحمه الله وايي:) دغسې کس بايد له خپلې خبرې نه توبه وکړي لکه څنگه چې مبتدع او بدعتي له خپل بدعت نه توبه کوي».

اوس به هم څوک چې د شيخ الاسلام رحمه الله له ليکنو او آثارو سره آشنايي ولري نو پر هغه به داسې تهمت وتړي؟ هيڅکله نه!

[1] (مجموع الفتاوى٣٧٦-٢٣/٣٧٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم حالت: په ډېرو مواردو کې مذهبي متعصبین یو امام ته خبرې منسوبوي او له هغو خبرو سره مخالفت درنو أئمه و ته ګستاخي بلي. د بیلګې په توګه: ډېرې هغه بدعتونه چې د أئمه رحمهم الله په زمانه کې یې اصلا بهرنی وجود نه درلود، که چیرې یې رد یا ترې انکار وکړې نو د ائمه رحمهم الله په وړاندې به په جسارت(بې پروایۍ یا هم بې احترامۍ) متهم شې، یا سبحان الله! د بدعت ردول د أئمه و په وړاندې له ګستاخۍ او جسارت سره څه اړیکه لري؟

له فلاسفه و څخه متاثره کلامی نظریه له علمي نقد لاندې نیسې، نو وایي: ده د أئمه و په وړاندې جسارت کړی دی. ایا أئمه رحمهم الله کلامي او له فلیسوفانو نه متاثره ول؟ هیڅکله نه!

د خبرې نچوړ دا چې: أئمه و ته جسارت(موضوع) یې له خپلو بدعاتو او خزعبلاتو(بیهوده خبرو) څخه د سپر په توګه ګرځولې تر څو یې څوک د بطلان جرأت ونه کړای شي.

دریم حالت: ځینو د علمي نقد او توهین تر منځ توپیر نه دی درک کړی او که چیرې د غښتلو دلایلو له مخې د یو امام مفکوره د یو داسې کس له خوا چې د نقد اهلیت ولري تر څېړنې لاندې ونیول شي نو ځینې دې ته د توهین او جسارت په سترګه ګوري.

هوکې! دا سمه ده هغه کسان چې د نقد اهلیت نه لري او د نقد په طریقه نه پوهیږي او په دې قضایاو کې مداخله کوي، دتوهین او بې ادبۍ مرتکب ګرځي. مګر دا جهل او ناپوهي ده چې هر نقد ته د توهین تصور وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه نور هيڅوک له نقد پورته نه دي او له نيوکې سره مخ دي. لکه څنگه چې امام بخاری رحمه الله وایی: "ليس أحد بعد رسول اللَّه صلى اللَّه عليه وسلم إلا يوخذ من قوله ويترك إلا رسول اللَّه صلى اللَّه عليه وسلم". [1]

يعني:« له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وروسته د هيڅ کس ټولې خبرې نه اخيستل کيږي (نه منل کيږي) بلکې ځينې خبرې يې اخيستل کيږي او ځينې يې پريښودل کيږي».

امام مالک رحمه الله وایی: " كُل أحد يؤخذ من قوله، ويترك، إلا صاحب هذا القبر صلى الله عليه وسلم".[2]

يعني:« له رسول الله صلی الله علیه وسلم پرته د هر کس د خبرو يو برخه اخيستل کيږی او يوه برخه يې ترکيږ ي».

نو که چيرې دغه نقد او آراءو رد په ادب او د علم او پوهې په مخې وي، هيڅ مشکل نه لري او توهين نه حسابيږی بلکې د امت په گټه ده او د علم او فهم لا ډيرې دروازې پر مخ پرانيزي.

[1] (جزء القراءة خلف الإمام، ص١٤).

[2] (سير أعلام النبلاء ٨/٩٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ائمه و، یارانو او ملگرو ډېر کله له خپلو استادانو سره مخالفت کړی دی او په هیڅ ډول بې ادبي نه ده گڼل شوې.

څلورم حالت: د متعصبینو پر خلاف چې د حال په ژبه أئمه رحمهم الله، معصوم او له خطاو او تیروتنو څخه پاک گڼي؛ شیخ الاسلام رح لکه د أئمه و رحمهم الله په څیر پخپل عصمت معتقد نه دی، سرچې له دې چې مذهبی متعصبین په ښکاره دا موضوع نه مطرحوي مگر دا چې پر هغوی د هیڅ علمي نقد په وړاندې تاب نه راوړی او منتقدینو ته د بې ادب او گستاخ نوم ورکوي، دا پر دې دلالت کوي چې د هغوي په معصوم والی عقیده لري او دا چې له هغوی نه هیڅ خطا نه کیږي. په داسې حال کې چې ائمه رحمهم الله پخپله ځان له خطا او تیروتنې څخه پورته نه بلي او شرعي نصوصو ته تسلیم سوي دي.

د خپلو افکارو او نظریاتو په اړوند د امام ابو حنیفه رحمه الله(متوفای۱۵۰ه) لیدلوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن عابدين شامی رحمه الله وایی:« فقد صح عنه قال: اذا صح الحدیث فهو مذهبی. و قد حکی ذلک ابن عبد البر عن ابی حنیفه و غیره من الأئمة.ه و نقله أیضا الامام الشعراني عن الأئمة الأربعة».[1]

یعني:« له امام ابو حنیفه نه په صحیح دلیل سره ثابته شوې ده چې ویې فرمایل: هر کله چې حدیث پخپل صحت او ثبوت ورسیږي، هماغه زما مذهب او تگلاره ده. او دا قول امام شعرانی هم له اربعه امامانو څخه رانقل کړی دی».

امام ابوحنیفه ا و امام ابویوسف رحمهم الله وایي:« لا یحل أن یأخذ بقولنا ما لم یعلم من أین أخذناه.»[2]

یعنی:« جائزه نه ده چې څوک زمونږ قول واخلي او پري عمل وکړي، پرته له دې چې پوهه شي چې له کوم ځایه مو اخیستی دی»

[1] (حاشية ابن عابدين – ردالمختار ١/٦٨).

[2] (التنبیه علی مشکلات الهدایة ٢/٥٤١

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه امام رحمه الله وايي: "لا ينبغِي لمن لم يعرف د ليلي أن يفتي ب لامي وكان رضِ الله عنه اذا أفتَّى يقول هذا رأى الْنعمان بن ثابت يعني نفسه وهو أحسن ما قدرنا عليه فمن جاء بأحسن منه فهو أولى بالصواب.[1]

يعني:« هغه چا ته ښه نه ده چې زما د خبرې دليل ونه پيژني او فتوا ورکړي. او امام رح به چې کله فتوا ورکوله نو ويل يې دا د نعمان بن ثابت يعني خپل نظر يې دی. دا فکر بهترين نظر چې مونږ ورته رسيدلی يو او که چيرې څوک له دې څخه بهتره راوړي نو هماغه خبره لومړيتوب لري او درسته ده».

امام عباس دوری رحمه الله وايي: ابو نعيم وفرمايل: له زفر نه می واوريدل چې ويل يې: فقال يومنا أبو حنيقة لابى يوسف: ويحك يعقوب؛ لا تكتب كُل ما تسمع مني، فإني قد أرى الرأى اليوم وأتركه غدا، وأرى الرأي غدا وأتركه بعد غد".[2]

[1] (الإنصاف في بيان أسباب الإختلاف، ص ١٠۴).

[2] (أخرجه الدوري في تاريخ ابن معين ٣/٥٠۴، روايت شماره٢۴٦١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« يعني ابو حنيفه رح، ابو يوسف رح ته وويل: اې يعقوبه(ابو يوسفه) واى پرتا! هر څه چې له ما اورې مه يې ليکه! ځکه زه نن ورځ يو نظر لرم او سبا ممکن هغه ترک کړم او سبا چې کوم نظر لرم ممکن بل سبا دهغه په خلاف څه ووايم».

همدارنگه امام ابوحنيفه رح وايى: "ما جاءنا عن رسول اللَّه صنلى الله علينه وسنلم قبلناه على الرأس والعينين وماجاءنا عن اصحابه رحمهم اللَّه اخترنا منه ولم نَخرج عن قولهم وما جاءننا عن التابعينْ فهم رجال ونَحن رجال"[1]

يعني،:« هغه څه چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه مونږ ته رارسيدلي په سر، سترگو يې منو،او هغه څه چې د صحابه وو لخوا رارسيدلي د هغوى له منځه اقوال يې رااخلو او له خبرو يې دباندې نه وځو، مگر د تابعينو د څرگندونو په اړوند: هغوى هم سړي ول او مونږ هم سړي يو(هغوي اجتهاد کړى وه او مونږ به هم اجتهاد کوو).»

[1] (الانتفاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقهاء مالك والشافعي وأبي حنيفة رضي الله عنهم ۱/۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپلو نظرياتو په اړه د امام مالک رحمه الله(متوفاى١٧٩) ليدلورى

امام دارالهجره رحمه الله فرمايي: "إنما أنا بشر، أخطئ وأصيب فانظروا في رأيي فكلما وافق الكتاب والسنة فخذوا به، وكلما لم يوافق الكتاب والسنة، فاتركوه"[1]

يعني:« زه له يو انسان پرته بل څه نه يم! د خطا او سموالي مرتکب کيږم، نو فکر او نظر مې وګورئ که چيرې له قرآن او سنت سره برابر وه نو وايې خلئ او عمل پرې وکړئ او که داسې نه وه نو خوشې يې کړئ او ترک يې کړئ».

په بل ځاى کې وايى: " كُل أحد يؤخذ من قوله، ويترك، إلا صاحب هذا القبر صلى الله عليه وسلم".[2]

[1] (جامع بيان العلم وفضله١/٧٧٥)

[2] (سير أعلام النبلاء ٨/٩٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« له رسول الله صلی الله علیه وسلم پرته د هر کس د خبرو يو برخه اخيستل کيږی او يوه برخه يې ترکيږ ي».

د خپلو نظرياتو په اړه د امام شافعي رحمه الله (۲۰۴هـ) ليدلورى

امام شافعي رحمه الله وايي: "إذا وجدتم في كتابي خلاف سنة رسول الله صلی الله علیه وسلم , فقولوا بسنة رسول اللهصلی الله علیه وسلم ودعوا ما قلت".[1]

يعني:« که مو زما په کتاب کې داسې څه وموندل چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنتو مخالف ول، نو د پيغمبرصلی الله علیه وسلم سنت واخلئ او زما خبره ترک کړئ.»

همدارنگه وايي: " كُل حديث عن الْنبى صلى اللَّه عليه وسلم فهو قولي، وإن لم تسمعوه مني ".[2]

[1] (المدخل إلى السنن الكبرى، ص ۲۰۵ روايت شماره ۲۴۹)
[2] (آداب الشافعي ومناقبه، ص ۷۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« د پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر حدیث زما نظر او قول هم دی، که څه هم هغه مو له مانه نه وي اوریدلي»

امام شافعی رح یو ځل یو حدیث بیان کړ، نو یو تن ورته وویل"تأخذ به یا أبا عبد اللَّه،؟ فقال: سبحان اللَّه أروي عن رسول اللَّه صلى اللَّه عليه وسلم شيئا لا آخذ به؟! متَّى عرفت لرسول الله صلى الله عليه وسلم حديثا، ولم آخذ به، فأنا أشهدكم أن عقلي قد ذهب".[1]

یعني:« اې ابو عبدالله (شافعي) دا روایت اخلې او عمل پرې کوې؟ شافعي رح وویل: سبحان الله! له پیغمبر صلی الله علیه وسلم روایت شوی حدیث وا نه خلم او عمل پرې ونه کړم؟! هر کله چې له پیغمبر صلی الله علیه وسلم کوم روایت ماته راورسیدو خو هغه مې وانه خیستلو او عمل مې پرې ونه کړ؛ نو تاسو ټول شاهد اوسئ چې هغه مهال ما خپل عقل له لاسه ورکړئ».

په بل ځای کې امام شافعي رح فرمایي: " كُل ما قلت، وكان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم خلاف قولي، مما يصح، فحديث النبى صلى الله عليه وسلم أولى، ولا تقلدوني"[2].

[1] (آداب الشافعي ومناقبه، ص٦٩)
[2] (آداب الشافعي ومناقبه، ص٦٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« هر هغه څه چې ما ویلي که چیرې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حدیث مخالف ول، نو په هغه حدیث عمل وکړئ او زما تقلید مه کوئ!».

امام احمد رحمه الله فرمایي:"كان أحسن أمر الشافعي رضِي الله عنه عندي أنه كَان إذا سمع الخبر لم يكن عنده، قال به وترك قوله". [1]

یعني:« زما په وړاندې د امام شافعي بهترین کار دا وه چې کله به یې کوم داسې حدیث واوریدو چې مخکې به ورته نه وه رسیدلی نو حدیث به یې اخیستو او خپلې پخوانۍ خبرې به یې پریښودې».

د خپلو نظریاتو اړوند د امام احمد رحمه الله (متوفای۲۴۱ هـ) لیدلوری

[1] (المدخل إلى السنن الكبرى، ص ۲۰۵ روایت شماره ۲۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام احمد رحمه الله وايي: "من رد حديث رسول الله فهو على شفا هلكة"[1]

يعني:« څوک چې د رسول الله حديث رد کړي نو د هلاکت او بدبختۍ پر غاړه قرار لري».

همدارنگه فرمايي: "لا تقلدوني ولا تقلد مالک ولا الثوري ولا الأوزاعِي، وخحذ من حيث أخذوا"[2]

يعني:« زما، مالک، ثوري او اوزاعي تقليد مه کوئ! بلکې له کوم ځايه چې هغوی اخذ کړی تاسو يې هم وکړئ!».

امام ابوداوود سجستانی رح وايي: له امام احمد رح نه مې واوريدل چې ويل يې: "أنا أكره أن يكتب عني راي"[3]. يعني:« زما دا نه خوښيږي چې نظر مې وليکل شي.»

[1] (مناقب الإمام أحمد، ص۲۴۹).

[2] (إعلام الموقعين عن رب العالمين ۲/۱۳۹).

[3] (مسائل الإمام أحمد رواية أبي داود السجستاني، ص۳۶۷ روايت شماره۱۷۸۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام احمد رح فرمايي: "ليس أحد إلا ويوخذ من رايه، ويترك، يعني: ما خلا الْنبي صلى الله عليه وسلم".[1]

يعني:«پرته له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د هر چا د نظرياتو يوه برخه اخيستل كيږي او يو څه يې پرېښودل كيږي».

همدارنگه فرمايي:"رأي الْاوزاعِي، ورأي مالك، ورأي سفيان كله رأي ، وهو عند سواء وإنما الحجة فيِ الْاثار".[2]

يعني:« د اوزاعي، مالک او سفيان ټولو رايې، نظريات دي او زما په وړاندې يو شان دي. دليل او برهان يوازې په احاديثو کې دی».

دا د څلور گونو امامانو رحمهم الله د اقوالو يوه برخه وه او څرگندوي چې پر هغوی نقد د هغه چا لپاره چې اهل يې وي نه يوازې دا چې توهين او جسارت نه دی بلکې د هغوی پر لاره او روش تلل او قدم اېښودل دي.

[1] (مسائل الإمام أحمد رواية أبي داود السجستاني، ص۳٦۸ روايت شماره۱۷۸٦)

[2] (جامع بيان العلم وفضله ۲/۱۰۸۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم حالت: د أئمه و په حق کې د خپلې مبالغې او تعصب له مخې، توهين او تجمید يې حکم گرځولی او هر څوک چې د دوی په دغه ظالمانه ترازو کې وغورځي، نو پرته له درنگه يې د خپلو تعصبی عينکو له مخې د أئمه و رحمهم الله په وړاندې په توهين او جسارت متهموي.

لکه د نصاراو(مسيحيانو) په څير چې هر کله مسلمانان ورته ووايي: عيسی عليه السلام د خدای بنده او استازی دی او د خدای زوی يا خپله خدای نه دی، نو راوپاريږي او وايي: مسلمانانو د عيسی عليه السلام په حق کې توهين کړی او ددغه عظيم الشان پيغمبر په وړاندې خپله ژبه اوږدوي ځکه زمونږه(مسيحيانو) په څير هغه د خدای زوی يا خپله خدای نه گڼي.

دوی تعصب او خپله باطله او شرکي مبالغه، احترام نوموي او هر څوک چې د دې شرکې او باطلې نظريې مخالف وي نو اولوالعزم پيغمبر ته په جسارت او بې ادبۍ متهم کيږي.

د دغو څلورو حالاتو له شرحې او څيړلو مونږ ته ثابته شوه چې شيخ الاسلام رحمه الله قدرمنو أئمه و رحمهم الله ته ځانگړی احترام درلود بلگې د هغوی له لوړمقام يې دفاع کړې او د سپک ژبو او جسارت کوونکو ژبه يې ور لنډه کړې ده.

څلورمه شبهه: آيا ابن تيميه رحمه الله ناصبی او د اهل بيتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښمن وه؟

روافض هداهم الله، شیخ الاسلام ابن تیمه رح په ناصبي متهموي او د اهل بیتو دښمن يې ګڼي. په لومړي سر کې باید د ناصبي تعریف د اهل سنتو او روافضو په وړاندې وپیژنو ترڅو په ښه توګه دغه قضیه درک کړای شي.

ناصبي او نواصب یعني څه؟

نصب په لغت کې د یوشي د پورته کولو او راجګولو معنا لري او په شرعي اصطلاح کې نواصب، ناصبه او اهل نصب هغه کسان دي چې له علی رضی الله عنه او نورو اهل بیتو سره کینه ساتي او دښمني ورسره کوي.

دا هغه تعریف دی چې د اهل سنتو عموم مسلمانان يې وړاندې کوي، او په دې اعتبار او حیثیت ابن تیمیه رح ناصبي نه وه بلکې د نواصبو مخالف وه چې دا به ددې بحث په دوام درک کړئ. مګر د رافضي شیعه ګانو په وړاندې د ناصبي تعریف بشپړ توپیر لري او بل ډول دی، پام وکړئ چې رافضي علماء ناصبي څه ډول تعریفوي:

د روافضو په وړاندې هر څوک چې له راوفضو سره دښمني ولري حتی که ابوبکر او عمر رضی الله عنهما ته پر علی رضی الله عنه ترجیح او برتري ورکړي نو ناصبي ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ابوعبدالله جعفر صادق (نه یې په درواغو) روایت کړی چې ګني هغه داسې ویلي: "لیس الناصب من نصب لنا أهل البيت؛ لأنك لا تَجد أحدا يقول أنا أبغض محمدا و آل محمد، ولكن الناصب من نصب لكم وهو يعلم أنكم تتوالونا وتتبرءون من أعدائنا".[1]

یعني:« ناصبي هغع څوک نه دی چې له مونږ اهل بیتو سره دښمني ولري ځکه ښکاره ده چې هیڅوک نه وایي: زه له محمد او آل محمد سره دښمني لرم. بلکې ناصبې هغه څوک دی چې له تاسو شیعه ګانو سره دښمني ولري په داسې حال کې چې پوهیږي تاسو تاسو له مونږ سره دوستي کوئ او زمونږ له دښمنانو بیزاره یاست».

او موسی بن محمد بن علی بن عیسی وایي: "كتبت إليه يعني عَلى بن محمد عليه السلام أسأله عن الناصب- هل أحتاج فِي امتحانه- إلى أكثر من تقديمه الجبت و الطاغوت- و اعتقاد إمامتهما- فرجع الجواب من كَان على هذا فهو ناصب"[2] یعني:« د امام علی بن محمد[3] لپاره مې ولیکل: آیا د ناصبي په ازمایلو کې تر دې ډیر څه چې جبت او طاغوت ته پر (علی رضی

[1] (وسائل الشیعة، روایت ۱۲۵۴۸ وصفات الشیعة، ص۹ روایت شماره ۱۷)

[2] (وسائل الشیعة، روایت۱۲۵۵۹)

[3] (چي مشهر په امام هادی او امام لسم د شیعه ګانو دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عنه) ترجيح ورکوي او په امامت يې باور لري؛ شته؟ ځواب راته راغلو چې هر څوک دا ډول وي نو ناصبي دی».

د رافضيانو قبحهم الله پر منطق جبت او طاغوت يعني ابوبکر او عمر رضی الله عنهما!.

د شيعه علماؤ او محققينو له ډلې محسن المعلم وايي: ناصبي هغه څوک دی چې له علي عليه السلام، د هغه د اولادې له امامانو او شيعه ګانو سره دښمني ولري»[1].

او يوشمير نور يې بيا په ښکاره دا څرګندوي چې ټول اهل سنت ناصبيان دي؛ د حسين بن شيخ محمد آل عصفور درازي بحراني په نوم د دوی له علماؤ يو تن وايي: "بل أخبارهم عليهم السلام تنادي بأن الناصب هو ما يقال له عندهم سنيا"[2]

يعني:« بلکې د أئمه و عليهم السلام اخبار او روايات نارې وهي چې د هغوی په وړاندې ناصبي هماغه سني دی».

څو کرښې لاندې بيا وايي: "ولا كلام فِي أن الْمراد بالناصبة هم أهل التسنَن".[3]

[1] (النصب و النواصب، ص٢٦١).
[2] (المحاسن النفسانية في أجوبة المسائل الخراسانية، ص١٤٧)
[3] (المحاسن النفسانية في أجوبة المسائل الخراسانية، ص١٤٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« په دې کې هيڅ اختلاف نشته چې له ناصبي څخه هدف هماغه اهل سنت دي».
له همدې امله ده چې امام ابوحنيفه رحمه الله او د اهل سنتو نورو علماؤ او مشرانو ته ناصبي وايي.

محمد بن يعقوب کلينی پخپل سند له محمد بن مسلم څخه روايت کوي چې ويل يې: دخلت على أبِي عبد الله ع و عنده أبو حنيفة فقلت له جعلت فداک رأيت رؤيا عجيبة فقال لی يا ابن مسلم هاتها فإن العالم بها جالس و أومأ بيده إلى أبِي حنيفة قال فقلت رأيت كاني دخلت داری و إذا أهلی قد خرجت علی فكسَّرت جوزا كثيرا و نثرته علی فتعجبت من هذه الرؤيا فقال أبوحنيفة أنت رجل تَخاصم و تجادل لئَاما (ایاما) في مواريث أهلک فبعد نصب شديد تنال حاجتک منها إن شاء الله فقال أبوعبد الله ع أصبت و الله يا أبا حنيفة قال ثم خرج أبو حنيفة من عنده فقلت جعلت فداک إني كرهت تعبير هذا النا صب، فقال يا ابن مسلم لا يسؤک الله فما يواطِی تعبيرهم تعبيرنا و لا تعبيرنا تعبيرهحم و ليس التعبير كما عبرة قال فقلت له جعلت فداک فقولک أصبت و تحلف عليه و هو مخطی قال نعم حلفت عليه أنه أصاب الخطأ قال فقلت له فما تأويلها قال يا ابن مسلم إنک تتمتع بامرأة فتعلم بها أهلک فتمزق عليک ثيابا جددا...".[1]

[1] (الکافي ۸/۲۹۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« پر ابو عبدالله جعفر صادق په داسې حال کې ورننوتم چې ابوحنيفه هم ورسره وه. امام ته مې عرض وکړ چې قربان دې شم، عجيب خوب مې ليدلی! امام وويل: و يې وايه چې (د دې)عالم يې دلته ناسته دی. او په لاس يې اشاره ابوحنيفه ته وکړه.

ومې ويل: ومې ليدل لکه په په کور کې چې يم، کورنۍ مې راغلله، ډير چهارمغز، يې مات کړل او زما پر سر يې وشيندل، دې خوب حيران کړی يم. ابو حنيفه وويل: ځو ورځې کيږي چې د کورنۍ په ميراث کې دښمني او جگړه کوې او تر ډيرې هڅې وروسته خپل حاجت ته رسيږې، إ ن شاء الله. امام صادق هغه ته وويل: په خدای قسم رښتيا دې وويل. وروسته ابوحنيفه لاړو او ما امام ته مې عرض وکړ: قربان دې شم، زما د خوب له دغه تعبيره چې دغه ناصبي وکړ بد مې راغلل. (امام صادق) وويل: خدای تاته بدي نه درکوي، د هغوی تعبير له مونږ او زمونږ له هغوی سره ورته والی نه لري، د خوب تعبير کوم چې هغه وويل نه دی. نو هغه(امام صادق) ته مې عراض وکړ: قربان دې شم، خو تاسو ورته وويل چې رښتيا واياست، او قسم مو هم وکړ په داسې حال کې چې هغه تېروتلی وه؟ ويې ويل: قسم مې وکړ چې هغه تيروتنه وکړه!

عرض مې وکړ نو تعبير يې څه ده؟

ويې ويل: ته له يوې ښځې سره متعه کوې، کورنۍ دې درباندې خبريږې او ستا په ځان کې نوې جامې درته څيرې کوي».

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمت الله جزائری علیه من الله ما یستحق، وایي: "ویُؤید هذا الْمعنی أن الْأئمنة علیهم السلام وخواصهم أطلقوا لفظ الْناصبي علی أبي حنیفة وأمثاله"[1]

یعني:«او دا د دې مفهوم تائید کوي چې أئمه علیهم السلام او خواصو یې پر ابو حنیفه او امثالو یې د ناصبي لفظ اطلاق کړی دی».

علامهء شیعه، محسن المعلم پخپل کتاب "النصب و النواصب" کې په پنځم باب، دریم فصل، اوپه مطلب د: النواصب في العباد،کې له ۲۵۹صفحې نه وروسته ... ډیر نومونه را اخیستي او او وایي دا ناصبیان دي، له دې جملې نه لاندې کسان دي: ابوبکر صدیق، عمر بن خطاب، عثمان بن عفان، ام المؤمنین عائشه، انس بن مالك، حسان بن ثابت، ابو هریره، مغیره بن شعبه، ابو موسی اشعری، زبیر بن عوام، طلحه بن عبید الله، سعد بن ابی وقاص رضی الله عنهم، سعید بن مسیب، امام اوزاعی، امام مالك، عروه بن زبیر، امام ذهبی، امام بخاری، امام زهری رحمهم الله، او ډیر نور له صحابه و، تابعینو، تبع تابعینو او نور مسلمان علماء او مشران.

لکه څنګه چې تیر شول د روافضو د تعریف له مخې د اهل سنت ټول مسلمانان ناصبیان دي او ورته د نواصبو په سترګه ورته ګوري. اوس نو دا چې شیخ الاسلام رح ناصبي ګڼي

[1] (الأنوار النعمانیة ۲/۳۰۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه د حيرانتيا خبره نه ده بلکې په حقيقت کې هغه هم د ټول اهل سنت او جماعت قافلې ته ورګډوي.

مګر د نواصبو په اړه د اهل سنت او جماعت د د دقيق او درست تعريف له مخې ابن تيميه رح په ميلونو له دې څخه واټن لري دی بلکې هغه له نواصبو سره په شدت چلند کړی. په دې ځای کې له اهل بيتو د مينې او کرکې او دغه راز د ناصبي ګمراه فرقې په هکله د شيخ الاسلام رح ځينې کړنې ستاسو خدمت ته وړاندې کوم.

شيخ الإسلام ابن تيميه رحمه الله صاحب د "المنهاج السنة" د کتاب څښتن دی او هغه يې له صحابه او اهل بيتو څخه په دفاع کې ليکلی. بياهم څنګه ممکنه ده چې ابن تيميه رح ناصبي اود اهل بيتو دښمن وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن تیمیه رح نواصب دا ډول تعریفوي: هغه کسان دي چې له اهل بیتو سره دښمني کوي په ځانګړې توګه علی رضی الله عنه سره، او ځینې دغه ناصبیان علی رضی الله عنه ته ګنځلې کوي او او ځینې نور یې کافر ګڼي.[1]

شیخ الإسلام رح د اهل بیتو د محبت د وجوب په هکله وایي: "محبتهم عندنا فرض واجب یؤجر علیه"[2]

یعني:« یعني زمونږ په وړاندې له اهل بیتو سره مینه فرض او واجب ده، او له دې امله یو چاته اجر ورکول کیږي».

په بل ځای کې وایي"ولا ریب أن محبة أهل بیت النبي- صلى اللّٰه عليه وسلم – واجبة"[3]

یعني:« یعني په دې کې شک نشته چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اهل بیتو محبت لازم او واجب دی».

[1] منهاج السنة النبویه ۷/۳۳۹).

[2] (مجموع الفتاوی۴/۴۸۷)

[3] (منهاج السنة ۲/۱۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ رح د اهل بيتو رضى الله عنهم، په وړاندې د بغض او کينې په اړه وايي: "من أبغضهم فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين لا يقبل الله منه صرفا ولا عدلا".[1]

يعني:« د الله، ملائکو او ټولو خلکو لعنت دې پر هغه چا وي چې له اهل بيتو سره دښمني او کينه لري، الله د هغه هيڅ فرضي او نفلي عبادت نه قبلوي».

دعلى رضى الله عنه د لوړې رتبې او مقام په اړه وايي:"فضل عَلي وولايته لله وعلو منزلته عند الله معلوم، ولله الحمد، من طرق ثابتة أفادتنا العلم اليقيني، لا يحتاج معها إلى كذب ولا إلى ما لا يعلم صدقه"[2]

يعني:« د الله تعالى په وړاندې د على رضى الله عنه فضل، بزرگي، ولايت او لوړ مقام په صحيحو او ثابتو رواياتو چې د يقيني علم څرگندونه کوي، معلوم او مشخص دي. - لله

[1] (مجموع الفتاوى۴/۴۸۸)
[2] منهاج السنة ۸/۱۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحمد- د دغو صحيحو او ثابتو رواياتو په شتون سره د (روافضو) درواغو او هغو رواياتوته چې صحت يې معلوم نه دی؛ اړتيا نشته».

د حسين رضی الله عنه د شهادت او د هغه د قاتلينو په اړه وايي: "وأما من قتل الحسينْ أو أعان على قتله أو رضِی بذلك فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين لا يقبل الله منه صرفا ولا عدلا" [1]

يعني:« د الله، ملائکو او ټولو خلکو لعنت دې پر هغه چا وي چې حسين رضی الله عنه يې وژلی يا يې د هغه په وژنه کې مرسته او همکاري کړې ده، او يا هم پرې خوښ شوی وي. الله د هغه هيڅ فرضي او نفلي عبادت نه قبلوي».

له نواواصبو د برائت او بيزارۍ په اړه وايي: "ويتبرؤون من طريقة الروافض والشيعة الذين يبغضون الصحابة ويسبونهم، وطريقة النواصب والْخوارج الذين يؤذون أهل البيت بقول أو عمل"[2]

يعني:« (سلف او اهل سنت) د شيعه روافضو له تګلارې چې صحابه و سره کينه او دښمني لري او کنځلې ورته کوي؛ بيزاره دی. همدارنګه د نواصبو خوارجو، له منهج نه چې پخپله ژبه او عمل سره اهل بيتو ته ازار او اذيت ورکوي. برائت او بيزاري اعلانوي».

[1] (مجموع الفتاوی۴/۴۸۷)

[2] (العقيدة الواسطية، ص۲۶).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ رحمه الله په کتابونو او ليکنو کې دغه ډول قضاياوې ډير زياتې ليدل کيږي، مګر "مشت نمونه خروار" ځينې مو يې ستاسې په خدمت کې وړاندې کړل.

ډيرى موارد چې شيخ الاسلام رح پر روافضو پر رد کې ليکلي د "الزام خصم" له باب څخه دي، او هغوى يې د خپلې باطلې عقيدې په وړاندې ملزم ګرځولي دي، تر څو خپل بطلان او خطاو ته پاملرنه وکړي؛ مګر روافضو د هغه خبرې غوڅې کړي او د ناصبي والي تهمت يې ورپورې تړلى دى.

لکه څنګه مو چې په لومړي سر کې يادونه وکړه چې روافض ټول اهل سنت ناصبي ګڼي، ځکه کوم تعريف چې دوى يې د نواصبو په اړه وړاندې کوي، نه يواځې دا چې شيخ الاسلام رح د روافضو د تهمت او افتراء په دغه قافله کې راځي بلکې له اهل سنتو څخه هيڅ يو ورڅخه سالم نه دى پاتې او ټول پکې شامليږي.

همدارنګه دا چې روافض د الله تعالى صفات امامانو ته ورکوي، نو هر څوک چې ددوى له دغه شرک او غلو څخه منکر شي د اهل بيتو د دښمن نوم پرې ايږدي او د ناصبي ټاپه پرې وهي.

يهوديان او مسيحيان هم مسلمانان د موسى عليه السلام په دښمنۍ تورنوي ځکه د هغوى منسوخ او تحريف شوى دين نه مني، په ځانګړې بيا توګه مسيحيان ځکه (مسلمانان)د هغوى په څير عيسى عليه السلام خداى يا هم د خداى زوى نه ګڼي.په دې کې شک نشته چې رافضيان د ترې پرمخ تر ټولو ډير ناصبي مخلوق دى چې د رسول الله صلى الله عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلم د میرمنو په وړاندې چې له اهل بیتو څخه دي ژبه اوږدوي او په اړه یې ډېرې سپکې څرګندونې کوي.

پنځمه شبهه: ایا شیخ الاسلام رح د قبرونو له زیارت څخه منکر دی په ځانګړې توګه د پیغمبر ص د قبر زیارت یې حرام ګڼلی؟

د افراطي صوفیانو او د شیخ رحمه الله د دښمنانو یوه شبهه چې په هغه پسې تهمت تړي او وایي: ابن تیمیه د قبرونو زیارت نه مني، آن تر دې چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د قبر زیارت یې حرام ګڼلي دی. دلته به دوه موضوع ګانې چې دوی سره ګډې کړي دي یو له بله تفکیک کړو او وضاحت او رڼا به پرې واچوو:

لومړۍ موضوع: ایا ابن تیمیه رحمه الله دقبرونو زیارت حرام ګڼلو؟

یقیناً چې نه! ځکه هغه لکه د ټولو اهل سنتو د قبرونو زیارت د شرایطو په پام کې نیولو سره سنت او یو غوره عمل ګڼلی دی.

شیخ الاسلام رحمه الله د قبرونو زیارت په دوه برخو شرعي او بدعي باندې ویشي او وایي: "اما زیارة القبور، فهي علی الوجهین، شرعیة و بدعیة، فالشرعیة: مثل الصلاة علی الجنازة، و المقصود بها الدعاء للمیت، کما یقصد بذلک الصلاة علی جنازته. کما کان النبي صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه وسلم يزور أهل البقيع و ويزور شهداء أحد ويعلم أصحابه إذا زاروا القبور أن يقولوا: {السلام عليكم دار قوم مؤمنين وإنا إن شاء الله بكم ... وأما الزيارة البدعية : وهى زيارة اهل الشرک من جنس زيارة النصارى الذين يقصدون الدعاء للميت والاستعانة به و طلب الحوائج عنده فيصلون عند قبره و يدعون به فهذا ونحوه لم يفعله احدا من الصحابة ولا أمر به رسول اللَّ صلى الله عليه وسلم ولا استحبه أحد من سلف الْأمة وأئمتها بل قد سد الْنبي صلى الله عليه وسلم باب الشرك ".[1]

يعني:« د قبرونو زيارت په دوه ډوله دی، شرعي او بدعي زيارت. شرعي زيارت: پر مړي لکه د جنازې د لمانځه په څېر ده چې هدف يې د مړي لپاره دعاء ده، او همدارنگه پر هغه د جنازې د لمانځه اداء کول دي.

پيغمبر صلی الله عليه وسلم د بقيع د هديرې او د احد دشهيدانو د قبرونو زيارت کولو، او خپلو ملگرو ته يې هم ښوونه کوله چې هر کله د قبرونو زيارت کوي نو دې ووايي: السلام عليکم دار قوم مؤمنين وإنا إن شاء الله بكم ...(او همدارنگه يې نور مسائل بيان کړي او وروسته تر هغه وايي) او بدعي زيارت: هغه دی چې مشرکين او نصارا يې تر سره کوي؛ په

[1] (مجموع الفتاوى۴۲ /۳۲۷-۳۲۶او ۲۷/۱۱۹ و قاعدة جليلة في التوسل والوسيلة، ص ۳۳-۳۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې ډول چې له مړو د دعاء غوښتنه کوي، له هغوی مرسته غواړي، خپلې اړتیاوې د هغوی په وړاندې لټوي، د هغوی د قبرونو په مخکې لمونځ کوي او په چیغو، بغارو سره هغوي رابلي.

دغه ډول زیارت او بیلګې یې هیڅ کوم صحابي نه دی ترسره کړی، نه هم رسول الله صلی الله علیه وسلم پرې حکم کړی او نه هم له سلفو رحمهم الله څخه چا دغه ډول زیارت ښه ګڼلی بلکې رسول الله صلی الله علیه وسلم د شرک دروازه تړلې ده».

نو دا له تهمت څخه پرته بل څه نه دي او پر شیخ الاسلام رح تپل شوي غټ بهتان او دروغ دي.

دوهمه موضوع: شدُّ الرِحال یا د پیغمبر او نورو صالحینو د قبرونو پر لور سفر کول.

شیخ الاسلام رحمه الله د انبیاؤ او اولیاؤ د قبرونو په لور د سفر قصد(نیت) کول ممنوع ګڼي، نه داچې مطلقا د قبرونو زیارت؛ د هغه ډیری مخالفینو دا دوه موضوعګانې سره ګډې کړي، خو ډیرو علماؤ چې د نوموړي له کتابونو او آثارو څخه خبر دي له هغه یې دفاع کړې او دا قضیه یې روښانه کړې ده. لکه علامه ابن عابدین شامي رحمه الله چې انصاف یې په پام کې نیولی او وایي: " و ما نسب الی الحافظ ابن تیمیة الحنبلي من أنه یقول بالْنهي عنها فقد قال بعض العلماء إنه لا أصل له، وإنما یقول بالْنهي عن شد الرحال إلی غیر المساجد

(c) ketabton.com: The Digital Library

الثلاث. أما نفس الزيارة فلا يُخالف فيها كزيارة سائر القبور، ومع هذا فقد رد كلامه كثير من العلماء"[1].

يعني:« هغه څه چې حافظ ابن تيميه حنبلی پورې يې نسب شوی چې هغه د رسول الله صلی الله عليه وسلم د قبر له زيارت نه منع کړې ده؛ نو ځينې علماء وايي: چې دا نسبت اصل او بنسټ نه لري؛ بلکې له درې ګونو مساجدو پرته بل لور ته سفر ممنوع ګڼلو مګر لکه د نورو قبرونو په څير د رسول الله صلی الله عليه وسلم د قبر مطلق زيارت کولو مخالف نه وه؛ سره له دې چې دا خبره يې ډيری علماؤ رد کړې ده».

همدارنګه علامه انور شاه کشميری رحمه الله وايي: "اختار ابن تيمية أن السفر لزيارة قبر الْنبي صلى الله عليه وسلم الْمبارك غير جائز بل يريد السفر إلى الْمسجد الْنبوي ثم إذا بلغ الْمدينة يستحب له زيارة الْمبارك، وقال باستحباب زيارة القبور الْملحقة لمكَان لثبوت زيارة الْنبي - صلى الله عليه وسلم - جنة البقيع وغيرها، ولقد أخطأ الْناقلون فِي نقل مذهب ابن تيمية كما قال ابن عدين: إن تيمية يمنع من الارتحال وشد الرحال إلى زيارة القبر الشريف ويُجوز السفر الْمحض للزيارة، ووافق ابن تيمية فِي هذه الْمسألة أربعة من الْمتقدمينْ ومنهم اَلجويني والد إمام الحرمينْ، وابتلي ابن تيمينة بالبلايا والشدائد حينْ

[1] (رد المحتار على الدر المختار، ٢/٦٢٦؛ باب: حرم المدينة و مكة)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختيار هذه الْمسألة، وصنف تقي الدين السبكي رسالة فِي رد ابن تيمية وسماها شفاء السقام فِي زيارة خير الأنام وما وجدت فيها شيئا جديدا وطريا وتصدى إلى تقوية الضعاف، ثم صنف ابن عبد الْهادي فِي الرد على السبكي وسماها الصارم الْمنكي على نحر السبكي وقد أجاد فِي تصنيفه ثم رد ابن علان على ابن عبد الْهادي وسماها الْمبرد الْمبكي على الصارم الْمنكي، وتطرق التصنيف من الطرفيْن، ومذهب جمهور الأئمة أن زيارة القبر الشريف جائزة ومن أعلى القربات".[1]

يعني:« ابن تيميه دا نظر غوره کړی دی چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د قبر پر لور (په مطلق نیت سره) سفر ناجائز دی، د سفر قصد باید د مسجد نبوی په لور وکړای شي او هغه ځای ته تر تګ وروسته مستحب دی چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر زیارت وشي. همدارنګه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم نه د بقیع د او نورو زیارتونو د ثبوت په دلیل، دهغو نورو قبرونو د زیارتونو په مستحب والي هم باور لري چې په دې ځای پورې تړلي دي.

مګر هغه کسان چې د ابن تیمیه نظر او خبرې یې را نقل کړي دي، نو د هغو په نقل کې یې خطاء او تیروتنه کړې ده. لکه هغسې چې ابن عابدین شامي وایي: ابن تمیه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د قبر په لور د سفر قصد (نیت)کول منع کړي دي مګر خالص او پرته

[1] (العرف الشذي شرح سنن الترمذي، ١/٣٢٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نیت څخه سفر او زیارت جائز ګڼي. دغه نظر له هغه څخه مخکې څلور تنو متقدمینو هم درلود، له دې جملې امام الحرمین جویني، وه.

همدارنګه ابن تیمیه د خپل دغه نظر په خاطر ځورول شوی هم دی او تقی الدین سبکي د ابن تیمیه په رد کې کتاب لیکلی او نوم یې ورته شفاء السقام فِي زیارة خیر الأنام ایښی دی، په دې کتاب کې مې څه شی نوي او تازه ونه لیدل خو هڅه یې کړې تر ترڅو ضعیفو روایاتو ته قوت وروبښي. له هغه وروسته ابن عبدالهادی د سبکي په رد کې د الصارم الْمنکي علی نحر السبکي په نوم په ډېره ښه توګه کتاب لیکلی. تر دې ورسته ابن علان د ابن عبد الهادي په رد کې کتاب لیکلی او نوم یې ورته الْمبرد الْمبکي علی الصارم الْمنکي ایښی دی، او دغو تصنیفاتو له دواړو خواو ادامه پیداکړې. د جمهور أئمه و مذهب دا دی چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د شریف قبر زیارت جائز دی او له لوړترینو قرباتو دی».

سره له د علامه کشمیری رحمه الله د کلام وروستۍ برخه د نقد وړ ده او بحث به پرې وشي خو د شیخ الاسلام رح په حق کې د نوموړي انصاف د ستاینې وړ دی، دا دی د یو عالم روش، او له دې ځای نه د یو عالم او متعالم[1] توپیر ښکاره او څرګندیږي.

[1] (عالم نما)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الاسلام رح د خپل دغه فکر له امله د مخالفیو او حاقدینو لخوا تر ازار او اذیت لاندې راغلی تر دې چې نوموړی له همدې امله زنداني کړای شو او دا یې وروستی زندان شو چې پکې له دنیا له نه ولاړو. وروسته له دې چې شیخ رح د خپلو مخالفینو او دښمنانو لخوا نه زندان ته ولویدو، ډیرو علماؤ او پوهانو د نوموړي د دې فکر ملاتړ وکړ او له هغه یې دفاع وکړه، له دې ډلې د بغداد علماء ول چې علامه ابن عبدالهادی پرې شرحه لیکلې او د هغوی ملاتړ یې رانقل کړی دی.[1]

د شیخ الاسلام رح مخالفین له هغه سره په کینه او دښمنۍ دومره وړاندې لاړل چې د نوموړي هغه اجتهادي نظر یې هم تکفیر کړ چې له هغه پخوا هم پرې علماء او خلک ولاړ ول او شیخ ابن تیمیه رح یې پر دې متهم کړ چې د رسول الله صلی ال علیه وسلم په شریف مقام کې کمی او تنقیص کړی دی معاذالله،. د کمزورو او پاتې راغلو منطق له تهمت، دروغو او تزویر پرته بل څه نه دی!.

[1] (العقور الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٣٥٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قبرونو په لور د سفر د قصد کولو یا شد الرحال حکم

شیخ الاسلام رح په دې نظر وه چې فقط د قبرونو د زیارت لپاره د سفر قصد که څه هم د پیغمبر صلی الله علیه وسلم مقبره وي، جائز نه دی او که چا د مسجد نبوي په لور د سفر نیت کړی وي بیا ورته دا مستحب ده چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم، د بقیع هدیرې او او احد د شهیدانو زیارت وکړی. د شیخ رح استدلال پر دې حدیث مبارک دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: "لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد: المسجد الحرام، ومسجد الرسول صلى الله عليه وسلم، ومسجد الْقصَى"[1]

یعني:« پرته له درې مسجدونو څخه بل لور ته د عبادت په نیت د سفر بار نه تړل کیږي، هغه درې مساجد: مسجد حرام، مسجد نبوی، او مسجد اقصی دي،».

د ا حدیث دا روښانه کوي چې له دغو درې مساجدو پرته بل ځای ته د عبادت په نیت د سفر پنډکی تړل منع دي. که څه هم مخالفین وایي: په دې حدیث کې د مسجد کلمه راغلې ده او خبره د مسجد په اړوند ده، نو دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم او نورو د قبر له زیارت سره څه اړیکه لري؟بلکه جائز ده چې د قبرونو او او نورو ځایونو په لور سفر وشي لکه چې د علم د طلب لپاره سفر جائز دی.

[1] (صحیح بخاری روایت شماره۱۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځواب کې يې باید ووایو:

لومړی: د حدیث سهی مفهوم دا دی چې: د عبادت او تقرب په قصد هیڅ ځای ته د سفر پنډکی نه تړل کیږي او دا (خبره) یوازې مسجد ته نه ده ځانګړې. دلیل یې دا دی: کله چې د مساجدو پر لور چې د ځمکې پر مخ بهترین ځایونه دی د عبادت په نیت ورته د سفر پنډکی تړل منع شوي وي په نورو ځایونو ته خو په حتمي او اولي ډول سره منع دي.

او دا چې څوک وایي چې هدف یوازې مساجد دي نو یوه ناسمه او نامعقوله خبره یې کړې ده. د ذهن د تقریب(پوهولو) لپاره یو مثال درته وړاندې کوم: په یو ځای یو ښکلی او زړه وړونکی مسجد شتون لري، مګر قبر هلته نسته! د دوی په عقیده دا جواز نه لري چې هغه ځای ته د عبادت لپاره د سفر پنډکی وتړو، ځکه د دې حدیث منظور یوازې مساجد دي، مګر که د مسجد تر څنګ د انبیاؤ یا صالحینو کوم قبر شتون ولري، د دغې ډلې په نظر، سفر کول ورته جواز لري. دا څه ډول منطق دی؟

همدارنګه داسې روایت وجود لري چې د دې حدیث درسته معنا مونږ ته واضح کوي، قزعه وایي: ابن عمر رضی الل عنه ته می وویل: ایا د طور غره ته لاړ سم؟ ابن عمر رضی الله عنهما وویل: "دع الطور ولا تأتها، وقال: لا تشدوا الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد".[1]

[1] (الکتاب المصنف في الأحادیث والآثار- مصنف ابن أبي شیبة، روات شماره ۷۹۳۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« د طور خوا ته تلل پرېږده او وروسته يې وويل: له درې مسجدونو پرته د عبادت په قصد د سفر بار نه تړل کيږي». نو له دې حديث نه د ابن عمر رض فهم او برداشت په مساجدو پورې نه وه مختص بلکې هر هغه ځای رانغاړي چې د عبادت او تقرب په نيت ورته سفر کيږي.

دوهم: مګر د قبر په لور سفر په علمي سفر قياسول، ناسم قياس دی، ځکه د قبر په زيارت کې ځای او قبر منظور او هدف دي، مګر د علم په سفر کې، غرض او هدف د علم زده کړه ده، نه کوم ځای او يا مکان.بايد پر دې پوهه شو چې د شيخ الاسلام رح نظر له د رسول الله صلی الله عليه وسلم له حديث ځخه اخيستل شوی او داسې هم نه ده لکه څنګه يې چې د شيخ رح مخالفين نورو ته ښيي، چې ګنې هغه په دغه فکر کې تفرد کړی (يوازې دی) او مخکې يا وروسته له هغه نه چا داسې څه نه دي ويلي او نه هم پرې عقيده لري.

ځينې هغه علماء چې له شيخ الاسلام رحمه الله نه مخکې يې د قبرونو په لور سفر منعه کړی دی

له دې جملې نه دا علماء دي: امام مالک رح (متوفای ۱۷۹ه)، ابن بطه العکبري رح الل (متوفای۳۸۷ه)، ابومحمد جويني رح (متوفای ۴۳۸ه – پلار د ابوالمعالی جوينی)، ابن عقيل (متوفای ۵۱۳)، قاضی عياض (متوفای۵۴۴ ه)، ابن الأثير رح .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ الإسلام رح د امام مالک رح ،خبره دا ډول رانقلوي: "وسئل مالك عن رجل نذر أن يأتِى قبر النبيْ صلى الله عليه وسلم فقال مالك: إن كَن أراد القبر فلايأته وإن أراد المسجد فليأته. ثم ذكر الحديث {لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد} ذكره القاضِي إسماعيل فِ مبسوطه"[1]

يعنى:« له امام مالک نه پوښتنه وشوه چې يو کس نذر کړی دی تر څو د رسول الله صلى الله عليه وسلم قبر ته راشي(حکم يې څه دی؟) امام مالک ورته وويل: که چيرې يوازې د قبر د زيارت قصد او اراده لري، نو نه دې راځي؛ مگر که چيرې د مسجد اراده لري نو کولی شي، راشي. ورسته تر دې يې په دې حديث استدلال وکړ {لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد} د امام مالک دا قول قاضي اسماعيل پخپل کتاب مبسوط کې ذکر کړی دی».

متأسفانه د قاضي اسماعيل دغه کتاب(المبسوط) تر دې دمه او تر کومه ځايه چې زه پوهيږم، ورک دی او هيله لرم چئ په راتلونکې کې يې څوک پيدا او چاپ کړي. والله اعلم، مگر په دې مفهوم د "المدونة" په کتاب کې داسې راغلی دي."ومن قال عَلى المشى إلى بيت المقدس أو إلى المدينة يأتيهما أصلا إلا أن يكون أراد الصلاة فِي مسجديهما فيأتيهما راكبا".[2]

[1] (مجموع الفتاوى۱/۳۰۴)

[2] (المدونة۱/۵۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« كه څوک(په ځان نذر وکړي او) ووايي: پر ما لازمه ده چې د بيت المقدس يا مدينې منورې په لورى په خپلو پښو لاړ سم، نو په دې نذر دې وفا نه کوي؛ مگر دا چې يوازې په هغو دوو مساجدو کې يوازې د لمانځه اراده ولري. او کولی شي سپور لاړ شي.»

ابن تيميه رح د امام مالک رح د کلام په اړه وايي: "ومالك يستحب ما يستحبه سائر العلماء من السفر إلى المدينة والصلاة فِي مسجده وكذلك السلام عليه وعلى صاحبيه عندقبورهم اتباعا لابن عمر. ومالك من أعلم الْناس بهذا لأنه قد رأى التابعينْ الذين رأوا الصحابة بالمدينة ولهذا كَان يستحب اتباع السلف فِ ذلك. ويكره أن يبتدع أحد هناك بدعة".[1]

يعني:«مالک رح د نورو علماؤ په څير د مدينې منورې په لور سفر، هلته لمونځ کول، او همدارنگه له ابن عمر رضی الله عنهما نه په پيروۍ ، رسول الله صلی الله عليه وسلم او دوو يارانو(ابوبکر او عمر رض) ته يې د هغوی د قبرونو مخامخ سلام ليږل، مستحب گڼل. او مالک رح په دې قضيه کې له ډيرو پوهه کسانو وه ځکه تابعين يې ليدل ول او هغوی په

[1] (مجموع الفتاوى٢٧/٣٧٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدینه کې صحابه لیدلي ول. له همدې امله یې له سلفو پیروی ښه ګڼله او دا یې بد ګڼل چې څوک هلته بدعت تر سره کړي.»

ابن بطه العکبري د هغو بدعاتو له جملې چې ذکر کوي یې وايي: "البناء على القبور و تَجصيصنها و شدالرحال إلى زيارتها"[1].

یعني؛« (د بدعاتو له جملې نه) په قبر کوټې جوړول، د هغه ګچ کاري کول او همدارنګه د هغوی د زیارت لپاره د سفر بار تړل دي».

امام نووی رح (متوفای ٦٧٦ه) د ابومحمد جوینی له نظر نه په نقل وایی:« علماء د عبادت په نیت په سفر کولو کې له درې مساجدو پرته نورو کې اختلاف لری لکه د صالحینو قبرونو یا مبارکو ځایونو او نورو اماکنو ته سفرکول. شیخ محمد جوینی چې زمونږ له یارانو(شوافع) دی هغه یې حرام او ممنوع ګڼلي دي».[2]

امام ابن حجر عسقلاین د "لا تشد الرحال" حدیث په شرحه کې د جوینی او قاضی عیاض رأیه دا ډول رااخلی: "قال الشيخ أبو محمد ا لجويني: يحرم شد الرحال إلى غيرها؛ عملا بظاهر هذا الحديث. وأشار القاضِي حسينْ إلى اختياره، وبه قال عياض وطائفة".[3]

[1] (الشرح و الإبانة في أصول السنة و الديانة و مجانبة المخالفين و مباينة أهل الأهواء المارقين، مشهور به الإبانة الصغرى، ص٢٧٣؛ مسائل شماره ٥٣٥او ٥٣٥).

[2] (المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج ٩/١٠٦).

[3] (فتح الباري شرح صحيح البخاري ٣/٦٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« شيخ محمد جويني وايي: ددغه حديث پر ظاهر د عمل له خاطره د عبادت په قصد د سفر بار تړل پرته له درې مساجدو نه حرام دي. او قاضی حسين دې رأی ته اشاره کړې او قياض او يو ډله نور هم په دې فکر او نظر ول».

علامه ابن قدامه مقدسی ر (متوفای ٦٢٠ه) دقبرونو په لور د شدالرحال په اړوند د ابو الوفاء ابن عقيل حنبلی د نظر په رانقلولو کې وايي "فقال ابن عقيل: لا يباح له الترخص؛ لأنه منهي عن السفر إليها"[1].

يعني:« ابن عقيل وايي: د قبرونو په لور سفر جواز نه لري ځګه چې منعه ورنه شوې ده»

ابن الاثير رح وايي: "(لاتشد الرحال)... والْمراد: لا يقصد موضع من الْمواضع بنية العبادة والتقرب إلى الله تعالى إلا إلى هذه الْأما كن الثلاثة، تعظيما لشأنها وتشرَيفا". [2]

[1] (المغني ٢/١٠٠).

[2] (جامع الأصول في أحاديث الرسول ٩/٢٨٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:«له "لاتشدالرحال " نه هدف دا دی چې له دغو درې گونو ځايونو[1] پرته هيڅ ځای ته د عبادت په نيت قصد او اراده ونشي-د دغو(درې) ځايونو د عزت او شريف مقام لپاره».

علامه نعمان بن محمود آلوسی رح (متوفای ۱۳۱۷ه) وروسته تر دې چې د قبرونو په لور د سفر دحرمت په اړه د ابن تيميه قول ته لا قوت وربښي وايي: "ونهاية الكلام فِي هذا الْمقام: أن شيخ الإسلام لم ينفرد بهذا القول الذي شنع به عليه، بل ذهب إليه غيره من الأئمة الأْعلام"[2]

يعني:« يعني په دې باب کې د خبرې لنډيز دا ده چې: شيخ الاسلام پخپل دغه قول کې يوازې نه دی چې مخالفينو يې تر نيوکو لاندې نيولی، بلکې پرته له هغه نه ځيني امامان هم پر دې نظر ول».

[1] (مسجد الحرام، مسجد النبوی و مسجد الأقصی)

[2] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، ص۵۹۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې هغه علماء چې له شيخ الاسلام رح څخه يې وروسته د قبرونو په لور سفر منع کړی دی.

د بغداد يوه ډله علماؤ په دې برخه کې د د شيخ الاسلام رحمه الله له نظر سره موافقت کړی او دفاع يې ورڅخه کړې ده. علامه ابن عبدالهادي رحمه الله وايي: " وقد وصل ما أجاب به الشيخ فيِ هذه المسألة إلى علماء بغداد فقاموا فيِ الانتصار له وكتبوا بموافقته ورأيت خطوطهم بذلك".[1]

يعني:« کله چې په دې برخه کې د شيخ رحمه الله ځواب د بغداد علماؤ ته ورسيد، نو د هغه مرستې ته يې ودانګل او له نوموړي سره په موافقت او دفاع کې يې مطالب وليکل. (ابن عبدالهادي وايي:) ما دغه ليکنې د هغوي په خپل خط سره ليدلي». تر دې وروسته علامه عبدالهادي رح د دوی ليکنې رانقلوي.

[1] (العقور الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص٣٥٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه امير صنعانى رحمه الله(متوفاى ١١٨٢ﻫ) د "لا تشد الرحال" حديث په شرحه کې وايي:"والحديث دليل على فضيلة المساجد هذه ودل بمفهوم الحصر أنه يحرم شد الرحال لقصد غير الثلاثة كزيارة الصالحينْ أحياء وأمواتا لقصد التقرب ولقصد المواضع الفاضلة لقصد التبرك بها والصلاة فيها وقد ذهب إلى هذا الشيخ أبو محمد ا جويني وبه قال القاضِي عياض وطائفة" [1]

يعني:« داحديث ددې مساجدو پر فضيلت دليل دى او د حصر په مفهوم دلالت کوي چې له دې درې مساجدو پرته بل چيرته د عبادت په قصد سفر، لکه دتقرب(نژديوالي) په قصد د صالحينو زيارت مړه وي او که ژوندي، همدارنگه دتبرک په قصد فاضله ځايونه، اوهلته لمونځ کول ټول حرام او ممنوع دي. او دا هغه نظر دى چې ابو محمد جويني، قاضي عياض او يو ډله نورو درلود.»

شاه ولى الله دهلوى رح د "لا تشد الرحال" حديث په اړه وايي: "أقول: كَان أهل الجاهلية يقصدون مواضع معظمة بزعمهم يزورونها، ويتبركون بها، وفيه من التحريف والفساد ما لا يخفَى فسد الْنبي صلى الله عليه وسلم الفساد لئَلا يلتحق غير الشعائر بالشعائر، ولئَلا يصير ذريعة لعبادة غير الله، والحق عندي أن القبر ومحل عبادة ولي من أولياء الله والطور كُل ذلك سواء فِي الْنهي والله أعلم".[2]

[1] (سبل السلام ٢/١٧٧)

[2] (حجة الله البالغة ١/٣٢٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« اهل جاهليت والاوو معظمو ځايونو ته نيت کولو، دهغوی زيارت يې کولو او د هغوی په وړاندې يې تبرک لټولو، او هلته دومره فساد او تحريف شتون درلود چې له هيچا پټ نه وه پاتې، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم د فسا مخه ډب کړه تر څو شعائر غيرالله له شعائرالله سره ګډ نشي، او د غيرالله د عبادت لپاره وسيله پيدا نشي. نو زما(شاه ولی الله) په نظر حق او ربښتيا دا ده چې: قبر، له اولياؤ د کوم ولی د عبادت ځای، او کوه طور ټول په يو رديف کې د نهی او او منع په حکم کې شامل دي. والله اعلم».

علامه سيد صديق حسن خان حسينی رحمه الله (متوفای۱۳۰۷ ه) وايي: "وأما السفر لغير زيارة القبور -كما تقدم نظائره- فقد ثبت بأدلة صحيحة، ووقع فيِ عصره صلى الله عليه وآله وسلم، وقرره الْنبي عليه السلام؛ فلا سبيل إلى الْمنع منه والْنهي عنه، بخلاف السفر إلى زيارة القبور؛ فإنه لم يقع فيِ زمنه، ولم يقر أحدا من أصحابه، ولم يشر فيِ حديث واحد إلى فعله واختياره، ولم يشرَعه لأْحد من أمته؛ لا قولا، ولا فعلا، وقد كَان رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يزور أهل البقيع وغيرهم من غير سفر ورحلة إلى قبورهم؛ فسنته التي لا غبار عليها ولا شنار فيها: هي زيارة القبور من دون اختيار سفر لْها، لتذكر الْخرة".[1]

[1] (السراج الوهاج۵ /۱۱۴-۱۱۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:« له قبرونو پرته سفر په صحيحو دلايلو ثابت شوى او او د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په مهال هم پيښ شوى دى، هغه صلى الله عليه وسلم يې پر مشروعيت اقرار کړى او منعه يې ورڅخه نه ده کړې نو ځکه خو يې د ممنوعيت او نهى لپاره لار لار شتون نه لري. مګر د قبرونو په لور سفر د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په زمانه کې نه دى پيښ شوى، نه يې هم هيڅ کوم صحابي ته په دې کار اقرار کړى، نه يې په هيڅ کوم حديث کې ورته اشاره کړې او نه يې هيڅ کوم امتى ته دغه کار مشروع ګرځولى. پيغمبر صلى الله عليه وسلم به پرته د سفر له بار تړلو څخه د بقيع د هديرې اونورو زيارت کاوه، په دې کې هيڅ شک نشته او دا هماغه پرته د سفر له ارادې او د آخرت په ياد راوړلو لپاره د قبرونو زيارت دى.»

علامه نعمان بن محمود آلوسى رح (متوفاى ١٣١٧ه) وروسته تر دې چې د قبرونو په لور د سفر دحرمت په اړه د ابن تيميه قول ته لا قوت وربښي وايي: "ونهاية الكلام فِي هذا الْمقام: أن شيخ الإسلام لم ينفرد بهذا القول الذي شنع به عليه، بل ذهب إليه غيره من الأئمة الْأعلام"[1]

يعني:« يعني په دې باب کې د خبرې لنډيز دا ده چې: شيخ الاسلام پخپل دغه قول کې يوازې نه دى چې مخالفينو يې تر نيوکو لاندې نيولى، بلکې پرته له هغه نه ځينې امامان هم پر دې نظر ول».

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، ص٥٩١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ابن تيميه رح پخپل دې نظر کې يوازې نه دی بلکې مخکې او وروسته تر هغه داسې علماء او اسلامي پوهان ول چې دا رأيه او نظر يې درلود.

د مطلب خلاصه دا چې: علماؤ د قبرونو پر لور دسفر د بار تړلو يا شد الرحال په اړوند درې منهجه تر غور لاندې نيولې.

لومړی منهج: مطلقا يې روا بللی او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم او نورو قبرونو تر منځ پر کوم توپير نه دي قائل شوي، له دې ډلې علامه ابن قدامه مقدسی، امام نووی او امام ابن حجر؛ دي او کوم دلائل چې دوی يې وړاندې کوي په شدت د نقد وړ دي او غالبا موضوع يا ضعيف دي. او همدارنگه د " لا تشد الرحال" د روايت په اړه يې توجيه هم ضعيفه او منلو وړ نه ده.

دوهم منهج: مطلقا يې ممنوع گڼلی او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د قبر او نورو صالحينو د قبرونو(پر لور سفر د قصد) تر منځ کوم توپير ته قائل نه دي او ټول ممنوع او حرام گڼي. دا ډله د قبرونو د زيارت اصل روا گڼي خو هغو پر لور د سفر د پنډکي تړلو مخالف دي. له ډلې لکه څنگه چې مخکې مو اقوال ذکر کړل دا دي:امام مالك، ابن بطة، ابن عقيل، ابن اثير، ابن تيميه، امام صنعانی رحمهم الله دي.

دريم منهج: د پيامبر صلی الله عليه وسلم د قبر لور سفر يې جائز گڼلی مگر د نورو صالحينو د قبرونو پر لور يې ناسم گڼلی، لکه علامه انور شاه کشميری رحمه الله چې وايي: "السفر لزيارة قبور الأولياء كما هو معمول أهل العصر لابد من النقل عليه من صاحب الشريعة أو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب الْمذهب أو الْمشائخ، ولا يحوز قياس زيارتها على زيارة القبور الْملحقة بالبلَدة فإنه لا سفر فيها" [1]

يعني:« د اولياؤ د قبرونو په لور سفر چې نن سبا عام شوی دی، بايد د شريعت يا مذهب له ښبتن او مشائخو څخه دليل شتون ولري او جائزه نه ده چې د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د قبر پر لور سفر د نورو قبرونو له زيارت سره چې ښارونو کې موجود دي قياس او پرتله کړای شي. ځکه هغوی ته سفر کول سم نه دي».

لکه څنګه مو چې تيرو پاڼو کې پرې بحث وکړ، په دې کې شک نشته چې دوهم منهج په نصوصو، دلايلو او غښتلو براهينو سره ثابت دی او ابن تيميه رح په دې برخه ډيرې هڅې کړي او ډيرې داسې ليکنې لري چې پکې يې په رښتيا هم د نوموړي له درست دريځ، او حق نه دفاع کړې او قناعت ښوونکي دلائل يې وړاندې کړي دي.

[1] (العرف الشذي شرح سنن الترمذي،١/٣٢٨).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ رح له د دغو كتابونو او ليكنو له ډلې د بيلګې په ډول كولى شو لاندې دوو كتابونو ته اشاره وكړو:

لومړی: د "الإخنائيه" او يا "الرد على الإخنائي"؛ كتاب؛ كله چې شيخ الاسلام رحمه الله د شدالرحال په قضيه كې د تقی الدين إخنائی او د هغه د ملګرو په دسيسه زندان ته ولويدو، نو له خپل دريغ او فتوا نه د دفاع لپاره يې دا كتاب وليكلو او هغه څه چې ويلي يې ول په غښتلو دلايلو يې شرحه او واضح كړل[1]، پر دې بحث د لا ډير پوهيدلو لپاره د دې كتاب لوستل ډير مهم دي.

دوهم كتاب: "الجواب الباهر فِي زوار المقابر"؛ لكه له نامه يې چې ښكاري؛ د قبرونو د زيارت او د سلف رحمهم الله د منهج له مخې د هغه د مفهوم په اړه دی؛ هغه مهم مسائل چې په دې كتاب كې پرې بحث شوی عبارت دي له:

الف: د قبرونو د زيارت حكم. ب:د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر زيارت. ج: پر نذر د وفاء حكم او ځو نور مسائل.

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۳۸۴-۸۳۳او طبقات حنابله۴ /۵۲۸-۵۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته شیخ رحمه الله په نورو کتابونو کې هم په دې قضیه او د مخالفینو د شبهاتو په ځوابولو بحث کړی د دې کتابونو له جملې "قاعدة جليلة فِي التوسل والوسيلة" او همدارنګه د "مجموع الفتاوی" په مختلفو جلدونو خصوصا ۲۷جلد.

د شیخ رح مخالفینو د هغه په حق کې تر ټولو ناوړه ظلم هم روا ګڼلی او هغه یې د خپلې دغې حقې فتوا له امله چې تر هغه پخوا هم ډیر پر دې نظر ول، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کې په کمي او تنقیص متهم کړی دی آن تردې چې لکه د خوارجو په څیر یې د هغه د کفر فتوا ورکړې ده.

ابن تیمیه رحمه الله چې د "الصارم المسلول علی ساب الرسول" د کتاب لیکوال دی او په هغه له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه په دفاع کې لیکلی، آیا هغه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په وړاندې په بې ادبۍ متهموئ؟

په رښتیا هم تعصب او حسادت ډیرې ناوړه پدیدې دي!.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه شبهه: آيا شيخ الإسلام ابن تيميه رحمه الله د جهنم د اور په فناء يا له منځه تللو باور درلود؟

تر هر څه وړاندې بايد په دې پوهه شو چې سمه او صحيحه دا ده چې د جهنم اور له منځه نه ځي او تلپاتې دی. او د ا دعلم د خاوندانو نظر دی لکه څنګه چې ابن حزم رحمه الله پر دې نظر اجماع را نقلوي:

"وأن الْنار حق وأنها دار عذاب أبدا لا تفنى ولا يفنى أهلها أبدا" [1]

يعني:« او (اجماع ده) پر دې چې د جهنم اور حق دی، د تل لپاره د عذاب هستوګنځی دی او له منځه نه ځي او نه دوزخيان له منځه ځي».

---

[1] (مراتب الإجماع في العبادات والمعاملات والاعتقادات، ص١٧٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز وايي: "اتفقت فرق الأمة كلها على أنه لا فناء للجنة ولا لُنعيمها ولا للنار ولا لعذابها"[1] يعني:«ټول امت پر دې اتفاق لري چې جنت او جنتیان له منځه نه ځي او همدا رنګه دوزخ او عذاب يې هم له منځه نه ځي».

مګر ځينې علماء د وزخ اور په وه ډولونو ويشي:

لومړی: د کافرانو لپاره د دوزخ اور

دوهم: د موحدو ګناهګارانو لپاره د دوزخ اور

او وايي: هغه اور چې د کافرانو لپاره دی له منځه نه ځي مګر کوم اور چې د مسلمانانو او موحدينو(ګناهګارانو) لپاره دی له منځه ځي؛ ځکه په پای کې موحدين له جهنم څخه وځي او جنت ته ځي؛ هغه ځای خالي کيږي او بلاخره له منځه ځي. خو دا قول د قرآن او د پيغمبر پيغمبر صلى الله عليه وسلم د صحيحو سنت خلاف دی او کوم دلائل چې دوی يې وړاندې کوي له اشکال نه تش نه دي، د جمهورو صحيح قول دا دی چې دوزخ يو دی او توپير يې يوازې د عذاب په درجو کې دی. خو د شيخ الاسلام رح ځينو مخالفينو هم په تېر کې او

[1] (الفصل في الملل والأهواء والنحل ۴/٦٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم اوس پر هغه دا ناروا تور پورې کړی چې ګڼې هغه د دوزخ په فناء او له منځه تللو معتقد وه، په داسې حال کې چې کولی شو دا شبهه په څلورو غښتلو او مستدلو طریقو رد کړو:

لومړی طریقه: شیخ الاسلام رح په خپلو مصنفاتو او لیکنو کې دغه نظر رد کړی دی له دې جملې نه هغه وایي:"وقد اتفق سلف الأْمة وأئمتها وسائر أهل السنة و الجماعة على أن من المخلوقات ما لا يعدم و لا يفنى بالكلية كالجنة و النار وعرش وغير ذلك. ولم يقل بفناء جميع المخلوقات إلا طائفة من أهل الكلام المبتدعينْ كَلجهم بن صفوان ومن وافقه من المعتزلة ونَحوهموهذا قول باطل يُخالف كتاب الله وسنة رسوله وإجماع سلف الأْمة وأئمتها".[1]

یعني:«ائمهء سلف رحمهم الله او ټول اهل سنت او جماعت پر دې اتفاق لری چې: ځینې له مخلوقاتو څخه له منځه نه ځي لکه: جنت، جهنم، عرش او ځینې نور، او پرته له ځینو کلامي او بدعتي ډلو لکه جهم بن صفوان[2] او له معتزله و هغه کسان چې ورسره یې موافقت

[1] (مجموع الفتاوی ۱۸/۳۰۷)

[2] (د جهمیه فرقی ریس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی؛ نور هیڅوک د ټولو مخلوقاتو په له منځه تللو عقیده نه لري. او دا یوه باطله او د قرآن سنت او سلفو امامانو د اجماع خالفه خبره ده.»

همدارنګه وایي:د: "فقال جهم بن صفوان:...وإن جنة والْنار تفنيان ويفنى أهلهما...، وإنهما لا تزالان باقيتينْ، وكذلك أهل جنة لا يزالون فيِ جنة يتنعمون، وأهل الْنار فيِ الْنار يعذبون، ليس لذلك آخر"[1]

یعني:« جهم بن صفوان وایي: (...جنت او دوزخ او ځوک چې پکې دي له منځه ځي ...)په داسې حال کې جنت او وزخ له منځه نه ځي، جنتیان به د تل لپاره په جنت کې وي او پر نعمتونو به یې نازول کیږي او دوزخیان به په جهنم کې د تل لپاره وي او تعذیبیږي به؛ او دا حالت پای هم نه لري».

دوهمه طریقه: ابن حزم رحمه الله وایي:

"وأن الْنار حق وأنها دار عذاب أبدا لا تفنى ولا يفنى أهلها أبدا"[2]

یعني:« او (اجماع ده) پر دې چې د جهنم اور حق دی، د تل لپاره د عذاب هستوګنځی دی او له منځه نه ځي او نه دوزخیان له منځه ځي».

---

[1] (درء تعارض العقل والنقل ٢/٣٥٨).

[2] (مراتب الإجمال في العبادات والمعاملات والاعتقادات، ص١٧٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ الإسلام رحمه الله د: "نقد مراتب الإجماع" په نوم کتاب لري او په دې کتاب کې یې په دې هکله د اجماع د شتون په اړه د ابن حزم رح له ادعا سره مخالفت کړی مګر د جهنم د نه له منځه تللو په اړه یې سکوت کړی او هیڅ رد یې نه ده پرې کړی چې دا له ابن حزم سره په برخه کې د شیخ رح پر موافقت دلالت کوي.

دریمه طریقه: علامه ابن عبدالهادی رحمه الله د شیخ الاسلام رح د لیکنو د معرفي کولو په برخه کې وایي: "وقاعدة فِي الرد على من قال بفناء ااالجنة والْنار".

یعنی: «او (د شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه د مصنیفاتو له ډلې د)"قاعدة فِي الرد على من قال بفناء الکنة والْنار"[1] او لکه له نامه یې چې ښکاري د جنت او جهنم د له منځه تللو د نظریې په رد کې لیکل شوی. متاسفانه تر کومه ځایه چې زه خوار بنده پوهیږم تر دې مهاله (۱۴۴۳ه) دا کتاب د ورکو له ډلې دی اوهیله لرم یوه ورځ پیدا او د چاپه په ګاڼه سمبال شي.

[1] (العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية، ص۸۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه طریقه: یو شمیر علماؤ په صراحت سره د شیخ رح له دریځ نه د تهمت ګرانو په وړاندې دفاع کړې او هغه څه چې حق دي روښانه کړي یې دي.

د دې علماو له جملې نه د عراق له خورې مفتي علامه نعمان بن محمود آلوسي رح دی چې وایي: "قد تبينْ لك ممُا نقلناه من الْاقوال: أن القول الصحيح، الحرى بالترجيح، هو بقاء الجنة والْنار وساكنيهما من الْخيار والفجار، وإن الشيخ ابن تيمية لم يتبينْ عنه نقل صحيح فيما نسب إليه"[1]

یعني:« د هغو په لړ کې چې نقل مې کړل، تاسو ته څرګند چې سم او د ترجیح وړ قول دا دی چې: جنت او دوزخ او پکې شته کسان که بد وي او که ښه د تل لپاره به پکې وی. او هغه څه چې شیخ ابن تیمیه ته منسوب شوي، هیڅ صحیح او سم نقل له هغه څخه په دې اړه نه دی ثبوت شوی». علامه آلوسي له دې خبرې وروسته وایي: فرضا که دا نسبت رښتیا هم وي (چې نه دی) هغه مجتهد وه او ستونزه نه لري.

د بحث لنډیز دا چې: هغه چې تیر شول دا ترې ښکاره شوه چې ابن تیمه رح د جهنم په له منځه تللو عقیده نه درلوده بلکې په کتابونو کې یې له دې خبرې سره مخالفت شوی دی.

[1] (جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، ص۴۸۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه شبهه : آیا شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله د عالم په ازلی والي عقیده درلوده؟

د شیخ الإسلام ابن تیمیه رحمه الله مخالفینو پر هغه تهمت تړلی چې ګنې نوموړي د عالم په ازلي والي عقده درلوده او لکه د فلاسفه ؤ په څیر وایي: دا عالم قدیمي دی او راپیښ شوی نه دی!

ځواب: پرته له شکه چې په شیخ رح پورې دا تړل شوی نسبت ناسم او غلط دی بلکې د فیلوسوفانو د دغې نظریې مخالفت د هغه کتابونو کې ډیر ځایونه لیدل کیږي. شیخ الإسلام رح له ډیر تفصیل او تشریح سره د پیښو د تسلسل په جواز او امکان (نه وجوب) باور درلودو خو دا دعالم په قدیم والي د عقیدې درلودلو په منا نه ده او همدارنګه دا تسلسل په حوادثو کې دی نه په مؤثراتو کې.

د شیخ الإسلام رح دا خبره د اهل سنت و جماعت له عقیدې څخه اخیستل شوی چې أئمه و رح به د تعالی د صفاتو د اثبات په اړه داسې ویل: "وأن الله یفعل ما یشاء متی شاء، وکیف شاء سبحانه وتعالی"

یعني:« الله تعالی چې هر څه وغواړي، هر کله یې چې اراده وکړي او په هر ډول یې چې وغواړي، تر سره کوي یې».

ښه ده چې په دې ځای کې د حوادثو د تسلسل په اړه د علامه ابن عثیمین رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندونې په مختصر ډول بیان کړم ترڅو قضیه لا ښه روښانه شي. شیخ ابن عثیمین رح د تسلسل حوادث په اړه نظر ورکوونکي په څلورو ډلو ویشي.

لومړی ډله: تسلسل په تیر او راتلونکي کې ممنوع اومحال دی، له همدې امله یې د جنت او جنهم په نابودۍ باور لري او دا د جهمیه فرقې فکر دی. د دوی په منځ کې یوه ډله په دې نظر ده چې حرکات له منځه ځي مګر ذوات نه فاني کیږي او موجودات لکه د بت په څیر کیږي، او دا د علاف معتزلی فکر دی چې یو نامعقوله او ګمراه کوونکې خبره ده.

دوهمه ډله: دغه د لومړۍ هغې برعکس وایي: تسلسل په پیل او پای کې وجود لري، خلقت قدیم دی او هیڅ انتهاء نه لري، دوی وایي چې: تر څو چې د حوادثو د تسلسل امکان په راتلونکي کې شتون ولري او جنت او دوزخ تلپاتې وي نو په تېر کې یې هم شتون درلود.

دریمه ډله: دوی وایي: تسلسل په راتلونکي کې واجب دی او په تېر کې غیرممکن دی. دا خبره په دې معنا ده چې په راتلونکي کې دوزخ او جنت له منځه نه ځي، مګر په تېر کې داسې تسلسل ناممکن نه دی. ځکه چې په تېر کې د حوادثو له تسلسل څخه د هغوی قدامت ثابتیږي او دا قدیم والی د الله تعالی د قدیم والي په څېر دی او داسې یو څه شرک دی.

څلورمه ډله: دا ډله وایې: تسلسل په راتلونکي او په هغو ذواتو کې چې شتون لري او یا هغه ذوات په راتلونکي کې به منځته راشي؛ ممکن دی. مګر تسلسل په تېرکې او په ذواتو کې ناممکن او محال دی. دا خبره په دې معنا ده چې:داسې نه دی چې دا ذات همیشه وه او وي به؛ ځکه له دا ډول قول او خبرې څخه د عالم قدیم والی د الله تعالی د قدیم والي په څیر لازم ګرځي چې داسې یوڅه محال او ناممکن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر ښکاره ده چې الله تعالی تل پيداکوونکی دی او وي به، او دا چې له اسمانونو او ځمکې پرته نور مخلوقات شتون لري؛ لمونځ گزار پخپل لمانځه کې وايي: "ملء السموات وملء الأرض وملء ما بينهما وملء ما شئت من شيء بعد".

يعني:«(حمد او ستاينه ده چې) د اسمانونو، ځمکې او د هغوی تر منځ د واټن په ډکولو، او د بل هر هغه شي په ډکولو چې ته يې غواړې».

نو له اسمانونو او عرش څخه مخکې داسې مخلوقات ول چې مونږ پرې نه پوهيږو؛ ځکه الله هميشه پيداکوونکی وه او دی خو دا په دې معنا نه ده چې مفعول(مخلوق) د فاعل(خالق) په څير قديم والی لري او او ازلي دي.

ځکه چې د عاقلانو په اتفاق سره ثابته ده چې مفعول تر خالق وروسته وي. او په کې مفعول د فاعل د فعل نتيجه ده، او د فاعل دغه فعل د هغه لپاره وصف او دحال بيان دی. نو خامخا موصوف له صفت نه مخکې او مفعول ورځخه وروسته وي. د دې مقولې په اړه لا ډير وضاحت: مونږ مفعول، فعل او همدارنگه فاعل لرو، پرته له شکه مفعول وروسته د فاعل له فعل او فعل وروسته له فاعل څخه وي. نو پر دې اساس د حوادثو پر قديموالي زمونږ له باور څخه دا نه لازميږي چې د الله په څير دې وي او هغه ته دې په وجود کې شريک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا نظريه د حوادثو د تسلسل په اړوند حق ده او شيخ الاسلام رح هم په دې نظر وه؛[1] خو د نومووړي مخالفينو پر هغه نيوکه کړې او ويلي يې دي چې: دا دفلاسفه و خبره ده، مگر دا (ادعا) ناسمه او باطله ده.[2] مگر په دا چې د شيخ رح مخالفين وايي چې: هغه د عالم په قديم والي باور درلود.؛ شک نشته چې دا خبره ناسمه او د هغه څه خلاف ده چې شيخ رح ويلي دي، او ددې خبرې بطلان په درې طريقو سره په اثبات رسوم:

لومړۍ طريقه: مخالفين، بايد د شيخ رح له کتابونو دليل راوړي چې گنې هغه ويلي: عالم قديم دی. «هاتوا برهانكم إن كنتم صادقينْ!.»

دوهمه طريقه: د شيخ رح په کتابونو کې صريح مطالب وجود لري چې ښيي هغه د دې ادعا مخالف دی، نومووړی وايي: "فإن كُل مفعول فهو محدث، فكل ما سواه مفعول، فهو محدث مسبوق بالعدم".[3]

---

[1] (لکه څنگه چې شيخ الإسلام رحم هم په مجموع الفتاوی ١٦/٤٤٤ په دی اړه تفصيل ورکړی)

[2] شرح العقيدة السفاينية - الدرة المضية في عقد أهل الفرقة المرضية، ص٣١٨-٣١٥)

[3] (درء تعارض العقل والنقل ١/٣٦٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني:«هر مفعول حادث (دقديم ضد) دی؛ له الله پرته هرڅه مفعول او حادث دي او له وجود مخکې یې شتون نه درلود».

دغه راز وايي:: "فكل ما سوى الرب حادث كَائن بعد أن لم يكن، وهو سبحانه الْمختص بالقدم والْازلية، فليس فِي مفعولاته قديم، وإن قدر أنه لم يزل فاعلا، وليس معه شيء قديم بقدمه، بل ليس فِي الْمفعولات قديم البتة، بل لا قديم إلا هو سبحانه".[1]

يعني:« له الله پرته هر څه حادث او وروسته له هغه منځته راغلي دي چې شتون يې نه درلود، يوازې الله قديم او ازلي دی خو هيڅ يو له مخلوقاتو يې قديم نه دی. او که چيرې فرض شي چې هغه هميشه ترسره کوونکی دی بيا هم هيڅ شی د هغه په څير قديمي نه دي بلکې ټول مخلوقات يې خامخا حادث دي او قديم يوازې الله تعالی دی».

[1] (درء تعارض العقل والنقل ۲۷۳-۱/۲۷۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو شیخ ابن تیمه رح په پوره صراحت د عالم قدیم والي ردوي او د حادثوالی یې په اثبات رسوي خو بیا هم مخالفین پر هغه تهمت پورې کوي او داسې ناروا نسبتونه په نوموړي پورې تړي چې ته وا په رښتیا یې د هغه خبره نه ده درک کړې؟

دریمه طریقه: ډیرو علماؤ له شیخ الاسلام رح څخه دفاع کړې او دا یې څرګنده کړې ده چې دا له تهمت او بهتان پرته بل څه نه دي. له دې جملې علامه نعمان بن محمود آلوسی رح وایي: "ومن جملة ما یبرأ به الشیخ ابن تیمیه عن القول بقدم العالم".[1]

یعني؛« له کوموشیانو چې ابن تیمیه بېزاره دی یو یې د عالم د قدیموالي نظریه ده». تر دې وروسته وایي چې شیخ الاسلام رح هغه کسان چې د عالم په قدیم والي یې عقیده درلوده تکفیر کړي؛ نو بیا څنګه نوموړي پخپله دا نظریه منلې ده؟

ایا پر الله تعالی د قدیم او ازلي اطلاق جائز دی؟

[1] (جلاء العینین في محاکمة الأحمدین، ص ۳۸۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې د نوم د اطلاق له مخې وي جائز نه دی، ځکه د الله تعالی نومونه توقیفي دي او د اجتهاد او اشتقاق[1] مجال پکې شتون نه لري خو که چیرې په اخباري ډول د الله تعالی لپاره اطلاق شي نو مجال یې پراخ دی او ځینې علماو جائز ګڼلی ځکه د خبر باب تر اسماؤ پراخ دی لکه هغسې چې علامه ابن قیم رح فرمايي: "ما يطلق عليه فِي باب الْأسماء والصفات توقيفي وما يطلق عليه من الْأخبار لا يُجب أن يكون توقيفا كَلقديم والشيء والْموجود والقائم بنقسه"[2]

یعني:« هغه څه چې له اسماء او صفاتو پر الله تعالی اطلاق کیږي، توقیفي دي او هغه څه چې له اخبار نه پرې اطلاق کیږي لازمه نه ده چې توقیفي دې وي لکه قدیم، شَیء، موجود وقائم بنفسه .

نو نشو کولی چې د الله تعالی لپاره د قدیم او ازلي تر عنوان لاندې نوم اختراع کړو، ځکه د الله تعالی نومونه توقیفي او هیڅوک یې د کموالي او زیاتوالي اجازه نه لري. مګر د خبر په توګه دا چې الله لومړی دی او ورته د قدیم دي او د فلیسوفانو او کلامیانو له دغو الفاظو څخه لرې و اوسو. په ځانګړې توګه د قدیم لفظ چې دوه اړخې معناوې لري او کیدای شي

[1] (له یوې کلمې نه د بلې اخیستل)
[2] (بدائع الفوائد ۱/۱۷۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ذم په مفهوم هم اطلاق شي او مراد ورڅخه "قديم نسبی" شي نه "قديم مطلق". (العياذبالله)

شيخ الاسلام ابن تيميه او د اهل سنت و جماعت نور علماء له دې امله چې له اهل کلام او فلاسفه و سره د مناظرو او خبرو اترو په حال کې ول، له دا ډول الفاظو یې استفاده کړې تر څو مخالفين پرې ځواب کړي.

اتمه شبهه: ايا ابن تيمه رح د اولياؤ له کراماتو منکر وه او د خدای دوستانو ته يې بد رد ويل؟

يو بله مشهوره شبهه چې د ابن تيميه رح د مخالفينو لخوا مطرح کيږي دا ده چې: نوموړی دالله تعالی له اولياؤ سره په دښمنۍ او د هغوی له کراماتو په انکار کولو، متهوي. د کرامت په هکله درې نظرونه شتون لري:

لومړی نظر: کرامت مني او پکې افراط کوي، په داسې ډول چې هر خارق عادت (غيرطبيعي عمل) کرامت ګڼي او د شعبده بازانو (فريب کارانو)، فريب هم کرامت ګڼي.

دوهم نظر: تفريط پکې کوي، کرامت هيڅ نه مني او انکار ترې کوي لکه جهميه او معتزله فرقې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم نظر: دا متعدل نظر دی، او کرامت مني مگر يوازې الهي اولياؤ ته يې ثابتوي نه هر دجا او شعبده باز ته؛ چې دا د اهل سنت و جماعت نظر دی.

دې بحث ته تر ورننوتلو مخکې ښه ده چې په لنډه توگه د خوارقو عاداتو په شرحه وغږېږم تر څو موضوع لا ښه روښانه شي.

خوارق عادات څه شی دي؟

اصل دا دی چې الله تعالی کائنات د ثابتو او حتمي قوانيو پر بنسټ پيدا کړي دي، له همدې امله ده چې اور سوځوونکی، سمندر ډوبوونکی دی او انسان (پرته له وسايلو) هوا ته د الوتلو وړتيا نه لري؛ خو کله هم ځينې کارونه د طبيعت او د کائناتو د معمول عادت پر خلاف منځته راځي، د بيلگې په ډول: اور خپل هميشنی عادت تغيروي او سوځول نه کوي او همداسې نورې بيلگې د شيانو د اصلي طبيعت او عادت دې خلاف عمل ته خارق عادت ويل کيږي.

د خوارق عاداتو ډولونه

علماء دې ته په کتو چې خوارق عادت له کومو اشخاصو او افرادو څخه راپيښيږي ؛ هغه په درې ډولونو ويشي: معجزه، کرامت او استدراج. او ځينې نور يې د پېښېدلو د څرنگوالي له مخې په شپږو ډولونو ويشي. دلته په لنډ ډول دغه شپږ ډولونه شرحه او واضح کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی؛ ارهاصات: د ارهاص جمع ده چې د اماده باش اوسیدلو په معنا ده؛ او په اصطلاح کې هغو خارق العاده پېښو ته ویل کیږي چې معمولا د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ظهور او زیږیدنې سره یوځای منځته راغلې وي. له ارهاس څخه هدف، په راتلونکي کې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د نبوت د ادعا د منلو لپاره د خلکو ذهني اماده کول دي، لکه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له نبوت مخکې د اصحاب فیل پېښه یا هم په ماشومتوب کې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د شق صدر پېښه.

دوهم؛ معجزه: په لغت کې د هغه خارق العاده کار په معنا ده چې نور یې له بیلګې او مثال راوړلو څخه ناتوانه کړي. او په اصطلاح کې له هغه خارق العده کار څخه عبارت دې چې الله تعالی یې د خپلو انبیاؤ په واسطه جاري کوي تر څو د هغوی د نبوت پر ربښتینوالي دلیل شي، دښمنانان یې وننګوي او د هغه کار له بیلګې او مثال له راوړلو یې عاجز کړي. لکه قرآن کریم پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم، د موسی علیه اسلام لکړه، اود مور ذاتي ړوند رغول د عیسی علیه السلام لپاره. ارصاهات او معجزې د انبیاؤ له ځانګړنو دي او په دې کار کې له هغوی سره څوک شریک او ملګری نشته.

دریم؛ کرامات: د کرامت جمع ده او د نورو د عزت او درناوي په معنا ده، د پستوالي او سپکوالي ضد ده. او په اصطلاح کې له هغه خارق العاده کار څخه عبارت ده چې له اولیاؤ او صالحو بندګانو څخه صادریږي. په دې مورد به لا ډیر وضاحت ورکړو إن شاء الله.

ارهاصات، معجزه او کرامت کسبي نه دي بلکې له انبیاؤ او اولیاؤ څخه چې هر چاته د الله تعالی خوښه شي ورکوي یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم سحر او جادو: سحر په لغت کې هغه څه ته ویل کیږي چې سبب یې پټ او پوښلی وي او په اصطلاح کې له هغه خارق العاده کار څخه عبارت دی چې له فاسق او کافر انسان څخه د شیطاني او کفري اورادو په ویلو سره صادریږي تر څو یې په فسق او کفر کې لا زیاتوالي راشي. سحر او جادو مختلف ډولونه او انواع لري چې دلته یې د بحث لپاره مجال نشته.

پنځم، استدراج: په لغت کې د انجام یا تدریجې نږدې کیدلو په معنا ده او په اصطلاح کې له هغه خارق العاده کار څخه عبارت دی چې له فاسق او گمراه انسان څخه سر وهي او هغه تدریجا الهي عذاب ته ورنږدې کوي. استدراج ته املاء او امهتال هم ویل کیږي. له استدراج څخه هدف دا دی چې الله تعالی جسور او نافرمانه گنهگاران ژر په عذاب او عقاب نه گرفتاروي بلکې د نعمتونو دروازې پرې راپرانیزې چې دغه د نعمتونو پراخوالی هغوی د غفلت له خوب څخه راویښوي او هدایت یې په برخه کیږي او یا هم دا چې د هغوی غرور لا پسې ډیروي او عاقبت یې ورته لا سختوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن عقبة بن عامر وايي نبي صلى الله عليه وسلم وفرمايل: " إذا رأيت الله يعطي العبد من الدنيا على معاصيه، فإنما ذلك استدراج له " ثم تلا رسول الله صلى الله عليه وسلم: {فلما نسوا ما ذكروا... الى: والحمدلله ربالعالمين}"[1]

يعني:« هرکله دې چې وليدل الله تعالى يو ګنهګار بنده په نعمتونو کې پراخوالی راوستلی دی. نو دا ورته استدراج دی تر دې وروسته رسول الله ص د خپلې خبرې د اثبات لپاره لاندې آيت تلاوت کړ:ژباړه " بيا کله چې هغوی هغه نصيحت هېر کړ چې ورته شوی ؤ، نو موږ د هر ډول سوکالۍ دروازې د هغو لپاره پرانيستې. تر دې پورې چې کله هغوی په هغو نعمتونو کښې چې ورښبل شوي ول، ښه ډوب شول. نو موږ په ناڅاپي ډول هغوی ونيول او په دې وخت کښې د هغو دا حالت ؤ چې له هري ښېګنې څخه ناهيلي ول. په دې توګه د هغو خلکو ستنه ويستله شوه چې ظلم يې کړی ؤ. او ثنا، ستاينه د کائيناتو د پالونکي لپاره ده"»[2].

---

[1] (مسند احمد روايت شماره ۱۷۳۱۱، معجم الكبير ۱۷/۳۳۰، معجم الأوسط روايت شماره۹۲۷۲ ، او شيخ البانى رح دا روايت په "سلسلة الأحاديث الصحيحة وشيء من فقهها وفوائدها" ۱/۷۷۳روايت شماره ۴۱۳ سره صحيح ګڼلی)

[2] . (سوره انعام ايت ۴۴-۳۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم؛اهانت: په لغت کې د چا د سپک ګڼلو په معنا ده، او په اصطلاح کې له هغه خارق العاده کار څخه عبارت دی چې د دنبوت د درواغجن مدعي په لاس او د هغه څه خلاف چې هغه يې غواړي راپېښ شي. لکه هغه څه چې مسلمه کذاب ته ورپېښ شول چې غوښتل يې ځان د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په څير کړي. علامزه امام ابن کثير رح داسې نقل کوي: "بصق فِي بئر فغزر ماؤه، فبصق فِي بئر فغاض ماؤاه بالكَلية: وفِي أخرى فصار ماؤه أجاجا، وتوضأ وسقى بوضوئه نخلا فيبست وهلكت... ويقال: إنه دعا لرجل أصابه وجع فِي عينيه فمسحهما فعمى"[1]

يعني:«يوه ورځ يې په څاه کې د خولې لاړې واچولې، او اوبه يې وچې شولې، په بله څاه کې يې د خولې لاړې واچولې، د هغې اوبه تروشې شولې، د اوداسه اوبه يې د خرما تر ونې لاندې تيرې شوې نو هغه ونه له منځه لاړه، او ويل کيږي چې هغه د يو کس پر سترګو چې درد يې کولو لاس تير کړ نو سترګې يې ړندې شوې».

دغه اهانت د درواغجن پيغمبر د پيروانو د بيدارۍ او همدارنګه د نورو په وړاندې د هغه د ذلت او خوارولو لپاره، پيښيږي.

[1] (البداية و النهاية ٦/٣٢٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولیاؤ د کرامت په اړه د ابن تیمیه رح نظر

د دې لپاره چې اصلي بحث ته ورننوځو، د اولیاو د کرامت په اړه د شیخ الاسلام ابن تیمیه رح نظر را اخلو. شیخ رحمه الله وايي: "ومن أصول أهل السنة: التصديق بكرامات اولياء.وما يُجرى الله على أيديهم؛ من خوارق العادات، فِي: أنواع العلوم والمكَاشفات وأنواع القدرة والتأثيرات وكالمأثور عن سالف الاْمم، فِي سورة الكهف وغيرها وعن صدر هذه الأْمة من الصحابة والتابعينْ وسائر قرون الاْمة و هى موجودة فيها إ لى يوم القيامة"[1]

يعني:« د اهل سنت و جماعت د عقيدې له اصولو او اساساتو څخه د اولياؤ د كراماتو تصديق دی. او كرامت هغه دی چې الله تعالی د خپلو دوستانو په لاس خارق العاده كارونه صادروی لكه د علومو انواع، مكشوفات، د قدرت انواع او تاثيرات، لكه هغه څه چې له تيرو امتونو نه په سورت كهف او نورو سورتونو كې چې راغلي او ددې امت له پيله له صحابه و ،تابعينو او د امت له نورو ډلو صادر شوی دی. او دا د امت په منځ كې د قيامت تر ورځې شتون لري».

پام مو شو چې شيخ رح د اولياؤ د كراماتو مخالف نه دی بلكې د اهل سنت و جماعت له باوري اصولو او اساساتو يې ګڼي؟

[1] . (العقيدة الواسطية، ص٢٨-٢٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ولې د امام ابن تيميه رح مخالفين پر هغه پسې دغه ډول تهمت تړي؟

دې پوښتنو ته په ځواب کې د درې احتمالونو تصور کيږي:

لومړی: ممکن دوی د شيخ ابن تيميه رح له کتابونو ناخبره او جاهل وي او د شيخ رح په وړاندې د هغه د مخالفينو د تبليغاتو تر اغيز لاندې راغلي وي.

دوهم: احتمال لري چې له اولياؤ د خپل ناسم تعريف له مخې وي.

دريم: ممکن له کرامت څخه ناسم او د واقعيت خلاف تعريف ولري.

ښه ده چې دغه درې احتماله لږ شرحه کړو:

لومړی احتمال: متاسفانه ځينې خلک له داسې يو څه او چا سره دښمني کوي چې له خپلې ژبې يې نه پيژني. لکه هغسې چې علی رضی الله عنه ته منسوبه خبره چې هغه فرمايي: "الْناس أعداء ما جهلوا".[1]

[1] (الإعجاز والإيجاز ۱/۳۴ و نهج البلاغه حکمت ۱۷۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« خلک د هغه څه دښمنان دي چې پرې جاهل دي.». او یا هم د دوی ځینې همیشني عادتونه دي چې هغه څه چې اوري پرته له څېړنې او تحقیق نه پرې قضاوت کوي او حکم پرې صادروي؛ دا د قرآن او سنت خلاف عادت دی او پرته له شکه له اصیلو اسلامي اخلاقو سره په تضاد کې دی.

الله تعالی فرمايي:{ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ}[1]

ژباړه: اې مؤمنانو! که کوم فاسق تاسي ته له کوم خبر سره راشي، نو تاسي (د خبر په اړه) پلټنه او تحقیق وکړئ، هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر ورسوئ او بیا پخپلو کړو پښېمانه شئ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي: "بحسب المرء من الكذب أن يحدث بكل ما سمع"[2]

یعني:« دیو شخص د دروغګویۍ لپاره دا کافي ده چې هر څه یې اوریدلي وي (نو خلکو ته یې) وایې». نو ددغه ډول کسانو د درد دوا مطالعه او تحقیق دی. ترڅو پرته له پوهې د هیڅ کس په ځانګړې توګه د شیخ الاسلام ابن تیمیه رح په څېر جلیل قدر عالم په اړوند بې ادبي او ګستاخي ونه کړي.

[1] (سوره حجرات ایت٦).

[2] (صحیح مسلم روایت شماره٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د علماو غوښه مسمومه(زهرلرونکې) ده او هر څوک يې چې وخوري په دنيا او آخرت کې تبا او برباد شي.

دوهم احتمال: په دې کې شک نشته چې د الله تعالی له دوستانو سره دښمني ډيره خطرناکه ده تر کومه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم له الله متعال نه روايت کوي چې (حديث قدسی) الله جل جلاله فرمايی: من عادي لي وليا فقد آذنته بالحرب"[1]

يعني:« هر څوک چې زما له دوستانو سره دښمني وکړی زه د هغه پر وړاندې د جنګ اعلان کوم».

مګر اساي مشکل دا دی چې يو ډير شمير خلک هر فريبکار، ګمراه او دجال د الله ولي ګڼي او د خدای له دوستانو يې شميري. او د دوی دغه غلط فهمي ددې سبب ګرځي چې که هرڅوک له دغه دجال سره مخالفت وکړي نو هغه د اولياء الله دښمن نوموي او ورسره عداوت او دښمني کوي.

الله تعالی د خپلو اولياؤ او دوستانو ځيني صفات دا ډول بيانوي:{أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ~الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقون}[2]

[1] (صحيح بخاری روايت۶۵۰۲)
[2] (سوره يونس آيات۶۲-۶۳۔)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه:« واورئ! څوك چې د الله دوستان دي، پر هغو کومه وېره نشته؛ او غمجن کيږي نه. هغوی چې ایمان یې راوړي دی او د پرهېزګارۍ کړنلاره یې غوره کړېده.»

هوکې! په دې مبارکو ایاتونو کې د اولیاؤ لپاره دوه صفتونه بیان شوي دي، ایمان او تقوا؛ نو د دې دواړو په شتون سره هر متقی مسلمان د الله دوست دی.

نو هغه څوک چې دین او شریعت ته پابندې ونه لري او حتی د جماعت لمونځ یې پرته له ضرورت څخه ترک کړی وي، د جمعې او نور لمونځونه یې پرایښي وي، نو څنګه کیدای شي چې د خدای دوست شي؟

هغه څوک چې حلال او حرامو ته پاملرنه نه کوي او هر څه یې چې مخې ته راځي له ستوني یې تیروي، څنګه ممکنه ده چې د الله دوست دې وي؟ او یا هم د زرګونه فسق او فجور مرتکب شوی وي، مګر بیا یې د الله ولي نوموي، له ټولو فجائعو یې سترګې پټوي او هر څوک چې له هغه سره مخالفت وکړي نو د الله د دوستانو د دښمنۍ ټاپه یې پر تندي ور وهي.

یقینا شیخ ابن تیمیه رح یا بل هر څوک چې یوازې د یونس سورې په همدې آیتونو باندې وپوهیږي؛ نو دغه ډول دجال به د الله دوستان ونه ګڼي بلکې د شیطان دوستان به یې وشمیري.

دریم احتمال: یوه ډله خلک هر خارق عادت کرامت نوموي، او ترسه کوونکی یې ولی ګڼي چې دا یوه ښکاره او څرګنده غلط فهمي ده او ددې سوء تفاهم د له منځه وړلو لپاره مې ددې مبحث په پیل کې د خوارق عاداتو ډولونه بیان کړل، تر څو ستاسو په یاد وي چې هر خارق عادت، کرامت نه دی او کرامت هغه خارق عادت چې د الله د یو ولي په لاس پیښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، او هدف ورځخه کیدای شي دا اسباب وي: یاري، د دغه شخص تثبیت او تشویق، یاهم د الله د دین نصرت.

خورقو عاداتو ته د اشارې په لړ کې وپوهیدو چې کرامت له تقوالرونکو، صالحو او پرهیزګاره بندګانو ځخه صادریږي مګر که په چا کې دا غوره صفتونه نه وي، فاسق او شریعت ځخه لرې انسان وي نو یقینا دغه خارق العاده پېښه به کرامت نه بلکې کیدای شي شیطاني استدراج به وي.

البته دا باید روښانه کړم داسې نه دی چې هر ولي د کرامت څښتن دی بلکې کرامت د یوې تحفې او ځینو هغو عواملو له امله چې وړاندې مو یاد کړل، ولي ته ورکول کیږي. له یو چا ځخه د خارق العاده کار پیښیدل د هغه په ښه والي او صلاح دلالت نه کوي تر څو ورته د خدای ولي وویل شي او کار کرامت وګڼل شي؛ بلکې د هغه کس کړنو ته ګورو چې که چیري ظاهرا صالح او د شریعت پابند وه او دا کار يې د کرامت په توګه شمیرو؛ له دې پرته له ستر دجال نه هم ځینې خارق العاده کارونه صادریږي چې هیڅکله دا د هغه پر صدق او ښه والي دلالت نه کوي هغه لا ښه راپیژني چې دجال دی.

ځینې هغه خارق العاده کارونه چې دجال یې تر سره کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله د دجال د سرعت په اړه فرمايي: "كالغيث استدبرته الريح"[1] يعني:«د هغې ورېځې په څير دى چې باد يې په خوځښت راولي.» همدارنګه د ځينو نورو كارونو په اړه يې وايي: "فيأتي على القوم فيدعوهم، فيؤمنون به ويستجيبون له. فيأمر السماء فتمطر. والأرض فتنبت. فتروح عليهم سارحتهم، أطول ما كانت ذرا، وأسبغه ضروعا، وأمده خواصر. ثم يأتي القوم. فيدعوهم فيردون عليه قوله. فينصرف عنهم. فيصبحون ممحلين ليس بأيديهم شيء من أموالهم. ويمر بالخربة فيقول لها: أخرجي كنوزك. فتتبعه كنوزها كيعاسيب النحل. ثم يدعو رجلا ممتلئا شبابا. فيضربه بالسيف فيقطعه جزلتين رمية الغرض ثم يدعوه فيقبل ويتهلل وجهه. يضحك."[2]

يعني:«(دجال) د يوې طائفې خواته ورځي او هغوى د خپل ځان خواته دعوتوي، هغوى پرې ايمان راوړي او دعوت يې مني، بيا اسمان ته امر كوي او باران وري، بيا ځكې ته امر كوي او هغه راشنه كيږي، او د هغه قوم څاروي چې په څريدلو كې دى په داسې حال كې د هغوى مخ ته راځي چې شاوې او لګنونه يې تر پخوا غټ او غښتلي شوي دي(چاغ شوي دي) او پې يې له شيدو ډكې دي. وروسته تر دې د بل قوم خواته ورځي خپل ځان ته يې دعوتوي خو هغوى يې دعوت نه مني او ترې منصرف كيږي، بيرته راګرځي او هغه قوم له وچ

[1] (صحيح مسلم روايت شماره۲۹۳۷)

[2] (صحيح مسلم روايت شماره۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاليو سره مخ کيږي او ټولې شتمنۍ يې له منځه ځي، او بيا دجال په يوه ويجاړه تيريږي او هغې ويرانې او کنډوالې ته خطاب کوي: خزانې دې دباندې راوباسه! او په هغه ځمکه کې پټې خزانې داسې هغه ته راوځي لکه مچۍ چې خپله ملکه پسې ځي. وروسته يو تندرسته ځوان سړی دعوتوي، او هغه په توره وهي او لکه د هدف په لور د غشي د وارولو په ډير يې په سرعت په منځ کې دوه ټوټې کوي او وروسته يې بيرته خپل لور ته ور بلي او هغه په داسې حال کې چې وجود يې ځليږي او خاندي(ژوندۍ کيږي) او د هغه خواته راځي.».

دجال په دې کارونو سره د الله ولی نه دی! بلکې د الله دښمن دی او دا کارونه يې د استدراج په توګه او همدارنګه د بندګانو د ايمان او بې ايمانۍ د ازمويلو لپاره دي. نو اصل تقوا او پرهيزګاري ده نه خارق العاده کارونه.

يونس بن عبد الأعلى صدفی رح وايی: امام شافعی رح ته مې وويل : "إن صاحبنا الليث كَان يقول: إذا رأيتم الرجل يمشي على الماء فلا تعتبروا به حتَّى تعرضوا أمره على الكتاب والسنة؟ فقال الشافِعي: قصر الليث رح بل ذا رأيتم الرجل يمشي على الماء، ويطير فِي الهواء، فلا تعتبروا به حتَّى تعرضوا أمره على الكتاب والسنة"[1]

[1] (شرح العقيدة الطحاوية لابن ابی العز ۲/۷۶۹ ، ځينې علماء ددی روايت سند له امام شافعی نه ضعيف ګڼلی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني:« زمونږ لیث رحمه الله ویل: که مو څوک ولیدل چې د اوبو پر مخ ځي، نو تر هغو مه پرې دوکه کیږئ څو چې وینئ د کتاب او سنت پابند دی او کنه؟ امام شافعي رح وفرمایل: لیث رح تقیر کړی بلکې که مو څوک ولیدل چې د اوبو پر مخ ځي، یا په هوا کې الوځي (پرته له وسیلې نه) نو تر هغو ارزښت مه ورکوئ څو چې وینئ د کتاب او سنت پابند دی او کنه؟».

بایزید بسطامی وایي: "لو نظرتم إلى رجل أعطي من الكرامات حتَّى يرفع فِي

الهواء فلا تغتروا به حتَّى تنظروا كيف تَجدونه عند الْامر والْنهي وحفظ الحدود وأداء الشرَيعة".[1]

یعني:« که مو څوک ولیدل چې کرامات ورته ورکړای شوي دی تر دې چې په هوا کې پرواز کوي نو فریب یې مه خورئ تر څو چې ووینې رویه یې له امر او نهی، د حدود ساتنې او د شرعي اعمالو ترس ره کولو کې څنګه ده».

همدارنګه وایي : "الذي يمشي على الْماء ليس بعجب لله خلق كثير يمشون على الْماء ليس لْهم عند الله قيمة».[2]

[1] (حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ١٠/٤٠).

[2] (حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ١٠/٣٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني: هغه چې د اوبو پر مخ ځي کوم د حيرانتيا وړ کار يې نه دی کړی، الله تعالی ډېر داسې مخلوقات لري چې د اوبو پر مخ ځي او د الله تعالی په وړاندې هيڅ ازښت نه لري».

شيخ الاسلام رحمه الله د الهي اولياؤ ريښتوني کرامات مني مگر دجل کاري، شعبده بازي، سحر، جادو او شيطاني اعمالو ته مخه کول استدراج گڼي او ورسره مخالف دی.

شيخ الإسلام رحمه الله د "الفرقان بينْ أولياء الرحمن و أولياء الشيطان" تر نامه لاندې کتاب ليکلی او په دې کتاب کې يې هڅه کړې تر څو د شرعي نصوصو له مخې د الله د دوستانو او د شيطان د دوستانو تر منځ توپير روښانه کړي او هم يې دا ټاپه زمونږ له لاسه اخيستي تر څو په هر کس، ناکس د ولی الله يا د خدای د دوست نسبت ونه تړو. همدارنگه دا کتاب له جهميه، معتزله او حتی اشاعره -نه پر ټولو- څخه پر ځينو بدعتيانو رد دی چې د شرعي او حقيقي اولياؤ له کراماتو څخه انکار کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاتمه

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات،وبفضله تتنزل الْخيرات والبركات وبتوفيقه تتحق المقاصد والغايات.

د الله تعالی شکر ادا کوم چې د دې توفيق يې راکړ تر څو وکړای شم چې قلم را پورته کړم او پر دې مهمه او بنسټيزه موضوع چې د اسلام د تاريخ د ستر ميړني شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله پر ژوند بحث دی؛ ليکنه وکړم. هڅه مې کړې چې خطاګانې مې په دې ليکنه کې کمې وي مګر يقين لرم دا چې انسان کمزوری او ناتوانه دی نو په همدې اساس زما کار هم له خطا او تيروتنې پاک نه دی. نو بناء زما غوښتنه له ټولو د علم او قلم له څښتنو څخه دا ده چې که چيرې يې املايي يا هم علمي خطا په دې کتاب کې وليدله نو خامخا دې ماته را په ګوته کړي تر څو په بل چاپ کې پرې له سره غور وشي.

او په پای کې ځانګړې مننه کوم له ډاکټر صاحب مبارز او همدارنګه ډاکټر صاحب حازم حفظهماالله څخه چې کتاب يې مطالعه کړ او د دې رسالې د لا ښه والي لپاره يې ځينې نظريات وړاندې او تقريظ يې پرې وليکلو. همدارنګه له هغو عزيزانو څخه مننه کوم چې زحمت يې وويستو او ځينې ټايپي غلطۍ يې اصلاح کړې او په دې برخه کې يې له ما سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همکاري وکړه. همدارنګه مننه کوم د عاصم له انتشاراتو څخه چې د کتاب د چاپړلو زحمت يې وزغملو او همدارنګه مننه کوم له درنو خيرينو څخه چې هر يوه د کتاب د چاپ يوه برخه لګښت په غاړه واخيستلو. الله تعالی دې ټولو عزيزانو او د کتاب ليکوال،او درانه لوستونکي ته عظيم اجر او د حق په لاره کې ثبات ور په برخه کړي. آمين

عبدالرحمن فاتح

AB.RAHMANFATEH@GMAIL.COM

د منابعو فهرست

•القرآن الكريم

• الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه= صحيح البخاري؛ المؤلف: محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري الجعفي، المحقيق: محمد زهير بن ناصر الناصر، الناشر: دار طوق النجاة (مصورة عن السلطانية بإضافة ترقيم ترقيم محمد فؤار عبد الباقي)، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۲هـ.

• المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسو الله صلى الله عليه وسلم؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

المؤلف: مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيري النيشابوري (المتوفى٢٦١هـ)، المحقق: محمد فؤار عبد الباقي، الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت.

• سنن أبي داود؛ المؤلف: أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو الأزدي السجستاني (المتوفى: ٢٧٥هـ)، المحقق: محمد محي الدين عبد الحميد، الناشر: المكتبة العصرية، صيدا – بيروت.

• مسند الإمام أحمد بن حنبل؛ المؤلف: أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلا ل بن أسد الشيباني (المتوفى: ٢٤١هـ)، المحقق: شيعيب الأر نؤوط - عيار مرشد، وآخرون، إشراف: ر عبد اللع بن عبد المحسن التركي، الناشير: مؤسسة الرسالة، الطبعة: الأولى، ١٤٢١هـ - ٢٠٠١ م.

• المعجم الأوسط؛ المؤلف: سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (المتوفى: ٣٦٠هـ)، المحقق: طارق بن عوض الله بن محمد , عبد المحسن بن إبراهيم الحسيني، الناشر: دار الحرمين – القاهرة.

•المعجم الكبير؛ المؤلف: سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (المتوفى:٣٦٠هـ)، المحقق: حمدي بن عبد المجيد السلفي، دار النشر: مكتبية ابن تيمية – القاهرة، الطبعة: الثانية.

• فتح الباري شرح صحيح البخاري؛ المؤليف: أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل العسقلاني الشافعي، الناشر: دار المعرفة - بيروت، ١٣٧٩.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج؛ المؤلف: أبو زكريا محيي الدين يحيي بن شرف النووي (المتوفى: ٦٧٦هـ)، الناشر: دار إحياء التيراث العربي – بيروت، الطبعة: الثانية، ١٣٩٢هـ.

• السراج الوهاج من كشف مطالب صحيح مسلم بن الحجاج، المؤلف: صديق حسن خان حققه و عنى بطبعه خادم العلم عبدالله بن ابراهيم الأنصاري، طبع على نفقة الشؤن الدينية بدولة قطر.

•سبل السلام؛ المؤلف : محمد بن إسماعيل الأمير الكحلانى الصنعاني (المتوفى ١١٨٢هـ)، الناشر : مكتبة مصطفى البابي الحلبي، الطبعة : الرابعة ١٣٧٩هـ/ ١٨٦٠م.

• الثقات؛ المؤلف: محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن معبد، التميمي، أبو حاتم الدارمي، البستي (المتوفى: ٣٥٤هـ)، طبع بإعانة: وزارة المعارف للحكومة العالية الهندية، تحت مراقبة: الدكتور محمد عبد المعيد خان مدير دائرة المعارف العثمانية، الناشر: دائرة المعارف العثمانية بحيدر اباد الدكن الهند، الطبعة: الأولى، ١٣٩٣هـ = ١٩٧٣م.

•الأسماء والصفات للبيهقي؛ المؤلف: أحمد بن الحسين بن علي بن موسى الخسروجردي الخراساني، أبو بكر البيهقي (المتوفى:٤٥٨هـ)، حققه وخرج أحاديثه وعلق عليه: عبد الله بن محمد الحاشدي، قدم له: فضيلة الشيخ مقبل بن هادي الوادعي، الناشر: مكتبة السوادي، جدة - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، ١٤١٣هـ -١٩٩٣ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

•تاريخ بغداد؛ المؤلف: أبو بكر أحمد بن علي بن ثابت بن أحمد بن مهدي الخطيب البغدادي (المتوفى: ٤٦٣هـ)، المحقق: الدكتور بشار عواد معروف، الناشر: دار الغيرب الإسلامي – بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٢٢ هـ - ٢٠٠٢ م.

•المنتخب من علل الخلال (ومعه تتمة)؛ المؤلف: أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمدبن محمد بن قدامة الجماعيلي المقدسي ثم الدمشقي الحنبلي، الشهير بابن قدامة المقدسي (المتوفى: ٦٢٠هـ)، تحقيق: أبي معاذ طارق بن عوض الله بن محمد، الناشر: دار الراية للنشر والتوزيع.

• ميزان الاعتدال في نقد الرجال ؛ المؤلف: شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبي (المتوفى: ٧٤٨)، تحقيق: علي محمد البجاوي، الناشير: دار المعرفة للطباعة والنشر، بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى، ١٣٨٢هـ - ١٩٦٣ م.

•اللآلىء المصنوعة في الأحاديث الموضوعة؛ المؤلف: عبد الرحمن بن أبي بكر، جلال الدين السيوطي (المتوفى: ٩١١هـ)، المحقيق: أبو عبد الرحمن صلاح بن محمد بن عويضة، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤١٧هـ- ١٩٩٦م.

•كشف الخفاء ومزيل الإلباس عما اشتهر من الأحاديث على ألسنة الناس؛ المؤلف إسماعيل بن محمد العجلوني الجراحي (المتيوفى: ١١٦٢هـ)، الناشر: مكتبة القدسيي، لصاحبها حسام الدين القدسي – القاهرة، عام النشر: ١٣٥١.

• الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعة؛ المؤلف: محمد بن علي بن محمد الشوكاني (المتوفى: ١٢٥٠هـ)، المحقق: عبد الرحمن بن يحي المعلمي اليماني، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ في الأمة؛ المؤلف: أبو عبد الرحمن محمد ناصر الدين، بن الحاج نوح بن نجاتي بن ادم، الأشقودري الألباني (المتوفى: ١٤٢٠هـ)، دار النشر: دار المعارف، الرياض - الممكلة العربية السعورية، الطبعة: الأولى، ١٤١٢هـ / ١٩٩٢م.

• التنكيل بما في تأنيب الكوثري من الأباطيل؛ المؤلف: عبد الرحمن بن يحيى بن علي بن محمد المعلمي العتمي اليماني (المتوفى: ١٣٨٦هـ)، مع تخريجات وتعليقات: محمد ناصر الدين الألباني - زهير الشاويش - عبد الرزاق حمزة، الناشير: المكتب الإسلامي، الطبعة: الثانية، ١٤٠٦هـ - ١٩٨٦ م.

•العقود الدرية من مناقب شيخ الإسلام أحمد بن تيمية؛ المؤلف: شمس الدين محمد بن أحمد بن عبد الهادي بن يوسف الدمشقي الحنبلي (المتوفى: ٧٤٤ه)، المحقيق: محمد حامد الفقي، الناشر: دار الكاتب العربي – بيروت.

• البداية والنهاية؛ المؤلف: أبو الفداء إسيماعيل بن عمير بن كثير القرشيي البصري ثم الدمشقي (المتوفى: ٧٤٤ه)، الناشر: دار الوكر، عام النشر: ١٤٠١ ه - ١٩٨٦ م.

• الدرر الكامنة في أعيان المائة الثامنة: المؤلف: أبو الفضل أحمد بن علي بن محمد بن أحمد بن حجر العسقلاني (المتوفى: ٨٥٢ه)، المحقق: مراقبة / محمد عبد المعيد ضان، الناشر: مجلس دائرة المعارف العثمانية - صدر اباد/ الهند، الطبعة: الثانية، ١٣٩٢ه/ ١٩٨٦م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

•رد المحتار على الدر المختار؛ المؤلف: ابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبيد العزيزعابدين الدمشقي الحنوي (المتوفى: ١٢٥٢ه)، الناشر: دار الوكر-بيروت، الطبعة: الثاية، ١٤١٢ه - ١٩٩٢م.

• العرف الشذي شرح سنن الترمذي؛ المؤلف: محمد أنور شاه بن معظم شياه الكشميري الهندي (المتوفى: ١٣٥٣ه)، تصحيح: الشيخ محمود شاكر، الناشر: دار التراث العربي – بيروت، لبنان، الطبعة: الأولى، ١٤٥٢ه - ٢٠٠٤ م.

•تاريخ إربل؛ المؤلف: المبارك بن أحمد بن المبارك بن موهوب اللخميي الإربلي

المعروف بابن المستوفي (المتوفى: ٦٣٧ه)، المحقق: سامي بن سيد خماس الصقار، الناشر: وزارة الثقافة والإعلام، دار الرشيد للشر، العراق؛ عام النشر: ١٩٨٠ م.

• معجم البلدان؛ المؤلف: شهاب الدين أبو عبد الله ياقوت بن عبدالله الرومي الحميوي (المتوفى: ٦٢٦ه)، الناشر: دار صارر، بيروت، الطبعة: الثانية، ١٩٩٥م.

•ذيل طبقال الحنابلة؛ المؤلف: زين الدين عبد الرحمن بن أحمد بى رجب بى الحسين السلامي، البغدادي، ثم الدمشقي، الحنبلي (المتوفى: ٧٩٥ه)، المحقق: د عبد الرحمن بن سليمان العثيمين، الناشر: مكتبة العبيكان – الرياض الطبعة: الأولى، ١٤٢٥ ه - ١٩٩٥ م.

• الوابل الصيب من الكلم الطيب؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١ه)، تحقيق: سيد إبيراهم، الناشر: دار الحديث – القاهرة، رقم الطبعة: الثالثة، ١٩٩٩ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح؛ المؤلف: علي بن)سلطان(محمد، أبو الحسن نورالدين الملا الهروي القيادي (المتيوفى: ۱۰۱۴هى)، الناشر: دارالفكر، ببيروت – لبنان، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۲ه - ۲۰۰۲م.
- إعلام الموقعين عن رب العالمين؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ۷۵۱ه)، تحقيق: محمد عبد السلام إبراهم، الناشر: درا الكتب العلمية – بيروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۱ه - ۱۹۹۱م.
- بدائع الوفائد؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين اابن قيم الجوزية (المتوفى: ۷۵۱ه)، الناشر: مكتبة نزار مصطفى الباز - مكة المكرمة، الطبعة الأولى، ۱۴۱۶ – ۱۹۹۶، تحقيق: هشام عبد العزيز عطا - عاد عبد الحميد العدوي - أشرف أحمد الج.
- مدارج السالكين بين منازل إياك تعبد وإياك نستعين؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ۷۵۱ه)، المحقق: محمد المعتصم بالله البغدادي، الناشر: درا الكتاب العربي – بيروت، الطبعة: الثالثة، ۱۴۱۶ ه - ۱۹۹۶م.
- مجموع الفتاوى؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن تيمية الحرانيي (المتوفى: ۷۲۸ه)، المحقق: عبد الرحمن بن محمد بن قاسم، الناشر: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، المدنية النبوية، المملكة العربيية الويعورية، عيام النشير: ۱۴۱۶ه/۱۹۹۵م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- الأعلام العلية في مناقب ابن تيمية؛ المؤلف: عمر بن علي بن موسى بن خليل البغدادي الأزجي البزار، سراج الدين أبو حويص (المتيوفى: ٧٤٩هـ)، المحقيق: زهير الشاويش، الناشر: المكتب الإسلامي – بيروت، الطبعة: الثالثة، .
- الكواكب الدرية في مناقب المجتهد ابن تيمية؛ المؤلف: مرعي بن يوسف الكرمي الحنبل المحقق: نجم عبد الرحمن خلف، حالة الفهرسية: غير مفهرس، الناشر: درا الغرب الإسلامي، سنة النشر: ١٤٠٦ – ١٩٨٦.
- الشهادة الزكية في ثناء الأئمة على ابن تيمية؛ المؤلف: مرعي بن يوسف بن ابى بكر بن أحمد الكرمى المقدسي الحنبليى (المتوفى: ١٠٣٣هـ)، المحقيق: نجم عبد الرحمن خلف، الناشر: دار الفرقان , مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة: الأولى،١٤٠٤.
- الرد الوافر؛ المؤلف: محمد بن عبد الله)أبي بكر(بن محمد ابن أحمد بن مجاهد القيسي الدمشقي الشافعي، شمس الدين، الشهير بابن ناصر الدين (المتوفى: ٨٤٢هـ)، المحقق: زهر الشاويش، الناشر: المكتب الإسلامي – بيروت.
- تقريظ للحافظ ابن حجر العسقلاني على الرد الوافر؛ المؤلف: محمد بن أحمد بن محمد بن خير الله، أبو الفضل، صفي الدين الحنفي الأثيري الحسيني البخاري (المتوفى: ١٢٠٠هـ)، المحقق: محمد بن إبراهم الشيباني، الناشر: مكتبة ابن تيمية – الكويت.
- الجامع لسيرة شيخ الإسلام ابن تيمية خلال سبعة قرون؛ المؤلف: محمد عزيز بن شمس وعلي بن محمد العمران، الناشر: دار عالم الفوائد – مكة، الطبعة: الثانية، شوال١٤٢٢ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شذرات الذهب في أخبار من ذهب؛ لعبد الحي بن أحمد العكري الدمشقي،)الكتاب مدقق مرة واحدة(، ولادة المؤلف :: ١٠٣٢، وفاة المؤلف :: ١٠٨٩، دار النشر: دار الكتب العلمية.
- تاريخ ابن الوردي؛ المؤلف: عمر بن مظور بن عمر بن محمد ابن أبي الفوارس، أبو حفص زين الدين ابن الوردي المعري الكندي (المتوفى: ٧٤٩ه)، الناشر: دار الكتيب العلمية - لبنان / بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤١٧ه - ١٩٩٦م.
- تاريخ الإسلام ووفيات المشاهر والأعلام؛ المؤلف: شمس الدين أبو عبد الله محميد بن أحمد بن عثمان بن قايماز اليذهبي (المتوفى: ٧٤٨هی)، المحقق: الدكتور بشار عواد معروف، الناشر: دار الغرب الإسلامي، الطبعة: الأولى، ٢٠٠٣
- مجمع الآداب في معجم الألقاب؛ المؤلف: كما الدين أبو الفضل عبد الرزاق بن أحمد المعروف بابن الوسطي الشيباني (المتوفى: 723 ه)، المحقق: محمد الكاظم، الناشر: مؤسسة الطباعة والنشر- وزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي، إيران، الطبعة: الأولى، ١٤١٦ ه.
- أسماء مؤلفات شيخ الإسلام ابن تيمية؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١هی)، المحقيق: د. صلاح الدين المنجد، الناشر: دار الكتاب الجديد – بيروت، الطبعة: الرابعة، ١٤٠٣ – ١٩٨٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- طريق الهجرتين وباب الوعارتين؛ المؤلف: محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: ٧٥١هـ)، الناشر: دار السلفية، القاهرة، مصير، الطبعة: الثانية، ١٣٩٤هـ.
- القصيدة النونية؛ المؤلف : محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سيعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى : ٧٥١هـ)، الناشر : مكتبة ابن تيمية، القاهرة، الطبعة : الثانية، ١٤١٧هـ.
- منهاج السنة النبوية في نقض كلام الشيعة القدرية؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محميد ابن تيمية الحرانيي الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨هـ)، المحقق: محمد رشاد سالم، الناشر: جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، الطبعة: الأولى، ١٤٠٦ هـ - ١٨٩٦ م.
- رحلة ابن بطوطة المسماة تحفة النظار في غرائب الامصار وعجائب الأسفار؛ المؤلف محمد بن عبد الله بن محمد بن إبراهم اللواتي الطنجى، أبو عبد الله، ابن بطوطة (المتوفى: ٧٧٩هـ)، الناشر: دار الشرق العربي.
- شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة؛ المؤلف: أبو القاسيم هبة الله بن الحسين بن منصور الطبري الرازي اللالكائي (المتوفى: ٤١٨هـ)، تحقيق: أحمد بن سيعد بن حمدان الغامدي، الناشر: دار طيبة – السعودية، الطبعة: الثامنة، ١٤٢٣هـ / ٢٠٠٢م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- العقيدة الواسطية؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرانيي الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، الناشر: مكتبة المعارف، الرياض - المملكة العربية السعودية.
- شرح حديث النزو ل؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرا انى لحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، الناشر: المكتب الإسلامي، بيروت، لبنان، الطبعة: الخامسة، ١٣٩٧ه/١٩٧٧م.
- جمع الوسائل في شرح الشمائل، المؤلف : علي بن)سلطان(محمد، أبو الحسن نور الدين الملا الهروي القاري (المتوفى : ١٠١٤ه)، الناشر : المطبعة الشرفية - مصر ، طبيع على نفقة مصطى البابي الحلبي وإخوته.
- جلاء العينين في محاكمة الأحمدين، المؤلف: اعمان بن محمود بن عبد الله، أبو البركات خير الدين، الآلوسي (المتوفى: ١٣١٧ه)، قدم له: علي السيد صبح المدني - رح -، الناشر: مطبعة المدني، عام النشر: ١٤٠١ ه - ١٩٨١ م.
- الإستقامة، المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبدالله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحراني الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨هى)، المحقق: ر. محمد رشاد سالم، الناشر: جامعة الإمام محمد بن سعو د- المدينة المنورة، الطبعة: الأولى، ١٤٠٣.
- سير أعلام النبلاء؛ المؤلف : شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبي (المتوفى : ه)،٧٤٨ المحقق : مجموعة من المحققيين بإشراف

(c) ketabton.com: The Digital Library

الشيخ شيعيب الأرتاؤوط، الناشر : مؤسسة الرسالة، الطبعة : الثالثة ، ١٤٠٥ ه / ١٩٧٨٥ م.

- بيان تلبيس الجهمية في تأسيس بدعهم الكلامية؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحراني الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، المحقق: مجموعة من المحققين، الناشير: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، الطبعة: الأولى، ١٤٢٦ه.
- رفع الملام عن الأئمة الأعلام؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرانيي الحنبلي الدمشيقي (المتوفى: ٧٢٨ه)، طبع ونشر: الرئاسة العامة لإدارة البحوث العلمية والإفتاء والدعوة والإرشاد، الرياض - المملكة العربية السعودية، عام النشر: ١٤٠٣ ه - ١٩٨٣ م.
- جزء القراءة خلف الإمام؛ المؤلف: محمد بن إسماعيل بن إبراهم بن المغيرة البخاري، أبو عبد الله (المتوفى: ٢٥٦ه)، حققه وعلق عليه: الأستاذ فضل الرحمن الثوري، راجعه: الأستاذ محمد عطا الله خليف الفوجباني، الناشر: المكتبة السلفية، الطبعة: الأولى، ١٤٠٠ ه - ١٩٨٠٠ م.
- التنبية على مشكلات الهداية؛ المؤلف: صدر الدين علي بن علي ابن أبي العز الحنفي)المتوفى ٧٩٢ه(، تحقيق ودراسة: عبد الحكيم بن محمد شاكر (ج٣،٢،١)- أانور صالح أبو زيد (ج ٤، ٥)، أصل الكتاب: رسالة ماجستير- الجامعية الإسلامية بالمدينة المنورة، الناشر: مكتبة الرشد ناشرون - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى،١٢٤ه - ٢٠٠٣ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- النقض على المريسي؛ المؤلف: أبو سعيد عثمان بن سعيد بن خالد بن سعيد اليدارمي السجستاني (المتوفى: ٢٨٠ ه)، المحقق: أبو عاصم الشيوامي الأثري، الناشير: المكتبة الإسلامية للنشر والتوزيع، القاهرة – مصر، الطبعة: الأولى، ١٤٣٣ ه - ٢٠١٢ م.
- إيضاح الدليل في قطع حجج أهل التعطيل؛ المؤلف: أبو عبد الله، محمد بن إبراهم بن سعد الله بن جماعة الكناني الحموي الشافعي، بدر الدين (المتوفى: ٧٣٣هى)، المحقيق: وهبي سليمان غاوجي الألباني، الناشر: دار السلام للطباعة والنشر – مصر، الطبعة: الأولى، ١٣١٠ه - ١٩٩٠م.
- العلل المتناهة في الأحاديث الواهة؛ المؤلف: عبد الرحمن بن علي بن الجوزي، الناشر دار الكتب العلمية – بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٠٣، تحقيق: خليل الميس.
- رفع شبه التشبيه بأكف التنزيه؛ المؤلف: جما الدين أبو الفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد الجوزي (المتوفى: ٥٩٧ه)، تحقيق: حسن السقاف، الناشر: دار الإمام النيووي، سنة النشر: ١٤١٣ه - ١٩٩٢م، مكان النشر: الأردن.
- إبطال التأويلات لأخبار الصفات؛ المؤلف : القاضي أبو يعلى ، محمد بن الحسين بن محمد بن خلف ابن الفراء (المتوفى : ٤٥٨هى)، المحقق : محمد بن حمد الحمود النجدي، الناشر: دار إيلاف الدولية – الكويت.
- طبقات الحنابلة؛ المؤلف: أبيو الحسين ابن أبي يعلى، محمد بن محمد)المتوفى
- ٥٢٦ه(، المحقق: محمد حامد الفقي، الناشر: دار المعرفة – بيروت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- طبقات الشافعية الكبرى؛ المؤليف: تاج الدين عبد الوهاب بن تقي الدين السبكي (المتوفى: ٧٧١ه)، المحقق: ر. محمود محمد الطناحي د. عبد الفتاح محمد الحلو، الناشر: هجر للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة: الثانية، ١٤١٣ه.
- الإنصاف في بيان أسباب الاختلاف؛ المؤلف: أحمد بن عبد الرحيم بن الشهيد وجيه الدين بن معظم بن منصور المعروف بى »الشاه ولي الله الدهلوي« (المتوفى: ١١٧٦ه)، المحقق: عبد الفتاح أبوغدة، الناشر: دار النفائس - بيروت، الطبعة: الثانية، ١٤٠٤.
- تاريخ ابن معين)رواية الدوري(؛ المؤلف: أبو زكريا ييى بن معين بن عون بن زيا د بسطام بن عبد الرحمن المري بالولاء، البغدادي (المتوفى: ٢٣٣ه)، المحقق: د. أحمد محمد نور سيف، الناشر: مركز البحث العلمي وإحياء التراث الإسلامي - مكية المكرمة، الطبعة: الأولى، ١٣٩٩ - ١٩٧٩.
- الانتقاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقاء مالك والشافعي وأبي حنيفة رضي الله عنهم؛ المؤلف: أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر بن عاصم النمري القرطبي (المتوفى: ٤٦٣ه)، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت.
- جامع بيان العلم وفضله؛ المؤلف: أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البى بن عاصم النمري القرطبي (المتوفى: ٤٦٣ه)، تحقيق: أبي الأشبال الزهيري، الناشر: دار ابن الجوزي، المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، ١٤١٤ ه - ١٩٩٤ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- المدخل إلى السنن الكبرى؛ المؤلف: أحمد بن الحسين بن علي بن موسى الخسروجردي الخراساني، أبو بكر البيهقيي (المتوفى: ٤٥٨هـ)، المحقيق: د. محمد ضياء الرحمن الأعظمي، الناشر: دار الخلفاء للكتاب الإسلامي – الكويت.
- اداب الشافعي ومناقبه؛ المؤلف: أبو محمد عبد الرحمن بن محمد بن إدريس بن المنذر التميمي، الحنظلي، الرازي ابن أبي حاتم (المتوفى: ٣٢٧هـ)، كتب كلمة عنه: محمد زاهد بن الحسن الكوثري، قدم له وحقق أصله وعلق عليه: عبد الغني عبيد الخالق، الناشير: دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى، ١٤٢٤ ه - ٢٠٠٣ م.
- مناقب الإمام أحمد؛ المؤلف: جما الدين أبو الفرج عبد اليحمن بن علي بن محمد الجوزي (المتوفى:٥٩٧هـ)، المحقق: د. عبد الله بن عبد المحسن التركيي، الناشر: دار هجر، الطبعة: الثانية، ١٤٠٩ ه.
- مسائل الإمام أحمد رواية أبي داور السجستاني؛ المؤلف: أبو داور سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشى بن شداد بن عمرو الأزدي السجستاني (المتوفى: ٢٧٥هـ)، تحقييق: أبي معاذ طارق بن عوض الله بن محمد، الناشر: مكتبة ابن تيمية، مصر، الطبعية: الأوليى ١٤٢٠ ه - ١٩٩ م.
- قاعدة جليلة في التوسل والوسيلة؛ المؤلف: تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرانى الحنبلي الدمشقي (المتوفى: 7٢٨هـ)، المحقق: ربيع بن هادي عمير المدخلي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

الناشير: مكتبة الفرقان – عجمان، الطبعة الأولى: (لمكتبة الفرقان) ١٤٢٢ه - ٢٠٠١ه.

- مراتب الإجمال في العبادات والمعاملات والاعتقادات؛ المؤلف : أبو محمد علي بن أحمد سعيد بن حزم الأندلسي القرطبي الظاهري (المتوفى :٤٥٦ه)، الناشر : دار الكتيب العلمية – بيروت.
- الصفل في الملل والأهواء والنحل؛ المؤلف: أبو محمد علي بن أحمد بن سعيد بن حزم الأندلسي القرطبي الظاهري (المتوفى:٤٥٦ه)، الناشر: مكتبة الخانجي – القاهرة.
- حجة الله البالغة؛ المؤلف: أحمد بن عبد الرحيم بن الشهيد وجيه الدين بن معظيم بن منصور المعروف بى »الشاه ولي الله الدهلوي« (المتوفى: ١١٧٦ه)المحقيق: السيد سابق، الناشر: دار الجيل، بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى، سنة الطبع: ١٤٢٦ ه - ٢٠٠٥م.
- جامع الأصول في أحاديث الرسول ؛ المؤلف : مجد الدين أبو السعاده المبارك بن محمد بن محمد بن محمد ابن عبد الكريم الشيباني الجزري ابن الأثير (المتوفى : ٦٠٦ى)، تحقيق : عبد القادر الأرنؤوط - التتمة تحقيق بشير عيون، الناشر : مكتبة الحلواني - مطبعة الملاح - مكتبة دار البيان، الطبعة : الأولى.
- الشرح و الإبانة في أصول السنة و الديانة و مجانبة المخالفين و مباينة أهل الأهواء المارقين، مشهور به الإبانة الصغرى؛ دارالأمر الأول للنشى و التوزيى، المملكة العربية الوعورية- الرياض، الطبعة الثانية ١٤٣٣ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- الأعلام؛ المؤلف: خير الدين بن محمور بن محمد بن علي بن فارس، الزركلي الدمشقي (المتوفى: ١٣٩٦ه)، الناشر: دار العلم للملايين، الطبعة: الخامسة عشر - أيار / مايو ٢٠٠٢م.
- تاج العروس من جواهر القاموس؛ المؤلف: محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسيني، ، الملقب بمرتيى، الزبيدي (المتيوفى: ١٢٠٥ه)، المحقق: مجموعة ميى المحققين، الناشر: دار الهداية.
- المدواة؛ المؤلف: مالك بن أاس بن مالك بن عامر الأصبحي المدني)المتوفى: ١٧٩ه الناشر: دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى، ١٤١٥ه - ١٩٩٤م.
- المغني في فقه الإمام أحمد بن حنبل الشيباني؛ المؤلف: أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة الجماعيلي المقدسي ثم الدمشقي الحنبلي، الشيهير بابن قدامة المقدسي (المتوفى: ٦٢٠ه) ، الناشر: دار الفكر – بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٠٥ .
- شرح العقيدة الطحاوية؛ المؤلف: صدر الدين محمد بن علاء الدين علي بن محمد ابن أبي العز الحنفي، الأذرعى الصالحي الدمشيقي (المتوفى: ٧٩٢ه)، تحقيق: شيعيب الأرنؤوط - عبد الله بن المحسن التركي، الناشير: مؤسسية الرسالة – بييروت، الطبعة: العاشرة، ١٤١٧ه - ١٩٩٧م.
- شرح العقيدة السفارينية - الدرة المضية في عقد أهل الفرقة المرضية؛ المؤلف: محمد بن صالح محمد العثيميين (المتوفى: ١٤٢١هى)، الناشى: دار الوطن للنشر، الرياض، الطبعة: الأولى، ١٤٢٦ ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- حلية الأولياء وطبقات الأصفياء؛ المؤلف: أبو تعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد بن إسحاق بن موسى بن مهران الأصبهاني (المتوفى: ٤٣٠هـ)، الناشر: السعادة - بجوار محافظة مصر، ١٣٩٤هـ - ١٩٧٤م، ثم صورتها عدة دور منها ١ - دار الكتاب العربي – بييروت ٢ - دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت ٣- دار الكتب العلمية- بيروت)طبعة ١٤٠٩هـ (بدون تحقيق)
- الإعجاز والإيجاز؛ المؤلف: عبد الملك بن محمد بن إسيماعيل أبو منصور الثعالبي (المتوفى: ٤٢٩هـ)، الناشر: مكتبة القرآن – القاهرة.
- صفات الشيعة؛ الصدوق،کاونن انتشارات عابدی، طهران •
- تقصيل وسائل الشيعة إلى تحصيل مسائل الشريعة؛ محمد بن الحسين الحى العاملي تصحيح و تدقيق: مركز الإمام الحسن المجتبى للتحقييق و الدراسات، الأميرة للطباع و النشر و التوزيع.
- المحاسن النفاسانية في أجوبة الموائل الخراسانية؛ حسين آل عصفور الدرازي البحراني منشورات المشرق العربي الكبير، جمعية أهل البيت بالبحرين، الطبعة الأولى ١٣٩٩ ه.
- الكافي؛ محمد بن يعقوب كليني، دار الكتب الإسلامية تهران-إيران •
- الأنوار النعمانية؛ السيد نعمة الله الجزائيري، دارالقارئ و دارالكوفية للطباعية و النشر و التوزيع، بيروت- لبنان، الطبعة الأولى ١٤٢٩ ه - ٢٠٠٨م.
- النصب و النواصب؛ محسن المعلم، دارالهاري للطباعة و النشر و التوزيع، الطبعة الأولى ١٤١٨هـ - ١٩٩٧م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library